

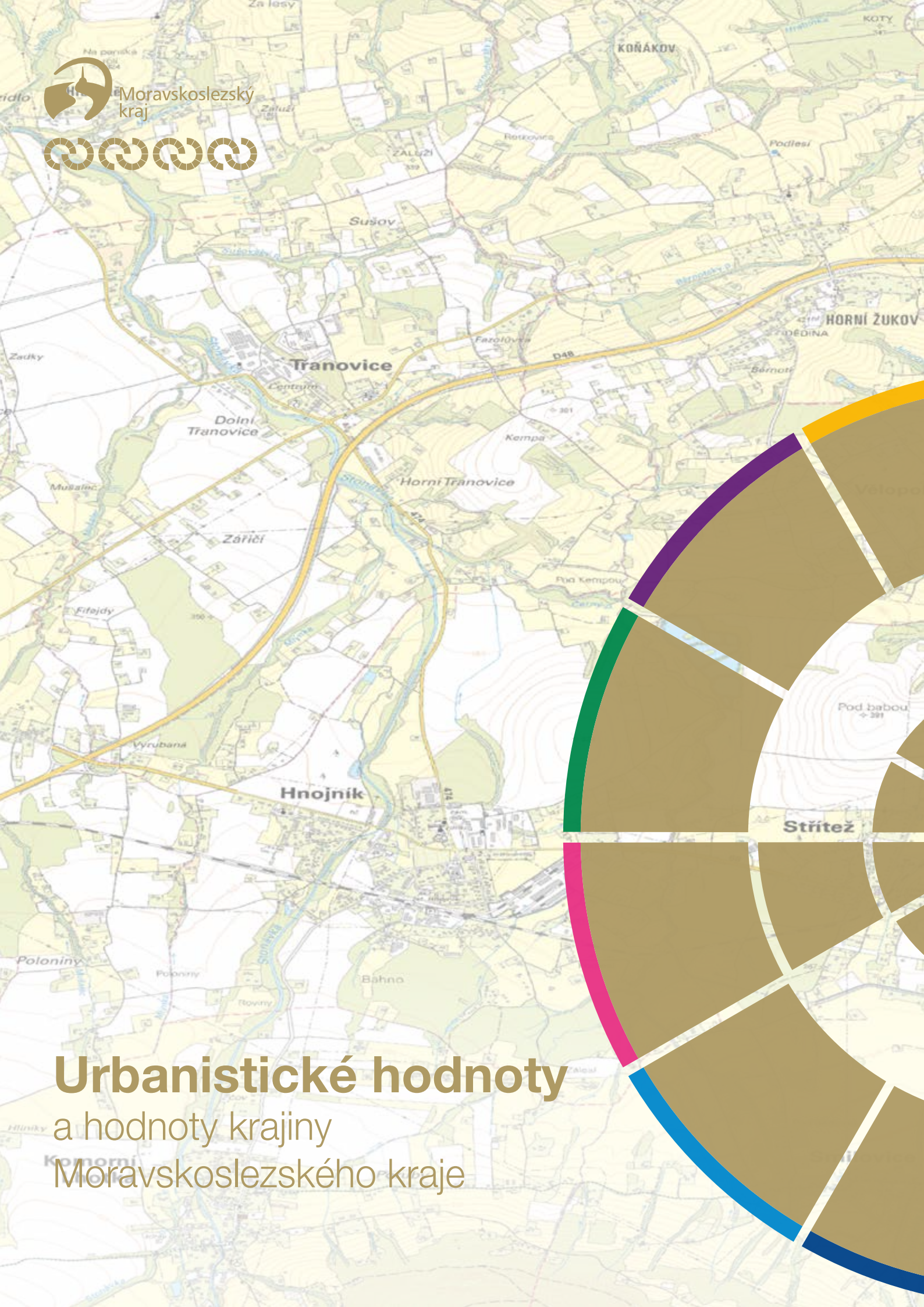
Moravskoslezský kraj

Urbanistické hodnoty

a hodnoty krajiny

Moravskoslezského kraje

Naše životní prostředí není někde na vrcholech hor, kam se chodíme kochat přírodou, ale hlavně dole ve vesnici a ve městě, kde žijeme. Tady je důležité hledat, pěstovat a vyžadovat krásné, kvalitní a zdravé životní prostředí.

(Milan Šuška, 2013)

Obsah

Úvod - co jsou hodnoty území	2
Evropská úmluva o krajině a územní studie Cílové charakteristiky krajiny	3
Historické typy venkovských sídel na území Moravskoslezského kraje	6
Vsi soustředěné	6
Vsi řadové	7
Vsi řetězové, přírodní a rozptýlené osídlení	8
Raabizační osady	9
Kulturní krajina	12
Beskydy	14
Poodří	14
Urbanistické hodnoty měst	15
Městské památkové rezervace a zóny – středověká stopa	17
Středověká stopa v ostatních městech Moravskoslezského kraje	25
Městské památkové rezervace a zóny – novodobé hodnoty	30
Ostatní města – novodobé hodnoty	34
Urbanistické hodnoty venkova	41
Vesnické památkové rezervace a zóny	41
Urbanistické hodnoty ostatních vesnic	44
Poloha sídla v krajině, silueta sídla, dominanty	45
Veřejná prostranství	47
Veřejná prostranství na venkově	47
Veřejná prostranství ve městech	47
Významná symbolická a duchovní místa	50
Linie československého opevnění	52
Kulturní detail v krajině	53
Zásady pro plánování a výstavbu v urbanisticky hodnotných sídlech	54
Vymezování lokalit pro možnou zástavbu s ohledem	54
na urbanistickou hodnotu a půdorysný typ venkovského sídla	54
Závěr	56
Literatura	57
Mapové podklady	58
Císařské povinné otisky map stabilního katastru Moravy a Slezska	58
Ortofotomapa z roku 2015	58

Úvod

co jsou hodnoty území

Každé území má své hodnoty, místa, která jsou jedinečná, mimořádně krásná nebo ke kterým mají lidé zvláštní vztah. Jsou hodnoty zjevné, takové, které považuje za významné většina lidí, a hodnoty méně viditelné, kolem kterých procházíme bez povšimnutí, protože nám připadají všední, obyčejné. Tato publikace pojednává o urbanistických hodnotách a hodnotách krajiny, nezabývá se jednotlivými stavbami ani vysloveně přírodními pozoruhodnostmi. Neklade si ani za cíl uvést vyčerpávající výčet všech urbanistických a krajinářských hodnot Moravskoslezského kraje. Takový úkol by narazil jak na omezený rozsah publikace, tak na individuální preference každého z nás.

Každé město či vesnice má svou charakteristickou urbanistickou strukturu. Urbanistická struktura sídla zahrnuje uspořádání prostorů v sídle, jejich orientaci, tvar, gradaci atd. Urbanistické řešení je kompoziční a prostorové řešení v měřítku sídla a navazujících částí krajiny, na rozdíl od architektonického řešení, které představuje kompozici prostorového řešení v měřítku stavby, tj. její tvarové, dispoziční, materiálové a barevné řešení.

Urbanistická struktura zahrnuje:

- půdorysnou strukturu sídla
- parcelaci
- půdorysnou skladbu zástavby
- hmotovou skladbu zástavby
- dominanty
- kompoziční vztahy prostorů

Cílem všech aktivit v území by mělo být, aby nebyla znehodnocena kvalita stávající a aby byla vytvořena kvalita nová. Urbanisticky hodnotné území je takové, v němž lidé rádi bydlí nebo se tam alespoň rádi vracejí. Totéž platí o územích krajinářských hodnot. Jsou to i místa, která stojí za to navštívit, aniž by představovala hodnotu deklarovanou jako kulturní nebo přírodní památka. Vynikající stavby ztrácí na svém působení, pokud jsou obklopeny nekvalitním prostředím. Naproti tomu mohou urbanistické celky poskytovat hodnotné prostředí, i když jim chybí význačné stavby.¹ To je důvod, proč bychom měli o urbanistické hodnoty sídel pečovat a rozvíjet je. Jsme přesvědčeni o tom, že hodnotná sídla a lokality kulturní krajiny jsou i na území Moravskoslezského kraje, některé dokonce významné i v evropském měřítku. Mnohá místa jsou obecně známá, ale jiná stále zůstávají stranou naší pozornosti. Abychom se mohli o krajinu a sídla dobře starat, musíme jim rozumět. Doufáme, že k pochopení hodnot území přispěje i tato publikace.

¹ Evropská charta architektonického dědictví přijatá Výborem ministrů Rady Evropy dne 26. září 1975

Evropská úmluva o krajině

a územní studie Cílové charakteristiky krajiny

Evropská úmluva o krajině, kterou Česká republika ratifikovala v roce 2004, představuje nový přístup ke krajině. Základem je to, jak krajinu vnímá veřejnost, lidé, kteří v ní žijí nebo ji navštěvují. Nerozlišuje krajiny více a méně hodnotné, všechny krajiny mají být analyzovány a sledovány, a všechny mají být určitým způsobem chráněny. Jedním z hlavních cílů ochrany je předání hodnot krajiny dalším generacím, ale nikoli ve smyslu její konzervace. Pod pojmem krajina je chápána nejen nezastavěná, ale i sídelní krajina. Různé krajiny jsou výsledkem vývoje v čase způsobeného jak přírodními silami, tak lidskými bytostmi, takže přírodní a kulturní součásti krajiny tvoří celek a nemají být vnímány odděleně. V celém procesu plánování krajiny úmluva požaduje kombinovat expertní přístup s konzultací s širokou veřejností (Maier, 2015).²

V duchu Evropské úmluvy o krajině Moravskoslezský kraj pořídil pro své území územní studii Cílové charakteristiky krajiny Moravskoslezského kraje.³ Studie vymezila na území kraje celkem 33 typů krajin sdružených do 7 hlavních oblastí a specifikovala pro jednotlivé krajiny jejich cílové hodnoty a podmínky k jejich dosažení. Protože jednotlivé typy krajiny nemají mezi sebou ostrou hranici, na jejich rozhraní bylo vymezeno přechodové pásmo, ve kterém platí přiměřeně podmínky pro oba sousední typy krajin.

Na území kraje byly vymezeny následující hlavní oblasti:

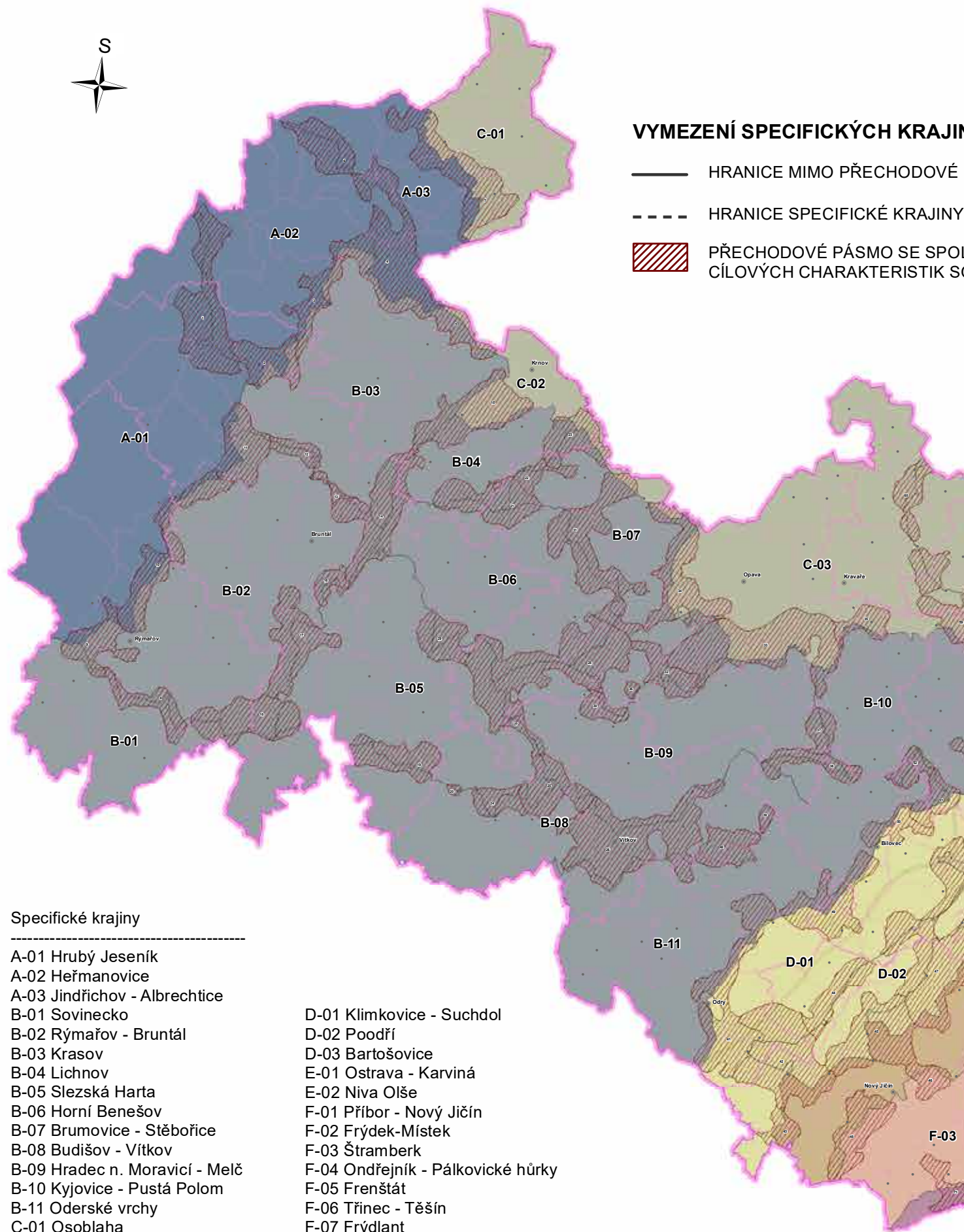
- A. Specifické krajiny Hrubého Jeseníku a Zlatohorské hornatiny
- B. Specifické krajiny Nízkého Jeseníku
- C. Specifické krajiny Opavské pahorkatiny
- D. Specifické krajiny Moravské brány
- E. Specifické krajiny Ostravské pánve
- F. Specifické krajiny Beskydského podhůří
- G. Specifické krajiny Moravskoslezských a Slezských Beskyd

Studie, včetně bohaté grafické přílohy, je zveřejněna na webových stránkách kraje na adrese https://www.msk.cz/assets/uzemni_planovani/upl_i_navrh_vymezeni_specifickych_krajin.pdf.

² MAIER, Karel. PELTAN, Tomáš. *Evropská úmluva o krajině a české územní plánování. Urbanismus a územní rozvoj – ročník XVIII – číslo 2/2015*

³ VOREL, Ivan a kol. *Cílové charakteristiky krajiny Moravskoslezského kraje. Moravskoslezský kraj. 2013. Dostupné na https://www.msk.cz/cz/uzemni_planovani/uzemni-studie-cilove-charakteristiky-krajiny-moravskoslezskeho-kraje-46500/*

VYMEZENÍ SPECIFICKÝCH KRAJIN

- HRANICE MIMO PŘECHODOVÉ
- - - HRANICE SPECIFICKÉ KRAJINY
- PŘECHODOVÉ PÁSMO SE SPOLICÍLOVÝMI CHARAKTERISTIKAMI

Specifické krajiny

A-01 Hrubý Jeseník

A-02 Heřmanovice

A-03 Jindřichov - Albrechtice

B-01 Sovinecko

B-02 Rýmařov - Bruntál

B-03 Krasov

B-04 Lichnov

B-05 Slezská Harta

B-06 Horní Benešov

B-07 Brumovice - Stěbořice

B-08 Budišov - Vítkov

B-09 Hradec n. Moravicí - Melč

B-10 Kyjovice - Pustá Polom

B-11 Oderské vrchy

C-01 Osoblaha

C-02 Krnov - Opavská niva

C-03 Opava - Kravaře

C-04 Bohuslavice - Šilheřovice

D-01 Klimkovice - Suchdol

D-02 Poodří

D-03 Bartošovice

E-01 Ostrava - Karviná

E-02 Niva Olše

F-01 Příbor - Nový Jičín

F-02 Frýdek-Místek

F-03 Štramberk

F-04 Ondřejník - Pálkovičské hůrky

F-05 Frenštát

F-06 Třinec - Těšín

F-07 Frýdlant

G-01 Moravskoslezské Beskydy

G-02 Jablunkov

G-03 Slezské Beskydy

F-03

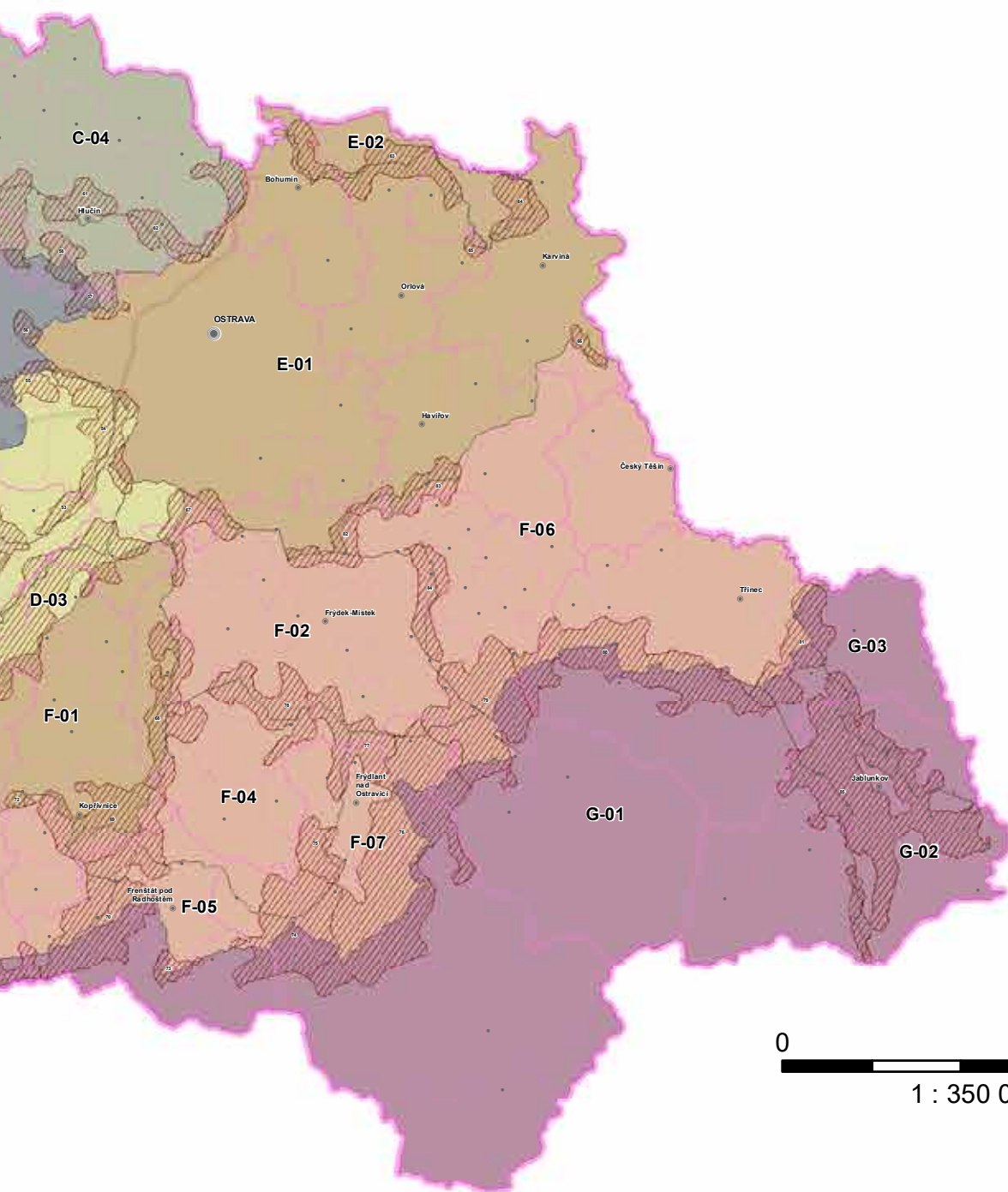
CÍLOVÉ CHARAKTERISTIKY KRAJINY

VYMEZENÍ SPECIFICKÝCH KRAJIN MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE

N
PÁSMO
V PŘECHODOVÉM
LEČNOU PLATNOSTÍ
OUSEDNÍCH SPECIFICKÝCH KRAJIN

Oblasti specifických krajin

- A - Oblasti specifických krajin Hrubého Jeseníku a Zlatohorské hornatiny
- B - Oblasti specifických krajin Nízkého Jeseníku
- C - Oblasti specifických krajin Opavské pahorkatiny
- D - Oblasti specifických krajin Moravské brány
- E - Oblasti specifických krajin Ostravské pánve
- F - Oblasti specifických krajin Beskydského podhůří
- G - Oblasti specifických krajin Moravskoslezských a Slezských Beskyd

0 20 km
1 : 350 000

Historické typy venkovských sídel na území Moravskoslezského kraje

Převážnou část sídel v kraji tvořily a tvoří vesnice, dnes již částečně přeměněné na obytné zázemí měst. Abychom pochopili jejich strukturu a uměli rozvíjet jejich hodnoty, musíme se podívat do historie. Z historických map, zejména tzv. Císařských otisků stabilního katastru, i současných leteckých snímků je zřejmé, že na území Moravskoslezského kraje se nachází tři základní typy venkovských sídel, které se liší jak uspořádáním zastavěného území, tak formou uspořádání jejich zemědělské části, tzv. plužiny.

Území Moravskoslezského kraje je v mnoha ohledech různorodé. Z hlediska geomorfologie představuje prostor, ve kterém se setkávají Česká vysočina, Západní Karpaty a Středoevropská nížina. Rozhraním mezi geografickými provinciemi České vysočiny a Západních Karpat je Oderská brána, jež přechází na severovýchodě do Ostravské pánve a na západ od Odry do nížin a pahorkatin na obou březích Opavy, které jsou již součástí Slezské nížiny. Do ní geograficky spadá i Osoblažská nížina v severozápadním cípu kraje. Česká vysočina je zastoupena pásmy Nízkého a Hrubého Jeseníku, ze Západních Karpat do kraje zasahují Beskydy a jejich podhůří – Podbeskydská pahorkatina. S reliéfem povrchu úzce souvisí původní krajinná struktura, postup osídlování území a typ osídlení. Ze současných leteckých snímků je zjevné, že základní typy venkovského osídlení jsou dodnes patrné.

Mezi základní rozlišovací znaky sídla patří soustředěnost, resp. uvolněnost půdorysu a způsob uspořádání polností - plužiny ve vztahu k jednotlivým usedlostem. **Plužina** je zemědělská část sídla, do níž se počítají jen hospodářské plochy, které jsou (byly původně) soukromým vlastnictvím, nikoli někdejší obecní půda (louky, pastviny, obecní lesy) a vrchnostenské lesy. Různé typy plužiny jsou charakterizovány způsobem rozdělení pozemkové držby jednotlivých vlastníků a ovlivněny morfologií terénu.

Vsi soustředěné

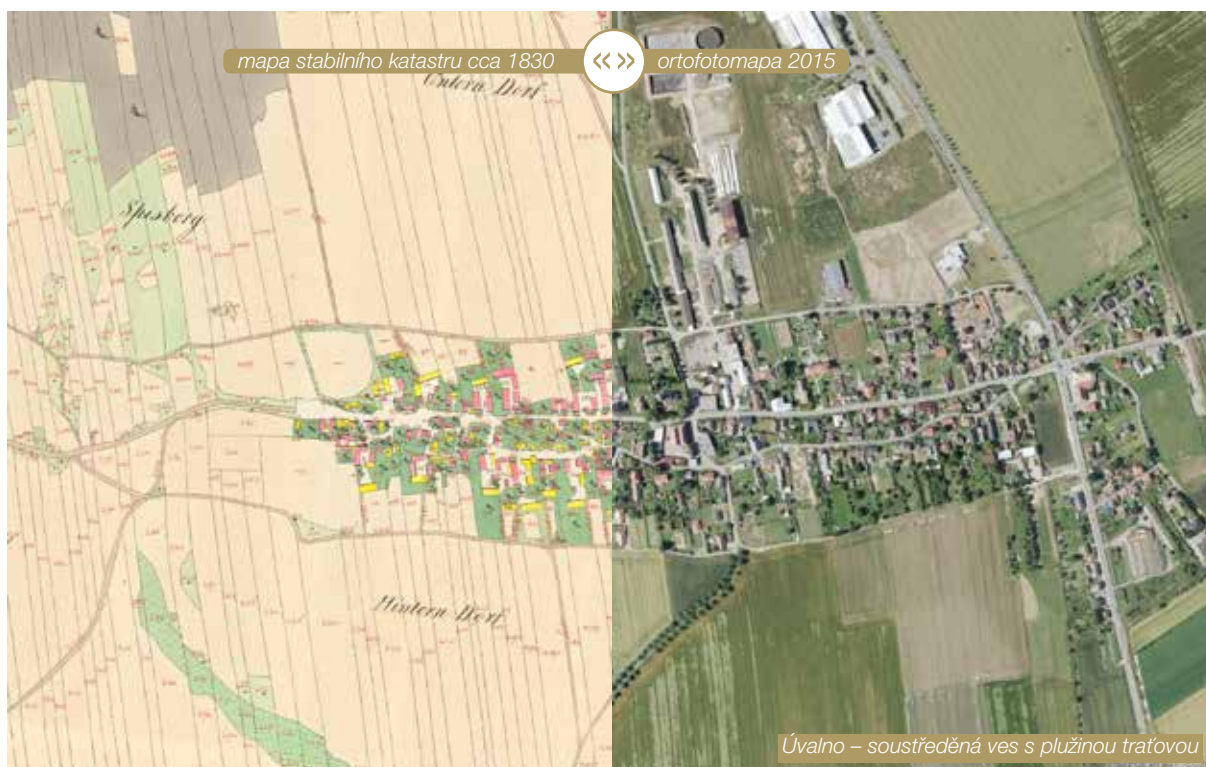
Soustředěné vsi jsou osady, jejichž usedlosti a domy jsou seskupeny kolem silnice nebo návsi, která je zpravidla nezastavěná (případně dodatečně zastavěná). Podle toho je označujeme **jako vsi návsní a silniční**. Rozšířeným typem je **návsní silnicovka**, kde délka návsi převyšuje mnohonásobně její šířku. Půdorys soustředěné vsi je poměrně ostře ohraničen, nejčastěji cestou, a nesouvisí s rozdělením plužiny. Pozemková držba jednotlivých vlastníků je většinou rozdrobena do několika tratí (parcel) a nezávisí na poloze usedlosti, k níž přísluší. Traťová plužina je charakteristická tím, že velké bloky půdy – trati – jsou rozděleny na tenké pásy (pentle). Každý sedlák měl zpravidla svůj podíl v každé trati. **Traťová plužina**, v níž je patrná snaha po spravedlivém rozdělení půdy, je příznačná pro starou sídelní oblast zejména nižších poloh a spojuje se s typem vsí silničních a návsních, které jsou příznačné pro starou sídelní oblast sníženin a jejich okrajů na přechodu do vrchovin.

Dalším typem plužiny spojené s typem soustředěných vsí je plužina délková. Zachovává většinou rozdělení traťové, avšak její větší část je soustředěná do záhumenicových pásů, přiléhajících k jednotlivým statkům a táhnoucích se často až na hranice katastru. Pentle ostatních tratí většinou probíhají rovnoběžně se záhumenicemi. Délková plužina tvoří přechodový typ od plužiny traťové k plužině záhumenicové a vyskytuje se v mírně zvlněných oblastech na rozhraní mladého a starého sídelního území.

V Moravskoslezském kraji jsou hlavními oblastmi soustředěných vsí Opavsko, Hlučínsko a Osoblažsko. Přechodný typ, vsi s délkovou plužinou, se vyskytuje také na Bílovecku, Fulnecku a ojediněle i v jiných částech kraje.

Vsi řadové

Řadové vsi mají proti soustředěným vsím volnější půdorys, usedlosti jsou od sebe více vzdáleny. Jsou charakteristické pro mladší sídelní oblasti, zejména vrchoviny osídlené ve 13. a 14. století v rámci vrcholně středověké kolonizace (tzv. podle německého práva), kdy na do té doby zalesněná území vyšších poloh přicházeli na pozvání šlechty nebo církve noví osadníci ze západu. Vsi byly zakládány plánovitě lokátory, kteří celé území předem vyměřili. Stavební parcely jednotlivých usedlostí jsou izolovanější, půdorys osady není ostře ohraničen a oddělen od plůžiny. Pozemková držba jednotlivých vlastníků je většinou scelena za humny jednotlivých usedlostí v rovnoběžných pásách **záhumenicové plůžiny**. Délková osa pásů probíhá zpravidla kolmo ke směru údolí a pásy jsou vzájemně odděleny cestami. V Moravskoslezském kraji jsou zvláště v oblasti Jeseníků dosud zřetelné pásy záhumenicových plůžin oddělené mezemi porostlými dřevinami. Nejrozšířenějším typem řadových vsí jsou **lesní lánové vsi**, velké vsi probíhající celým katastrem.

Oblast řadových vsí je v rámci kraje nejrozsáhlejší. Zahrnuje území Hrubého a Nízkého Jeseníku, včetně Zlatohorské hornatiny a Oderských vrchů, a pokračuje dále na jih od Ostravy přes Poodří až k podhůří Beskyd.

Typy lidových domů

Moravskoslezský kraj je geograficky rozdělen na dvě velké oblasti lidových staveb. Východosudetský (sudetskoslezský) typ se váže k oblasti Jeseníků a přilehlého území, karpatský typ na oblast Beskyd.

Plošně nejrozsáhlejší západní a střední část kraje (Rýmařovsko, Bruntálsko, Krnovsko, Opavsko, Hlučínsko, Ostravská pánev, Moravské Kravaňsko, částečně Těšínsko) je ztotožněna s tzv. východosudetským domovým typem s řadou regionálních dobových forem. Mezi tyto formy náleží jesenícký dům, opavský dům, hlučínský dům, těšínskolezský dům nížinný atd. Starší domy jsou roubené konstrukce, roubení je často opatřeno vnější povrchovou úpravou, a to bílením nebo omazáním trámů. Na domech převažují sedlové střechy kryté místy břidlicí, později často nahrazenou vláknocementovými šablonami. Na spodní straně (základně) štítu je jako ochrana průčelí před povětrností umístěna úzká stříška, tzv. podlomenice. Místy byly k domům přistaveny dřevěné podsíně. Mladší domy jsou v celém půdorysném a výškovém rozsahu včetně domových štítů zděné z pálených cihel. Charakteristická je náročnější plastická výzdoba průčelí, a to zejména pohledově nejvíce exponovaného. Na Opavsku mají domy přístavky chránící vstup (podsínek - Kobeřice) a namísto podlomenice jen užší okapovou štítovou stříšku.

Východní část kraje, Moravskoslezské a Slezské Beskydy, včetně přilehlého území (Frenštátsko, Frýdecko, Novojičínsko, Jablunkovsko, částečně Těšínsko), charakterizuje domový typ karpatský dům. Starší domy hornatých oblastí Beskyd byly velmi dlouho roubené a vyznačovaly se výrazně přetaženými střechami sedlového tvaru. Základní krytinou domů byl obdobně jako v jiných lesnatých pohraničních oblastech České republiky štípaný šindel. Později je šindel nahrazován pálenou střešní krytinou, lepenkou nebo plechem. Bedněné štíty sedlových střech se vyznačují širokým podlomením a na vrcholu kabřincem, půloválnou ozdobnou stříškou, později valbičkou. Mladší domy Moravskoslezských a Slezských Beskyd jsou vyzděné obdobně jako jinde z pálených cihel. Vnější architektonická forma přitom do určité míry přebírá rysy starších staveb. Ke karpatskému domovému typu patří např. těšínskolezský dům karpatský a jablunkovský dům.⁴

⁴ HRON, Pavel. Původní venkovská zástavba v oblasti Jeseníků, její zachování a rozvoj. Moravská expedice. 1999. ISBN 80-902730-0-9; BUREŠ, Pavel. Lidové stavby Moravy a Slezska. FOIBOS Bohemia o.p.s. 2013. ISBN 978-80-87073-72-8; ČERNÁNSKÝ, Martin. Architektura Slezska a severní Moravy. Dostupné na http://www.rozhlas.cz/lidovestavby/slezsko-sev_morava

Vsi řetězové, přírodní a rozptýlené osídlení

V hornatějších oblastech východní části kraje se na rozdíl od řadových vsí usedlosti řadí podle cesty nebo potoka bez zřetelného plánu v nepravidelných mezerách. Tento přechodný typ bývá nazýván **valašskou** nebo **goralskou řetězovou vsí**. Nejvolnější půdorys mají mladé **dvorcové vsi**, tvořené neplánovitým seskupením usedlostí, a **vsí hromadné cestní** s volným rozmístěním jednotlivých stavení podél cest nebo potoků. Ty jsou příznačné zvláště pro zprůměrněné oblasti.

Rozptýlené osídlení souvisí se změnou způsobu obživy a s populačním růstem v průmyslových oblastech, které se datuje od konce 18. století. Rozmístění usedlostí je většinou samovolné a váže se na místní komunikace. Možnost uživit se jinak než prací na poli nenávratně rozrušila zemědělskou tradici a společenskou strukturu. Nastalo do té doby nemyslitelné dělení polností, protože výnos z úrody byl pouze doplňkem příjmu rodiny. Půdu začaly dědit kromě synů i dcery rolníků, které se provdaly za nezemědělce. Dostávaly obvykle kousek pole, na kterém si nová rodina postavila chalupu. Důsledkem bylo velké rozdrobení pozemků a tzv. rozptýlená slezská zástavba, která pokrývá téměř celý katastr roztroušenými rodinnými domky. Pro rozptýlené osídlení je charakteristická plužina dělených úseků, která vzniká dodatečným dědicím dělením nepravidelných záhumenic na úseky, které mohou být dále děleny na rovnoběžné úzké parcely. Možnost stavět mimo zastavěné území nebo ve vazbě na ně byla dána také podstatně benevolentnějším stavebním právem, platným na území Těšínského Slezska, než bylo stavební právo platné na Moravě.⁵

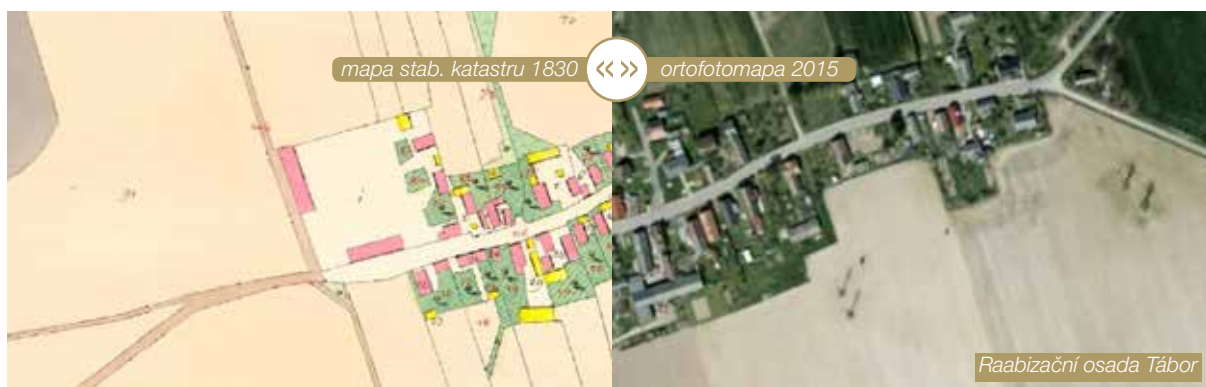

Nepravidelné rozptýlené osídlení je rozšířeno v nejvýchodnější části kraje, od Ostravy na východ a jihovýchod. Zahnuje Karvinsko až k Českému Těšínu, podhůří Beskyd, Moravskoslezské i Slezské Beskydy. Zde je třeba zdůraznit, že se rozsah území pokrytého rozptýlenou zástavbou za posledních padesát let násobně zvětšil a roste nadále. Současně roste hustota zastavění, a to v podstatě plošně, bez vazby na jádrové území obce. Pokračování výstavby tímto způsobem již neodpovídá původnímu charakteru rozptýlené slezské zástavby, kdy v krajině byly roztroušené pouze jednotlivé usedlosti ve značných vzdálenostech od sebe.

Raabizační osady

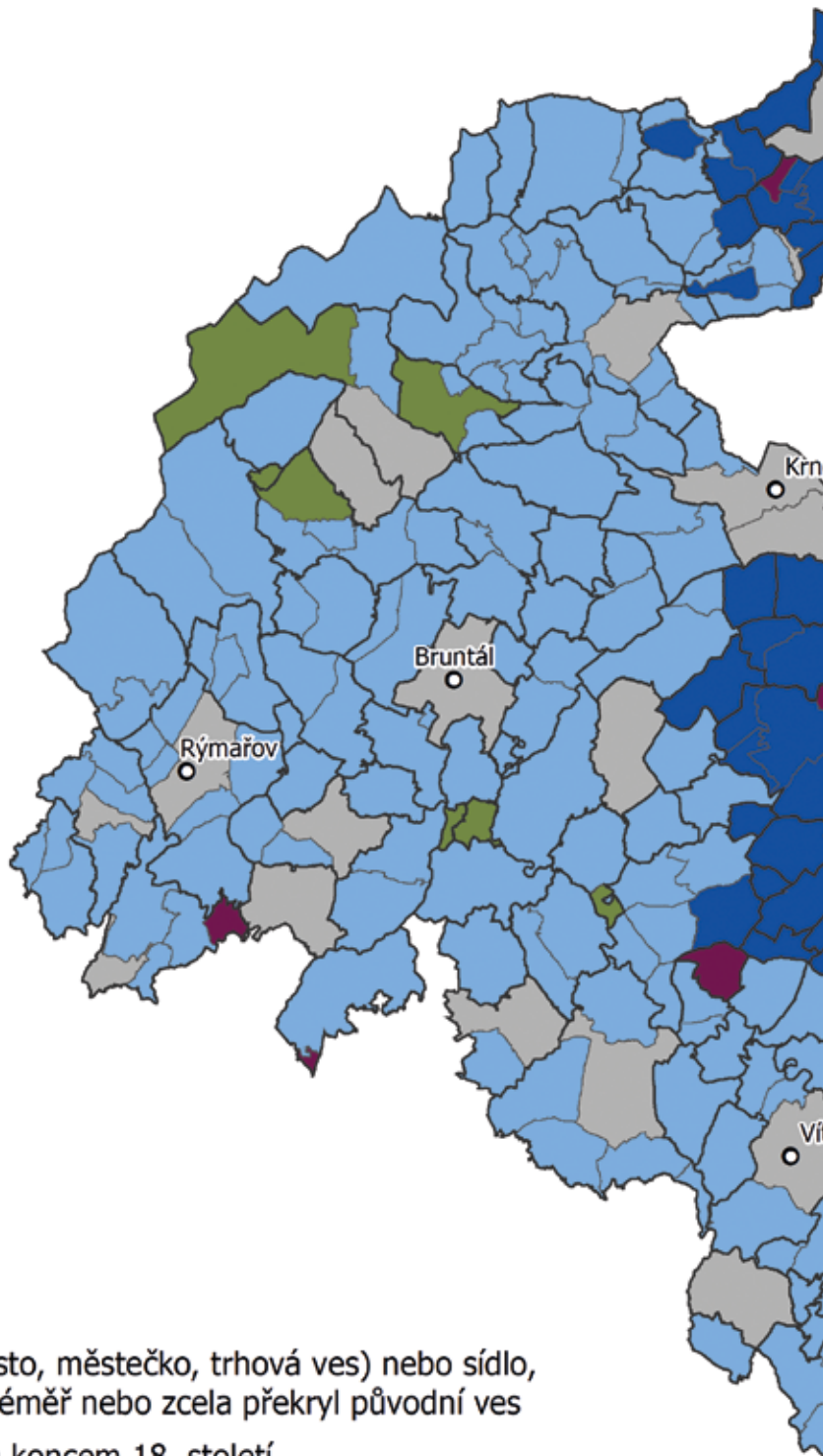
K nejmladším venkovským sídlům patří tzv. raabizační osady. Jsou to většinou malé vsíčky, často s nápadně přesnými geometrickými tvary půdorysu a plužiny. Raabizační osady byly zakládány v době tereziánské a josefínské, tj. v 18. století, z podnětu rakouského ekonoma Františka Antonína Raaba, vrchního ředitele komorních a bývalých jezuitských statků v Čechách, rozparcelováním půdy komorních (císařských), klášterních a městských velkostatků a později některých statků šlechtických. Důvodem bylo, že výnos z daní takto rozdělené půdy byl vyšší než výdělky z hospodaření ve vlastní režii.

Kromě uvedených typů venkovských sídel existují samozřejmě i typy přechodové, nesoucí znaky dvou nebo více typů. To je způsobeno například tím, že staré sídelní území bylo v rámci středověké kolonizace území přeparcelováno podle tzv. německého práva to znamená, že například původní soustředěnou ves s traťovou plužinou překryla nově založená lánová ves s plužinou záhumenicovou. V průběhu času také mnohé obce zanikly a byly obnoveny až po mnoha desítkách let za úplně jiné situace, než byla v době jejich prvotního vzniku. Zásadní změnou byla také industrializace území, která z původně zemědělské populace udělala zaměstnance dolů a hutí a umožnila dělení zemědělských pozemků na parcely pro rodinné domy. Rostoucí města pohlcovala a přetvářela původní vesnice a měnila je na městské části, takže někdejší struktura sídla již mnohde není rozeznatelná.

⁵ Stavební řád pro Moravu ze dne 16. 6. 1894 č. 64, změněný zákonem ze dne 16. 6. 1914. Stavební řád pro Slezsko z 2. 6. 1883 č. 26.

Administrativní členění

- ⊙ krajské město
- obec s rozšířenou působností
- ~ hranice obce
- ~ hranice katastrálního území

Typologie venkovských sídel

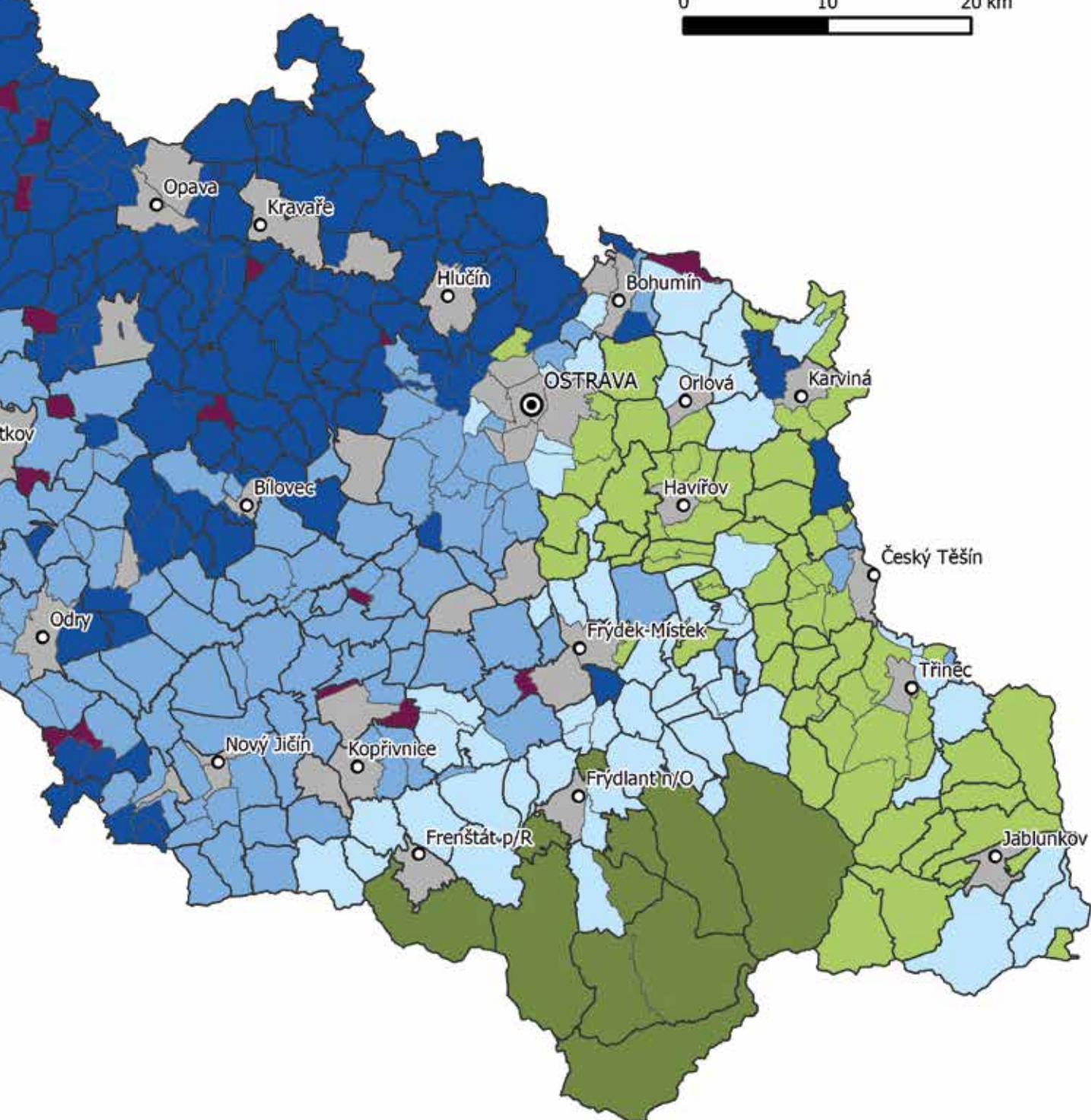
- ☐ sídlo historicky městského typu (město, městečko, trhavá ves) nebo sídlo, jehož novodobý městský charakter téměř nebo zcela překryl původní ves
- ☐ raabizační osada - mladá ves vzniklá koncem 18. století parcelací půdy velkostatků (vrchnostenských, klášterních, městských)
- ☐ staré sídelní území - vsi soustředěné (ulicovky, návesní ulicovky) s plužinou traťovou nebo délkovou
- ☐ řadové vsi, lesní lánové vsi s plužinou záhumenicovou
- ☐ řetězové vsi s volnějším půdorysem a původně záhumenicovou plužinou, později dělenou
- ☐ rozptýlené osídlení těšínskoslezského typu s plužinou dělených úseků
- ☐ rozptýlené, případně hromadné vsi horského typu s nepravidelnou plužinou

TYOLOGIE VENKOVSKÝCH SÍDEL

V MORAVSKOSLEZKÉM KRAJI

0 10 20 km

Kulturní krajina

Krajinu si můžeme představit jako strukturovaný organismus utvářený kulturními a přírodními procesy, jež se navzájem ovlivňují, prolínají, ale také zůstávají na sobě nezávislé. Ze stavu a obrazu krajiny dokážeme posoudit hospodářskou situaci, stav společnosti, sílu přírodních procesů atd.⁶ Krajina Moravskoslezského kraje, stejně jako většina evropské krajiny, je krajinou více či méně ovlivněnou člověkem. Čistě přírodní, původní a bezzásahovou krajinu zde snad s výjimkou ojedinělých enkláv pralesa nenajdeme. Proto hovoříme o krajině kulturní, do níž se vepsalo hospodaření a životní způsob předchozích generací i současných obyvatel.

Dokladem využití krajiny našimi předky jsou stopy zemědělského hospodaření ve dříve zalesněných podhorských a horských územích, které byly osídlovány později než úrodné nížiny. Pole, louky a pastviny, které nazýváme kulturním bezlesím, musely být doslova vyrvány přírodě, vykáceny či vypáleny, aby mohly poskytovat obživu pěstováním kulturních plodin nebo sloužit pro pastvu hospodářského zvířectva. Svědectvím těchto procesů jsou místní názvy připomínající mýcení (Poruba, Polom, Lazy, Lazce).

Jeseníky

Charakteristickým projevem osídlování podhorských oblastí Jeseníků, Oderských vrchů, Poodří, a částečně i Ostravské pánve a podhůří Beskyd jsou lánové vsi se záhumenicovou plužinou (viz výše). Osu vesnice tvoří nejčastěji potok, k němuž byla kolmo provedena parcelace do pravidelných rovnoběžných pásů – lánů. V územích s členitějším terénem se hranice pozemků paprskovitě sbíhají k zastavěné části. V obtížněji zemědělsky obdělávatelných oblastech zůstaly dodnes zachovány hranice pásů plužiny v podobě křovin, stromů a kamenných zídek, které jsou zřetelné jak z aktuálních ortofotomap, tak z pohledu z terénu. Zatímco členění traťové plužiny staršího sídelního území bylo v rámci kolektivizace zemědělství setřeno, meze lánové plužiny jsou zejména na Jesenicku jasně čitelné. Dostupnost ortofotomap pro území celého státu umožnila provést celkové zmapování dochování strukturálně výrazných plužin pro území celé České republiky.

V čem spočívá hodnota jesenických plužin a proč bychom je měli chránit? Z výzkumu specifických krajin se strukturálně výraznou dochovanou plužinou (Karel Kuča, 2014) vyplynulo, že rozsah a dochovanost jesenických plužin jsou mimořádné nejen v rámci republiky, ale i v evropském kontextu. Nejedná se pouze o estetický prvek v krajině, ale

⁶ LOKOČ, Vladimír. LOKOČOVÁ, Michaela. KOLÁŘOVÁ ŠULCOVÁ, Miroslava. *Vývoj krajiny v České republice*. 2010. Dostupné na http://www.lowaspol.cz/soubory/KR_kniha.pdf

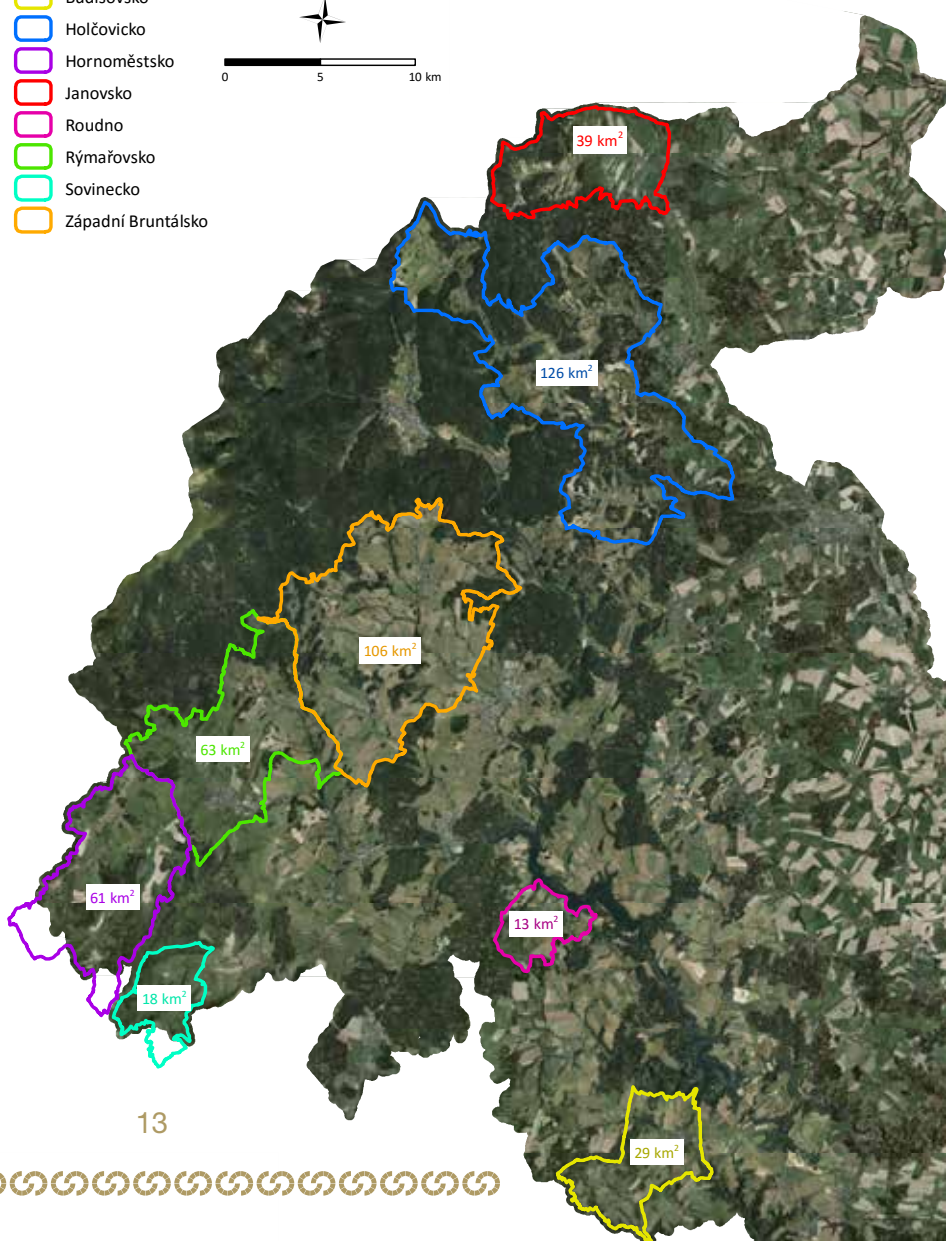
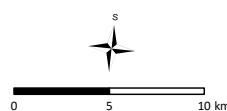

tyto historické krajinné struktury jsou, stejně jako archeologické nálezy, dokladem osídlování území a hospodaření na něm. Pásky dřevinné zeleně zvyšují biologickou rozmanitost, a tím přispívají k přežívání a migraci živočichů i rostlin. V neposlední řadě je takto členěná půda mnohem lépe chráněná před větrnou i vodní erozí, která představuje v rámci republiky narůstající problém. Vesnice s dochovaným členěním plužiny také nejsou tolik ohroženy přívalovými dešti a splachy z polí.

Z titulu ochrany přírody lze hodnotnou krajinu chránit prostřednictvím chráněných krajinných oblastí, pro lokality cenného krajinného rázu může být zřízen přírodní park. V rámci těchto chráněných území jsou historické krajinné struktury na Jesenícku chráněny nedostatečně. Pouze 15% jejich území je zahrnuto v CHKO Jeseníky a 13% je chráněno v rámci přírodního parku Sovinecko. Krajinu lze také vymezit v gesci památkové péče jako krajinnou památkovou zónu. Krajinná památková zóna je specifickým typem chráněného území, které vykazuje jak přírodní, tak kulturně historické hodnoty, jejichž význam je pro vyhlášení ochrany daného území rozhodující. V České republice bylo k 30. 6. 2018 vyhlášeno 25 krajinných památkových zón, z toho pouze 2 na Moravě. Na sever od slavkovského bojiště nebyla dosud vyhlášena žádná krajinná památková zóna. Lze se právem domnívat, že jesenícké plužiny by si takovou ochranu zasloužily.

PLUŽINY NA JESENICKU

- Budišovsko
- Holčovičko
- Hornoměstsko
- Janovsko
- Roudno
- Rýmařovsko
- Sovinecko
- Západní Bruntálsko

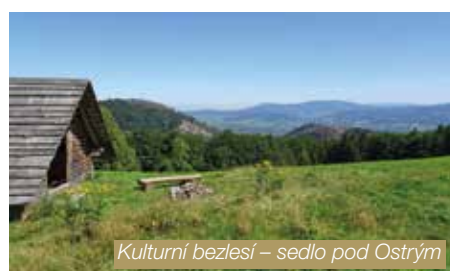
Beskydy

V Beskydech byly pasekářské osady zakládány od 15. do 19. století. Za svůj vznik vděčí úsilí feudální vrchnosti o zvýšení daňových příjmů přidělováním pustých nebo zalesněných pozemků poddaným, kteří je často měli pouze pronajaté. Hospodářská základna těchto osad byla zemědělská (na Valašsku šlo původně o chov ovcí na salaších) nebo rolníko-řemeslnická. Jména sídel ukazují často na zaměstnání obyvatelstva (Košaršiska, Staré Hamry) nebo na ráz krajiny (Grůň, Bukovec).

Trvalé osídlení území a kontinuita jeho obhospodařování představují jeden ze základních pilířů hodnot beskydské krajiny. Beskydy jsou jedny z posledních „živých hor“ v České republice, protože to jsou hory obydlené, se svébytnou, doposud zachovalou kulturou. Pro malebnou krajinu je charakteristická mozaika lesů, květnatých luk a pastvin s rozptýlenou zástavbou. Horské louky a pastviny, které nazýváme kulturním bezlesím, jsou však dnes obtížně zemědělsky využitelnými pozemky, které je jednodušší zalesnit nebo rozprodat na stavební parcely. Zemědělské dotace pro údržbu krajiny jsou bohužel zaměřené na velké subjekty a drobní hospodáři na ně nedosáhnou. Správa CHKO Beskydy disponuje omezenými prostředky, které pokryjí pouze části přírodně nejhodnotnějších lokalit. Nedostačují však na údržbu rozsáhlejších krajinářsky hodnotných, a tedy i turisticky atraktivních lokalit.

Krajský úřad eviduje historické krajinné struktury a kulturní bezlesí jako hodnoty území v rámci územně analytických podkladů. Přestože velká část těchto cenných území není institucionálně chráněna, zaslouží si citlivý přístup zejména ve vztahu k investičním záměrům. Nové stavby by měly být ideálně umístovány v místě zaniklých objektů nebo alespoň v duchu dochované struktury osídlení. Ohrožením kulturního bezlesí je však také zalesňování, a to jak přirozeným zarůstáním, tak cíleným zalesňováním s podporou dotací ministerstva zemědělství.

Poodří

Krajina v Moravské bráně je kulturní, mírně vlněná, z velké části zemědělská, s malým podílem lesů a k tomu hustě osídlená. Uprostřed leží Chráněná krajinná oblast Poodří, charakteristická rybníky, mokřady a přirozeným tokem Odry. Poodří je krajinou dotvářenou po staletí činností řeky. Vlhké, zaplavované území říční nivy se využívalo pro louky, místy pro les. Především v 15. a 16. století se ve velkém zakládaly rybníky. Orná půda a sídla zůstaly za okrajem nivy. Osvědčené uspořádání krajiny zůstalo v hlavních rysech zachováno dodnes. Poodří je hodnotné nejen z hlediska rozmanité přírody a tradiční kulturní krajiny, ale jeho význam je nedocenitelný také pro přirozené zadržování vody v krajině.⁷

⁷ KLEČKA, Jan. KNEBLOVÁ, Ivona. Velké změny v malém Poodří po 25 letech. Ochrana přírody 2/2017. Ročník 2017.

Urbanistické hodnoty měst

Město je složitý organismus. Aby mohlo fungovat jako celek, každý v něm musí plnit určitou úlohu, na které je závislé mnoho dalších činností. To platí i pro stavby ve městě, jejich uspořádání a vzájemné vazby. Město je největší kulturní projekt lidstva, centrum kultury, vzdělanosti, obchodu a služeb. Jakkoli idylické mohou být sny o životě na vesnici, až na výjimky platí, že bez měst si život neumí představit ani obyvatelé venkova. Podoba města se neustále mění a každá doba do něj vkládá svoji novou vrstvu a vytváří tak jeho jedinečný obraz.⁸

Urbanistická hodnota spočívá v uspořádání, návaznosti a vlastnostech prostorů ve městě. Projevuje se například členitostí zástavby, pohledovými osami, lokálními i na dálku působícími dominantami, kvalitou veřejných prostranství apod. Hodnotou je také poloha města v krajině a jeho vazba na nezastavěné území.

Podle půdorysu můžeme města zjednodušeně rozdělit do následujících skupin:

1. Města plánovitě založená v kolonizační etapě vrcholného středověku. Vyznačují se pravouhlým (normovým) půdorysem svého jádra a čtvercovým (Příbor, Bruntál, Místek) nebo obdélníkovým tvarem (Bílovec, Klimkovice) ústředního tržiště – náměstí.
2. Města vývojová, předkolonizační (Opava, Krnov).
3. Města vzniklá ze vsí, postrádající ústřední tržiště městského rázu (Město Albrechtice, Slezská Ostrava, Rychvald).
4. Města novodobá, jejichž městská funkce vznikla v souvislosti s industrializací (Třinec, Kopřivnice).
5. Města plánovitě založená částečně nebo zcela podle moderního regulačního plánu (Havířov, Český Těšín, Nový Bohumín, Karviná, Orlová).⁹

⁸ ŠUŠKA, Milan. HORKÝ, Jan. KOSTKOVÁ, Lucie. GOGOLÁK, Ivan. *Kysuce, krajina a architektura*. 1. vydání. Čadca. 2013. ISBN: 978-80-971525-8-1

⁹ LÁZNIČKA, Zdeněk. *Půdorys slezských měst. Zvláštní tisk slezského sborníku. Ročník 43 (3). Pokrok Opava. 1945.*

Města obvykle zahrnují jak části plánované, tak vzniklé přirozeným vývojem. Města s pravidelným půdorysem své centrální části v Moravskoslezském kraji převládají. Tato města byla založena (lokována), stejně jako lesní lánové vsi

(viz výše), převážně v rámci vrcholně středověké kolonizace ve 13. a 14. století, která do našich zemí přišla z Německa. Iniciátorem založení byl panovník, šlechta nebo církev, jimž území patřilo. Samotný „výkon založení“ byl svěřen lokátorovi, který vedl parcelaci území i další činnosti se založením spojené. Lokace se řídila předem stanovenými pravidly, např. podle magdeburského práva (Bruntál), nebo podle hlubčického práva (Horní Benešov). Založená města mají ve svém středu pravouhlé náměstí, z jehož koutů vycházejí tranzitní ulice k městským branám. Parcelace, kolem náměstí pravouhlá, se směrem k někdejší městským hradbám zpravidla přizpůsobuje jejich oválnému půdorysu. Naproti tomu města, jejichž vznik sahá do doby před rokem 1200 (tzv. předlokační), mají půdorys nepravidelný, více přizpůsobený terénu. Takový půdorys mají v Moravskoslezském kraji Opava a Krnov, které zřejmě byly významnými sídly již v době před hromadným vrcholně středověkým zakládáním měst. Města nebyla zakládána výhradně „na zeleném drnu“, tj. tam, kde předtím žádné osídlení nebylo. Mnohá z nich byla založena v místech nebo poblíž někdejších vsí nebo osad a lokace pouze překryla původní uspořádání (Bílovec, Klimkovice).

Urbanisticky hodnotná města, historická centra sídel nebo některé čtvrti, specifické svým vývojem nebo typem architektury, zasluhují zvláštní péči a ochranu. Nejcenější z nich jsou chráněna institutem městské památkové rezervace nebo městské památkové zóny. V Moravskoslezském kraji se nachází celkem tři městské památkové rezervace a osmáct městských památkových zón.

Městské památkové rezervace jsou vyhlášeny v městech Nový Jičín, Příbor a Štramberk, **městské památkové zóny** v městech Bílovec, Bruntál, Brušperk, Budišov nad Budišovkou, Český Těšín, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek-Místek – Frýdek, Frýdek-Místek – Místek, Fulnek, Hlučín, Hradec nad Moravicí, Karviná, Opava, Ostrava – Moravská Ostrava, Ostrava – Poruba, Ostrava – Přívoz, Ostrava – Vítkovice, Odry a Rýmařov. Většina z nich byla vyhlášena díky své dochované středověké, renesanční, případně barokní a klasicistní urbanistické struktuře a památkám z těchto období. Města, kde důvodem pro vyhlášení byly hodnoty novodobé, jsou Český Těšín, Ostrava – Přívoz, Ostrava – Vítkovice, Ostrava – Poruba a částečně Ostrava – Moravská Ostrava.

Městské památkové rezervace a zóny – středověká stopa

Z kulturně historického hlediska lze za nejlépe dochovaná městská sídla v kraji považovat městské památkové rezervace Nový Jičín, Příbor a Štramberk. Jejich centra si zachovala nejen původní půdorys náměstí a přilehlých ulic, ale i množství hodnotných památkově chráněných objektů.

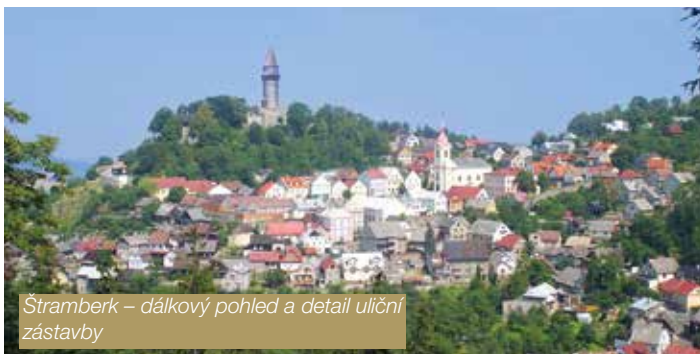
Nový Jičín byl založen v rámci rozsáhlé kolonizační akce, v jejímž rámci se v pooderské části Moravské brány vytvořila německá oblast Kravařska. Orientaci vzácně pravoúhlé městské sítě ovlivnily 2 směry členění plužiny, které se v prostoru města stýkají. Základem města je čtvercové náměstí, z jehož rohů vyběhají 8 ulic. Zadní strany domovních bloků obíhal čtverec obvodové ulice, lemovaný na vnějších stranách rovněž domy, které ze zadní strany již přiléhaly k městskému opevnění. Panské sídlo bylo vybudováno zřejmě později v jižním rohu půdorysu, jehož pravidelnost tím byla narušena (Nový Jičín patřil až do roku 1533 ke starojičínskému panství). Ve východním rohu čtverce existoval již ve středověku kostel, později nahrazený barokním chrámem. Kolem obvodu města byl vytyčen ne zcela pravidelný „předměstský čtverec“, z něhož se nedochovalo prakticky nic než trasování okružní komunikace. V 16. století se město stalo centrem soukenictví. Náměstí a hlavní ulice byly obestavěny dvoupatrovými domy s podloubím, z nichž mnohé domy s renesančními dispozicemi se dochovaly dodnes. V poměrně malém vnitřním městě už nebylo místo a začala se rozvíjet předměstí. Výstavba sledovala hlavní cesty vyběhající z jádra města a jejich spojnice. V pobělohorské době město stagnovalo a nový rozvoj spojený s barokním přetvářením města nastal až v 18. století. V samotném historickém jádru, na dnešním území městské památkové rezervace, zůstal až na výjimky zachován charakter zástavby, parcelace, tradiční dispozice, historické konstrukce i scelující prvek loubí. Díky výrazným kulturně historickým hodnotám patří jádro Nového Jičína k nejoriginálnějším a nejautentičtějším ukázkám renesančně barokního města se zachovalým středověkým organismem.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou, areál zámku

Nový Jičín – letecký snímek a pohled na Masarykovo náměstí

Štramberk se rozkládá na strmém úbočí Zámeckého kopce, který vrcholí hřebenem se zříceninou hradu. Osídlení, doložené již z doby 40 tisíc let př. n. l., zde pokračovalo přes paleolit, dobu bronzovou, laténskou, pozdní dobu římskou až po středověk. Hrad byl založen v první polovině 14. století, vlastní město až v roce 1359 spolu s druhým hradním palácem a podhradím. Tvořilo je malé obdélníkové náměstí zakončené na severovýchodě kostelem sv. Bartoloměje, který přiléhal k hradbám. Zástavba města byla nepochybně dřevěná (ještě na mapě stabilního katastru z první poloviny 19. století je zděných domů pouze několik). V pobělohorské době se Štramberk stal sídlem olomouckých jezuitů a místem jejich rekatolizačního působení. Jezuité obnovili tradici

Štramberk – dálkový pohled a detail uliční zástavby

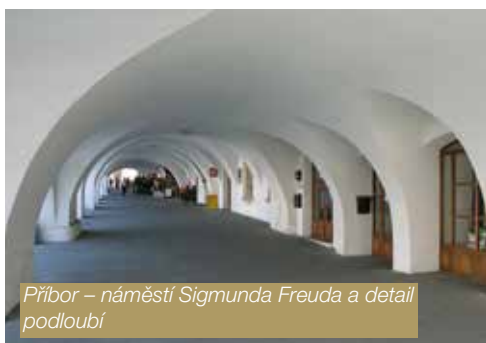

náboženských poutí a proměnili Kotouč, k němuž dovedli křížovou cestu až z Nového Jičina, ve ztělesnění biblické krajiny. V polovině 16. století začalo vznikat Dolní předměstí (z té doby se datují např. domy v ulici Zauličí, která tvoří osu předměstí) a posléze Horní předměstí (ulice Kopec, Jaroňkova, Bělohorská). Předměstí byla nezemědělská, ve většině chalup se provozovala řemesla, hlavně soukenictví. Malý kostel sv. Bartoloměje přestal stačit rostoucímu počtu obyvatel a na severním konci náměstí byl vybudován nový barokní kostel bez věže. Většina dřevěných domů na náměstí byla nahrazena zděnými s barokními štíty. Na počátku 20. století byla dostavěna a zastřešena v rámci romantické přestavby hradu Hradní věž Trúba. Z této doby pochází novobarokní věž a nové průčelí kostela. Přes tyto přestavby a dostavby si Štramberk uchoval výjimečnou kulturní hodnotu, zejména díky roubené dřevěné maloměstské architektuře a panoramatickým kvalitám města.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: panoráma města s věží Trúbou, historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou, uliční zástavba v podobě unikátního souboru roubených domů

Příbor byl založen kolem poloviny 13. století pravděpodobně současně s hradem při jeho západním okraji. Základem města je obdélné náměstí, na nějž navazovala pravidelná ortogonální parcelace. Náměstím od jihozápadu k severovýchodu procházela důležitá obchodní cesta z Moravské brány k Těšínu. Jihovýchodně od náměstí vznikl na ostrožně areál kostela. Vývoj města je nedílně spjat s hukvaldským panstvím. Hukvaldy byly hlavním správním centrem nejen příborsko-hukvaldského léna, ale později od 14. století i oporou olomouckého biskupství. Město bylo obeháno hradbami, kolem nichž po vnější straně procházela obvodová komunikace, jejíž stopa je dodnes patrná. Příborská předměstí se rozvíjela již od středověku. Od konce 15. století až po třicetiletou válku se datuje hospodářský rozkvet Příbora, rozvíjela se řemesla, zejména soukenictví. Jádro města bylo renesančně přestavěno za účasti italských stavitelů. Z třicetileté války se Příbor poměrně rychle vzpamatoval a roku 1694 byla založena při kostele sv. Valentina piaristická kolej a gymnázium, které se staly základem pozdější mimořádné role města v severomoravském školství. Barokní sloh se postupně prosazoval i na náměstí, zejména po požáru v roce 1728. Tehdy zanikla podloubí na severní straně náměstí.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou, areál piaristické koleje a gymnázia

Příbor – náměstí Sigmunda Freuda a detail podloubí

Městské památkové zóny **Bílavec, Bruntál, Brušperk, Frýdek-Místek – Frýdek, Frýdek-Místek – Místek, Fulnek, Hlučín, Karviná, Opava, Ostrava – Moravská Ostrava, Odry** byly vyhlášeny vyhláškou Ministerstva kultury z roku 1992 o prohlášení území historických jader měst za památkové zóny. Dochovala se v nich hlavně urbanistická struktura jejich center spolu s několika cennými stavbami. Některá z těchto sídel vynikají také hodnotnou siluetou vnímanou i z dálkových pohledů (Fulnek, Frýdek). Obdobně je tomu u dalších městských památkových zón, vyhlášených v roce 2003, jako jsou **Budišov nad Budišovkou, Frenštát pod Radhoštěm a Rýmařov. Hradec nad Moravicí** se pyšní navíc areálem zámku s přírodně krajinářským parkem.

Bílavec byl založen na svažitém terénu počátkem 14. století jako město typického slezského koloniizačního schématu s oválným půdorysem a protáhlým obdélníkovým náměstím, které je vymezeno mezi dvojicí rovnoběžných hlavních ulic. Nejvyšší polohu zaujal kostel, nejnižší pozdější zámek. Nad městem vzniklo Horní předměstí, podél toku Bílovka Dolní předměstí, bezprostředně navazující na lánovou ves Velké Albrechtice. Novodobý stavební vývoj se soustředil k nádraží a do jihozápadní části Dolního předměstí. Domy na náměstí jen ojediněle obsahují renesanční jádro, většinou vznikly ve dru-

Bílavec – Slezské náměstí

hé polovině 19. století a řada z nich až po roce 1945. Při osvobozovacích bojích byl bez náhrady zničen blok domů oddělující vlastní náměstí od prostoru kolem kostela a náměstí tak získalo nepříznivé proporce. V půdorysné stopě zůstaly zachovány okružní komunikace.

Shnutí hlavních urbanistických hodnot: panoráma města s dominantou zámku, historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí

Bruntál byl založen již před rokem 1213 jako zeměpanské horní město. Nelze vyloučit, že již předtím bylo založeno městské sídlo v místě dnešního Starého Města. Půdorys náměstí je mírně obdélný, navazující parcelace, včetně okružní ulice, je přísně pravouhlá. Teprve ve větší vzdálenosti od středu města v místě pozdně gotických hradeb má půdorys města tvar oválu s někdejší tvrzí v severním nároží. Do 15. století se půdorysná osnova neměnila s výjimkou renesančních a barokních přestaveb areálu zámku. Ve druhé polovině 16. století byla vytyčena osnova Niského předměstí, kde přibližně v této době vznikl klášter a hřbitovní kaple, a město získalo dálkovou dominantu poutního kostela na Uhlířském vrchu. Rozvoj průmyslu v 19. století se soustřeďoval naštěstí mimo městské jádro. Okrajové části vnitřního města byly velmi citelně rozrušeny rozsáhlými asanacemi a novou socialistickou výstavbou v 70. a 80. letech 20. století. Přesto si vlastní jádro Bruntálu zachovalo památkový charakter. Patrové domy na náměstí zpravidla zabírají středověké parcely, některé z nich si zachovaly i renesanční dispozici, i když fasády pocházejí většinou z 19. a 20. století.

Shnutí hlavních urbanistických hodnot: poloha města na rozhraní Nízkého a Hrubého Jeseníku, historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí, areál zámku

Brušperk je typickým biskupským lokačním městem 13. století, které se od ostatních podobných měst liší protáhlostí půdorysu, která je nepochybně ovlivněna založením na svahu mezi kostelem a srázem k řece Ondřejnici. Kostel ve vysunuté poloze nad městem byl v minulosti zřejmě opevněný. Do požáru roku 1802 byla většina domů dřevěná, pouze nejhonosnější z nich zděné. Město setrvávalo ve středověkém rozsahu i kompozici až do 2. poloviny 19. století, kdy se díky rozvoji řemeslné výroby začalo rozrůstat kolem tehdejšího intravilánu i podél cest. Dělením pozemků brušperského dvora jihovýchodně od města vznikla osada Antonínov, jejíž parcelace je dodnes patrná. Město se dále rozvíjelo čtvrtěmi rodinných domků všemi směry, ale historické jádro bylo vyjma dílčí demolice severně od náměstí ušetřeno a zachovalo si původní půdorysný rozvrh i historickou zástavbu.

Shnutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí a drobnější zástavbou přilehlých ulic

Frýdek byl spolu s hradem založen v první polovině 14. století na rovinatém terénu výspy nad řekou Ostravicí ve výhodné poloze na slezsko-moravské hranici při důležité obchodní cestě z Olomouce a Opavy do Těšína. Půdorys města byl přizpůsoben terénní situaci ostrožny. Před hradem, později přestavěným na zámek, bylo vyměřeno obdélníkové náměstí. Kostel byl umístěn na severovýchodní straně. Celé město bylo obeháno hradbami, na jižní straně bezprostředně za parcelami domů kolem náměstí. Severní strana měla příznivější terénní podmínky pro zástavbu, byla zde vytyčena ještě nyníější ulice Na Půstkách a Dolní. Parcelace starého města je přísně pravouhlá. Ze severu do něj vstupovala od Místku a dále z Moravy nyníější ulice Hluboká, hlavní komunikační napojení města však zprostředkovávala cesta, která se za východní branou dělila do směru na Fryštát (Karvinou) a Těšín. Podél těchto cest se rozvíjela frýdecká předměstí. Kompozice sídla byla na konci 18. století doplněna o monumentální dominantu dvouvěžového poutního kostela Panny Marie na návrší severně od města. Větší část historického jádra byla naštěstí ušetřena poválečných demolic a přestaveb. Náměstí obklopují

jedno- a dvoupatrové domy na středověkých parcelách. Některé z nich mají renesanční nebo barokní jádro, ale na přelomu 19. a 20. století byly přestavěny a získaly historizující fasády. Zásadně novodobě přestavěn byl blok radnice. Panoráma města ve směru od řeky Ostravice utrpělo těžkopádnou bytovou zástavbou z 80. let při jižní hranici historického jádra.

Frydek – letecký pohled

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: panoráma města, historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí, areál zámku, dominanta poutního kostela Panny Marie

Místek byl založen ve 14. století patrně na místě někdejší trhové vsi Frýdberg na západním břehu Ostravice. Město má typický kolonizační půdorys, jehož základem je čtvercové náměstí. Dominantním prvkem urbanistické kompozice je kromě náměstí tranzitní cesta od severozápadu k jihovýchodu (z Moravské Ostravy do Frýdlantu). Nejdůležitějším komunikačním směrem byla však zemská cesta z Moravy (přes Hranice) do slezského Frýdku, Těšína a dále do Krakova, tj. pozdější císařská cesta vstupující do města od jihozápadu a směřující dále na sever. Město se rozrůstalo zpočátku kolem frýdlantské cesty, teprve od 80. let 18. století začala rozsáhlejší urbanizace předměstské zóny spojená s parcelací půdy vrchnostenských dvorů (vznikla tak např. již zaniklá osada Koloredov). Přestavby z 60. až 80. let 20. století postihly nejen předměstskou zástavbu, ale i novorenesanční nové městské centrum a zachováno bylo jen vlastní náměstí s kostelem a dalšími izolovanými kostely. Město se proměnilo ve velké sídliště protkané širokými komunikacemi. Nejtěžším dezurbanizačním zásahem byl v 80. letech vybudovaný silniční průtah ve směru na Český Těšín.

Místek – letecký pohled

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí

Fulnek leží v širokém údolí Husího potoka pod strmým kopcem, na němž vznikl fulnecký hrad. Město bylo založeno nejpозději koncem 13. století. Střed jeho velmi pravidelného půdorysu tvořilo čtvercové náměstí, jímž úhlopříčně procházela tranzitní cesta z Oder do Hradce nad Moravicí. Farní kostel byl situován netypicky do svahu nad městem, později k němu byl přistavěn klášter. Západně a východně od města se již od středověku vyvíjela předměstí podél cest. V 16. století byl Fulnek prosperujícím renesančním městem a významným střediskem Jednoty bratrské. Ani třicetiletá válka neznamenal pro samotné město větší destrukce a kompozici města obohatila výrazná stavební aktivita v době baroka. Horní zámek získal protiváhu na severní straně údolí v podobě Dolního zámku s komponovaným parkem, v první polovině 17. století byla vybudována hřbitovní kaple sv. Rocha a Šebestiána obklopená čtyřlístým hřbitovem. Ve druhé polovině 17. století byl severně od hřbitova založen monumentální komplex kláštera kapucínů. Domy na náměstí byly barokizovány, střed náměstí dostal akcent sloupu Nejsvětější Trojice, později doplněný kašnou a sochami sv. Jana Sarkandera a Jana Nepomuckého. Nejhodnotnější stavbou tohoto období je kostel Nejsvětější Trojice na místě původního městského kostela, jehož monumentální průčelí je obráceno do náměstí. Památkový celek byl bohužel těžce poškozen za osvobozovacích bojů roku 1945, všechny domy na náměstí s výjimkou radniční věže a čelní zdi domů severní fronty i většina domů ostatních ulic byly úplně zničeny. Dostavba uskutečněná po roce 1948 respektovala půdorysnou osnovu i hmotovou skladbu domů, ale jižní strana náměstí zůstala volná. Úroveň náměstí by pozvedlo dořešení chybějící jižní fronty, ale hlavně revitalizace celé-

Fulnek – náměstí Komenského a dominanta zámku

ho prostoru veřejného prostranství, které jako asfaltová plocha s dominantní tranzitní komunikací neodpovídá významu městské památkové zóny.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: panoramatické kvality města s dominantou zámku, půdorysná stopa středověkého náměstí s dominantou kostela nad ním, areál kaple sv. Rocha

Odry leží na styku roviny Moravské brány a vyvýšeniny Nízkého Jeseníku. Tato strategicky výhodná poloha se ve středověku odrazila v založení města, patrně na území již předtím osídleném. Pravidelným obdélníkovým náměstím procházela úhlopříčně ve směru ze severovýchodu na jihozápad hlavní tranzitní cesta k městským branám. Uprostřed náměstí stála radnice. Horní a Dolní předměstí se rozvíjela podél komunikace vedoucí od Hranic k Budišovu nad Budišovkou. Farní kostel i původní hrad (později přestavěný na zámek) na východní straně byly zapojeny do opevnění. V 16. století, v době renesančního rozkvětu města, byla řada původně dřevěných domů nahrazena zděnými, některé domy kolem náměstí mají dodnes renesanční jádro. Přibližně v té době bylo založeno řemeslnické Nové Město s trojúhelníkovým náměstím. V době baroka byl velkoryse přestavěn zámek a založena zámecká zahrada, které musely ustoupit i některé domy u náměstí. Koncem 18. století byla za řekou založena předměstí Neumark (Nové sady) a Lerchenfeld (Skřivanov). Ve 20. století byly bez urbanistické koncepce budovány průmyslové a zemědělské areály. Kromě zničené jihozápadní strany náměstí v závěru II. světové války představovaly Odry až do požáru zámku v roce 1964 dobře dochovaný městský celek. Zámek byl poté bohužel zcela zbytečně zbourán a nahrazen problematickým kulturním domem. Kladně je z urbanistického hlediska třeba hodnotit dostavbu jihozápadní strany náměstí z přelomu 20. a 21. století.

Odry – Masarykovo náměstí

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: poloha města při Oderské bráně, historické jádro se středověkou parcelací, kompaktní zástavbou kolem náměstí a drobnější zástavbou přilehlých ulic, zámecký park nad řekou Odrou

Hlučín byl založen pravděpodobně na místě starší vsi Přemyslem Otakarem II. někdy ve 13. století jako tržní středisko panství s centrem na hradě Landeku. Pokud by totiž město vzniklo v neosídleném prostoru, vycházely by tranzitní cesty přímo z náměstí a nevyhýbaly by se mu jako v případě Hlučína. Pravděpodobně od počátku vedly do města jen dvě městské brány, západní Opavská a východní Ostravská. Základem vytříbeného půdorysu je téměř čtvercové náměstí s dvojcími ulic, vycházejícími z jeho koutů. Jihozápadní část města zaujal farní kostel se samostatně opevněnou tvrzí. Někdejší opevnění tvořilo pravidelný ovál, po němž zůstala okružní příhradební ulice. Svah pod kostelem nebyl nikdy zastavěn, později na něm vznikl zámecký park. Předměstská zástavba byla dlouho omezena na někdejší Dlouhou Ves a navazující Ostravské předměstí, dále se rozvíjela kolem hlavních cest. Hlučín utrpěl rozdělením Slezska po prohrané prusko-rakouské válce, kdy se v rámci Pruska ocitl v periferní poloze. Na konci II. světové války zůstal Hlučín ušetřen větších destrukcí jako jedno z mála slezských měst. K necitlivým zásahům došlo až v 60. letech 20. století, kdy město z jižní strany obkroužil silniční obchvat, vlastní historické jádro však zůstalo poměrně nedotčeno. Náměstí je lemováno převážně jednopatrovými domy na původních parcelách, jejichž vznik se datuje většinou do 17. století. Domy byly přestavěny nebo nově dostavěny ve 2. polovině 19. století, ale urbanistická hodnota zůstala zachována.

Hlučín – letecký pohled

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí

Historické jádro dnešního města **Karviné tvoří Fryštát**, kdysi samostatné město. Fryštát byl patrně založen na přelomu 13. a 14. století těšínským knížetem jako hraniční město Těšínska. Oválný obrys města se přizpůsobil terénní modelaci ostrožny, na jejímž nejvysunutějším místě vznikl farní kostel. Město vzniklo na křižovatce důležitých cest, z nichž jedna vedla z Moravské Ostravy přes Orlovou a druhá z Opavy přes Dolní Benešov, Starý Bohumín a Dětmárovice. Před Fryštátem se obě cesty spojily a pokračovaly směrem do Těšína a dále na Jablunkov a Žilinu. Fryštát je zajímavý deformací typicky slezského schématu, podle něž se hlavní tranzitní cesta ve městě rozděluje do dvou souběžných ulic, mezi nimiž je vymezeno náměstí. To u Fryštátu platí jen pro východní polovinu jádra, západní strana se přizpůsobuje terénu a vede z ní dolů do města jen jedna ulice (dnes Karola Sliwky). Náměstí se přizpůsobuje také zámku, který vznikl v 16. století patrně na místě někdejšího hradu a byl zásadně přestavěn koncem 18. století. Nejpozději počátkem 18. století začala vznikat předměstí v podobě nevelkých osad, např. Bonkov (nyní domky na východní straně Lázeňské ulice) a Špluchov (Fryštátská ulice kolem ústí Akátové ulice). Zástavba, která se zde rozvíjela, nebyla souvislá, neměla typicky městský charakter, ale byla obdobou rozptýlené kovozemědělské kolonizace, která zasáhla celé Těšínsko. Od konce 19. století se v souvislosti s nárůstem těžby a industrializací území stavěly dělnické kolonie. Dalším vývojem v druhé polovině 20. století, spojeným s extenzivním rozvojem těžby, postupně zanikla novodobá hornická a průmyslová aglomerace a vznikla Karviná jako velké, převážně panelové sídliště. Vybudování městského okruhu zachránilo Fryštát před většími přestavbami. Zcela zbytečně byla zbořena jen severní strana někdejší Hrnčířské ulice, jinak se jádro zachovalo relativně neporušené. Velmi pozitivní je zachování a rozšíření parku pod zámekem.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí a přilehlých ulic, areál zámku s parkem

Karviná - Fryštát – letecký pohled

Frenštát pod Radhoštěm má typický půdorys menšího kolonizačního města s pravouhlym podélným náměstím, do něž vchází v jednom rohu tranzitní cesta a v úhlopříčném rohu z něj vychází. Příčné ulice se prakticky nevyvinuly, zástavba se rozvíjela zejména na předměstích a dále jako rozptýlená zástavba pasekářské kolonizace. Hřbitovní kostel vznikl nejpozději v době pozdní gotiky. Město bylo ještě na konci 17. století do velkého požáru převážně dřevěné, teprve potom nastala jeho přestavba, ale většina domů jeho jádra vznikla až v druhé polovině 19. století. Hlavní ulicí se stala spojnice nádraží s náměstím, kde vyrostla řada reprezentativních domů. V některých částech předměstí se až do 70. let minulého století dochovaly dřevěné stavby. V 70. a 80. letech nastal zánik velké části předměstské zástavby demolicemi a následnou panelovou výstavbou, historické jádro města však příliš narušeno nebylo.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: poloha města při úpatí beskydských vrcholů Velkého Javorníku, Radhoště a Kněhyně, historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí

Frenštát pod Radhoštěm – letecký pohled

Hradec nad Moravicí na rozdíl od většiny shora uvedených měst nebyl založen v době vrcholně středověké kolonizace „na zeleném drnu“, ale vyvinul se jako městečko v sousedství hradu a později významného zámeckého areálu. Hradec zaujímá mimořádně strategickou polohu na předělu mezi Opavskou nížinou a Nízkým Jeseníkem. Na protáhlé ostrožně mezi vodními toky Moravicí a Hradečnou vznikl hrad již v 11. století. Údolí Moravice vytváří přirozenou bránu do Opavské roviny, využívanou obchodní cestou známou jako Jantarová stezka. Hrad měl směrem k městečku opevněné

Hradec nad Moravicí – letecký pohled

předhradí. Samotné nevelké středověké městečko bylo obklopeno hradbami, které zanikly na konci 18. století. Důležitou změnou byla renesanční přestavba hradu na zámek v 16. století a další přestavba zámeckého areálu na přelomu 18. a 19. století spojená se vznikem krajinářského parku. Náměstí bylo zásadně přetvořeno v 70. letech 19. století, kdy byly domy na jeho západní straně zbořeny a nahrazeny hospodářskými a správními budovami tzv. Červeného zámku, rozsáhlého komplexu z lícových cihel. Novodobý vývoj Hradce je úzce spojen se založením Braněckých železáren. Vznikla aglomerace podlouhlého tvaru v délce cca 3 km. Tranzitní komunikace Opava – Fulnek se městečku vyhnula a jeho historický ráz, včetně zámeckého komplexu s parkem, tak zůstal zachován.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: poloha historického jádra na protáhlé ostrožně nad řekou Moravicí, panorama města s dominantou zámku, komplex Bílého a Červeného zámku s monumentální průjezdní branou a areálem parku, půdorysná stopa zástavby kolem náměstí

Rýmařov byl podobně jako Budišov založen na důležité obchodní cestě z Olomouce přes Uničov do Bruntálu a Opavy. Město bylo založeno na místě staršího osídlení ve druhé polovině 13. století vysoko nad jižním břehem Podolského potoka. Ze severu bylo chráněno strmým srázem, z jihu močály. Náměstí bylo téměř čtvercové, jihozápadně od něj stála na oválném pozemku tvrz. Z rohů náměstí vycházely dvojice ortogonálních ulic ústící na okružní ulici, později byla uprostřed náměstí postavena radnice. Díky rozvíjející se těžbě a zpracování kovů zažíval Rýmařov ve 14. století rozkvět, který skončil na přelomu 14. a 15. století válkami mezi moravskými markrabaty. V 15. století byl Rýmařov dvakrát vypálen. Hospodářský rozvoj byl obnoven v 16. století, kdy město získalo renesanční budovy. Další útrapy postihly město za třicetileté války a po ní, kdy opět zcela vyhořelo. Při obnově byla zachována středověká uliční síť, ale architektonický výraz města se zcela změnil. Obnovený Rýmařov byl vystavěn v empírovém a klasicistním slohu. V období industrializace byly zakládány především textilní továrny, nastala výstavba reprezentativních budov a vznik nových rezidenčních čtvrtí. Po II. světové válce byl vývoj města obdobný jako u jiných sudetských měst. V období socialismu byla zbořena celá západní strana náměstí a nahrazena neadekvátní zástavbou. Těsně po obvodu historického jádra, jež zůstalo částečně zachováno, vyrostly panelové domy.

Rýmařov – náměstí Míru s radnicí

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: poloha města na rozhraní Nízkého a Hrubého Jeseníku, historické jádro se středověkou parcelací a fragmenty původní kompaktní zástavby

Budišov nad Budišovkou patří do skupiny severomoravských kolonizačních měst se čtvercovým náměstím a pravouhlo uliční sítí. Město bylo založeno koncem 13. století na křižovatce důležitých cest. Má oválný obvod, který zřetelně odkazuje k zaniklým hradbám. Pozoruhodná je také okružní cesta kolem města, která by mohla naznačovat existenci vnějšího obranného pásma. Kostel je umístěn vně náměstí mimo ortogonální strukturu, což by mohlo znamenat, že svatyně zde byla již v době předlokační. Předměstská zástavba se rozvíjela na jižní straně údolí ve vazbě na lánovou plůžinu. Již v polovině 18. století přesahoval počet domů v předměstích počet domů ve vnitřním městě. Rozvoj města vrcholil za I. republiky, ale odsun německého obyvatelstva po válce a zřízení vojenského prostoru v sousedství znamenaly hlubokou stagnaci města. Bylo zbořeno mnoho domů ve vnitřním městě včetně celého bloku mezi náměstím a kostelem.

Budišov nad Budišovkou – fragmenty středověkého města s kamenným mostem

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: panoramatické hodnoty města, dominanta kostela, náměstí se středověkou parcelací a fragmenty původní kompaktní zástavby

Opava má spolu s Krnovem zřetelně předlokační nepravidelný půdorys. To znamená, že zde bylo rozvinuté osídlení již v době před vrcholně středověkou kolonizací, kdy byla založena většina měst a lánových vsí na severní Moravě a v (českém) Slezsku. Je to dáno příznivou polohou v mírně zvlněné krajině u řeky Opavy a jejích přítoků. Těžiště osídlení bylo zřejmě původně na levém břehu řeky (dnes cca ulice Ratibořská). Rozvoj na pravém břehu nastal patrně poté, co bylo Opavsko trvale přičleněno k českému státu koncem 12. století. Nové osídlení se rozvíjelo západně od Dobytčího trhu (dnešní Masarykovy ulice). Hlavní tranzitní trasou se stala paralelní Ostrožná ulice pokračující po průchodu Horním náměstím, hlavním tržištěm města, jako ulice Mezi Trhy na Dolní náměstí, které se později také stalo tržištěm. V rozšířené části Horního náměstí byl vybudován starší kupecký dům, tzv. kaufhaus doplněný hláskou. Obytné domy byly až na výjimky do 14. století dřevěné. Kamenná výstavba datující se od této doby stabilizovala stavební čáry až do roku 1945 a místy dodnes. V Opavě se usadilo několik duchovních řádů – v samém centru založili klášter dominikáni s kostelem sv. Václava, minorité klášter s kostelem sv. Ducha a svůj klášter zde měly také klarisky. Kolem poloviny 14. století byl dokončen hlavní opavský chrám Nanebevzetí Panny Marie s použitím typického režného zdiva. Na Ratibořském předměstí byl založen špitál sv. Mikuláše s kostelem. Někdy v 14. a 15. století byl ve východním sousedství městských hradeb vybudován hrad. V době předbělohorské město vzkvétalo, dočkalo se mnoha renesančních novostaveb i přestaveb, zato třicetiletá válka znamenala značnou redukci předměstské zástavby. Ve druhé polovině 17. a v 18. století docházelo k barokizaci stavebního fondu a Opavu obohatily nové barokní církevní dominanty. Monumentální stavbou byla jezuitská kolej s novým kostelem (sv. Jiří) na východní straně Dolního náměstí, zbarokizovány byly i další kláštery a kostely. Malebné pozdně barokní paláce byly soustředěny do Panské (Masarykovy) ulice, kde se dochovaly paláce Sobkůvů a Blücherův. Po prohrané prusko-rakouské válce se Opava ocitla v periferní poloze na hranici císařství, ale zároveň se stala hlavním městem tzv. Rakouského Slezska. Nárůst významu města byl spojen s výstavbou veřejných budov i celých nových čtvrtí. Na konci II. světové války bylo historické jádro města mimořádně těžce zasaženo. Nejvíce bylo zničeno Horní náměstí, některé ulice zcela zanikly. V období socialismu urbanistický úpadek města pokračoval, teprve v 90. letech nastal proces jeho rehabilitace.

Opava – Dolní náměstí s kostelem sv. Vojtěcha

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací a kompaktní zástavbou kolem náměstí a přilehlých ulic, areály klášterů, dominanty kostelů

Moravská Ostrava byla založena v rámci vrcholně středověké kolonizace jako město na pravidelném půdorysu ve druhé polovině 13. století na místě patrně již předtím obydleném. Přestavbou struktury prošla i okolní starší sídla a na jejich místě vznikly lánové vsi Zábřeh, Výškovice, Vítkovice, Hrabová, Stará Bělá aj. Založení města souvisí pravděpodobně se slezskoostravským hradem, ale není známo, co vzniklo dříve. Jeho význam spočíval v kontrole obchodní cesty z Těšína do Opavy. Směr, kterým tato cesta vedla od Přívozu (dnešní Přívozská ulice), byl zřejmě rozhodující pro orientaci náměstí i parcelace obecně. Z koutů náměstí byly vytyčeny vzájemně kolmé ulice, doplněné na delších stranách ještě ulicemi středovými. Z vnější strany byly tyto hlavní komunikace propojeny ulicemi obvodovými (Dlouhá, Pivovarská, Zeyerova). Kostel sv. Václava byl postaven vně této struktury, takže je možné, že na tomto místě existovala svatyně již dříve. Nedlouho po založení se začala rozvíjet i předměstí navazující na bloky náměstí. Když město koncem 14. století dostalo hradby, ocitla se část předměstí uvnitř a část vně hradeb. Část zemědělských usedlostí, ovšem bez zázemí, se tak ocitla uvnitř hradeb. To se projevilo vznikem velkých skupin stodol za městem (např. dnešní Stodolní ulice). Při vyústění Zámecké ulice do náměstí byl postaven Biskupský hrad jako správní sídlo biskupství. Spolu s kostelem to byly jediné dvě kamenné budovy až do 15. století. Díky důkladnému opevnění nebylo město za husitských válek postiženo. Po velkém požáru roku 1556 bylo město renesančně přestavěno, ale zůstalo nadále převážně dřevěné. Jeho úpadek začal v průběhu třicetileté války a pokračoval až do poloviny 18. století. Ostrava ztratila důležitou cestu z Moravské brány do Krakova, když se jí vyhnula nová císařská cesta z Hranic přes Místek a Frýdek do Těšína. Pruský zábor Slezska pád završil. Rozvoj nastal až koncem 18. století, kdy byla vybudována císařská

Ostrava – Masarykovo náměstí s budovou Staré radnice

silnice z Opavy přes Hrabyňský kopec a pokračující přes Ostravu do Těšína. Nová etapa dějin Ostravska je spojená s těžbou černého uhlí a těžkým průmyslem a výstavbou velkých bank a veřejných budov v první polovině 20. století. Na konci II. světové války se Ostrava zařadila k těžce postiženým městům. Půdorysná stopa historického města zůstala zachována pouze ve fragmentech včetně několika budov se středověkým jádrem. Destrukci podlehlá celá jihozápadní strana náměstí, která dodnes nebyla dostavěna.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: historické jádro se středověkou parcelací, fragmenty původní kompaktní zástavby

Středověká stopa v ostatních městech Moravskoslezského kraje

Kromě městských památkových rezervací a zón (viz předchozí kapitolu) si většina historických měst a městeček kraje zachovala alespoň ve svém centru zbytky středověké parcelace, nejčastěji tvořené domy kolem náměstí a kostelem, zámek a několika dalšími objekty. Mezi částečně dochovaná původně středověká města v kraji (mimo ta památkově chráněná) patří Andělská Hora, Bohumín – Starý Bohumín, Břidličná, Dolní Benešov, Dvorce, Horní Benešov, Jablunkov, Janov, Klimkovice, Osoblaha, Ryžoviště, Slezské Rudoltice, Starý Jičín, Vítkov a Vrbo pod Pradědem.

Andělská Hora, bývalé horní město, patří mezi sídla, která v důsledku poválečného vývoje ztratila mnoho ze svého charakteru a půvabu. Z původně čtvercového středověkého náměstí zbyl pouze kostel a několik hodnotných barokních domů na západní a východní straně. Bývalý centrální prostor náměstí protíná průjezdní komunikace obklopená po obou stranách rozpačitě působícími plochami zeleně. Přestože Andělské Hoře byl vrácen status města, má dnes spíše venkovský charakter. Andělská Hora má pěknou polohu na rozhraní Nízkého a Hrubého Jeseníku s poutním kostelem na nedalekém Anenském vrchu. Náměstí by si zasloužilo přestavbu do podoby důstojného městského veřejného prostranství, zohledňujícího jeho historický půdorys.

Andělská hora – někdejší náměstí

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: poloha města s dominantou kostela sv. Anny na Anenském vrchu, fragmenty historického půdorysu náměstí

mapa stabilního katastru cca 1830

Břidličná byla založena u důležité zemské silnice z Olomouce přes Andělskou Horu dále do Slezska. Malé historické jádro vzniklo na terénní vlně. Díky jeho omezené rozloze se už od 16. století rozvíjela nová zástavba mimo ně, takže se půdorysná i hmotová struktura obdélníkového náměstí částečně zachovala. Náměstí nicméně nepůsobí jako centrum obce, spíše jako parčík ohraničený silnicí a řídkou zástavbou. Případná dostavba a rekonstrukce náměstí do původní formy by podpořila městský charakter sídla.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: fragmenty historického půdorysu náměstí

Dvorce byly založeny jako horní město na přelomu 13. a 14. století. Charakterizoval je velmi čistý ortogonální půdorys s téměř čtvercovým náměstím a okružní komunikace sledující ovál hradeb. Pozdější zástavba se rozvíjela severním, jižním, západním a východním směrem podél hlavních komunikací. Náměstí, značně poničené za bojů roku 1945, bylo později v období socialismu spolu s téměř veškerou zástavbou historického jádra zbořeno. Demolice Dvorců byla jednou z nejtěžších památkových ztrát na severní Moravě. Nová zástavba nevalné urbanistické a architektonické úrovně spolu s tranzitní komunikací, přetínající úhlopříčně náměstí, veškeré hodnoty sídla setřela. Dílčí zlepšení by mohla přinést dostavba severozápadní strany náměstí nebo alespoň úprava jeho parteru.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: poloha sídla v hlubokém údolí potoka Lobníku, fragmenty historického půdorysu náměstí s dominantou kostela

Janov byl založen v rámci kolonizační aktivity olomouckého biskupství ve 13. století. Původně typická lesní lánová ves, součást dlouhé údolní zástavby tvořené Petrovicemi, Janovem a Jindřichovem, byl díky objevu stříbra a následné stavební aktivitě povýšen v 16. století na městečko. Na dolním konci vsi bylo v této souvislosti vyměřeno velké obdélné náměstí kolmé k údolní ose. Dnešní stav náměstí příliš nepřipomíná. Po roce 1945 byla zbořena přibližně třetina domů, na původní ploše náměstí vznikla křižovatka místních komunikací a parčík, který ve venkovském typu sídla nemá valné využití. Také zde by si náměstí zasloužilo revitalizaci.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: historický půdorys náměstí s fragmenty původní zástavby

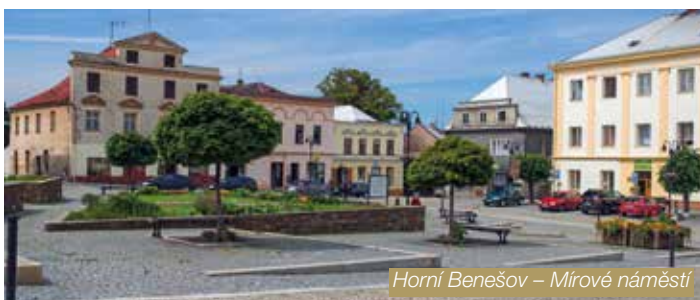
Osoblaha, založená patrně ve 13. století, leží na kraji staré slezské sídelní oblasti v tzv. moravské enklávě ve Slezsku (majetek olomouckého arcibiskupství ve Slezsku). Hlavní městská osa s úzkým obdélným náměstím byla vyměřena od jihozápadu k severovýchodu ve shodě s konfigurací terénu. Na každé straně náměstí byly vyměřeny dva pravouhlé domovní bloky, čímž vznikl základ uliční sítě. Půdorys města byl s výjimkou okolí náměstí nepravidelný. Již ve 14. století je doložena existence předměstí v souvislosti s usídlováním židovské komunity. S tím souvisí i založení židovského hřbitova v první polovině 15. století s dodnes dochovanými náhrobků polského typu. Historická podoba města se zachovala až do II. světové války mj. díky tomu, že tranzitní doprava město objížděla. Během pětidenních bojů na konci války bylo však město značně poničeno, a to nejvíce ze všech českých měst. Ze zástavby historického jádra nezbylo prakticky nic. Nová zástavba bytovými domy z 60. let sice částečně zachovala původní uliční čáru náměstí, ale navazující příčné uličky byly zrušeny a jádro někdejšího města zůstalo převážně nedostavěno. Dnešní podoba náměstí je tristní, střed tvoří parčík, kolem něhož obíhá neudržívaná asfaltová komunikace. Důstojnější podoba centrálního veřejného prostoru by obci prospěla.

Osoblaha – židovský hřbitov

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: fragmenty historického půdorysu náměstí, unikátní židovský hřbitov

Horní Benešov patří také mezi původně horní, lokátorem založená města. Díky skutečnosti, že už kolem poloviny 19. století se mu nově stavěná silnice Opava – Bruntál vyhnula kvůli prudkému

Horní Benešov – Mírové náměstí

stoupání, nebyl půdorys jádra města s mírně obdélným náměstím a rozvinutou ortogonální sítí úzkých ulic narušen. Dochovaly se i jednotlivé, v jádru barokní domy. Nedávná úprava náměstí s použitím kamenné dlažby a střídou zelení podpořila urbanistickou kvalitu sídla.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: náhorní poloha sídla mezi kopci Benešovem a Stražiskem, historický půdorys náměstí s fragmenty původní zástavby

Ryžoviště je dalším z kolonizačních měst založených v Nížkém Jeseníku ve 13. století. V 15. století však město po uherském vpádu zcela zpustlo a bylo obnoveno až o století později. S ohledem na tuto skutečnost nelze považovat půdorys města za vysloveně středověký, i když je pravděpodobné, že středověká parcelace zůstala zachována. Jádrem města je čtvercové náměstí obklopené původně úzkými parcelami domů. Zástavba pak pokračovala kolem dvou potoků, obtékajících střed města. Vývoj po II. světové válce byl spojen bohužel s demolicí téměř celého historického jádra. Náměstí obklopyly podřadné panelové domy a objekty občanské vybavenosti. Prostor náměstí vyplňuje smutný parčík a komunikace s nekvalitními povrchy. Zbořena byla až na výjimky i zástavba předměstí. Ryžoviště představuje spolu s dalšími městy Nížkého Jeseníku jeden z nejtěžších urbanistických zločinů komunistické éry. Dnes by málokdo usuzoval, že toto sídlo bylo městem.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: fragmenty historického půdorysu náměstí

Slezské Rudoltice se skládají z několika katastrálních území, s názvem „Slezské Rudoltice“ se pojí Ves Rudoltice a Městys Rudoltice. Rudoltice byly založeny jako dvouřadá lánová ves ve 13. století. Teprve v první čtvrtině 17. století bylo před zámekem, vzniklým přestavbou původní tvrze, založeno pravidelné obdélné náměstí jako základ poddanského městečka. Stejně jako celý osoblažský výběžek byly Rudoltice v roce 1945 značně poškozeny přechodem fronty. Náměstí bylo z velké části zbořeno, zdevastován byl i zámek. Urbanistickou strukturu později narušily bytové domy jižně a východně od náměstí a velký zemědělský areál. Dnes z původní zástavby zůstalo jen torzo, náměstí hyzdí velké plochy s asfaltovým povrchem a ostrůvkem dlažby uprostřed.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: fragmenty historického půdorysu náměstí, areál zámku

Vrbno pod Pradědem vzniklo patrně původně jako osada v blízkosti významné obchodní cesty z Moravy přes Bruntál do Zlatých Hor a dále do Dolního Slezska, kterou střežily 4 středověké hrady. Městečko bylo založeno jako horní město na počátku 17. století, avšak patrně na místě starší zástavby. Poměrně rozlehlé obdélníkové náměstí bylo lemováno měšťanskými domy a zástavba pokračovala dále podél hlavních ulic vybíhajících z náměstí. Díky rozvinutému průmyslu se město podařilo vcelku úspěšně dosídlit i po odsunu německého obyvatelstva. Nová obytná zástavba, tvořená velkými bloky bytových domů, začala vznikat na volné ploše severovýchodně od náměstí, ale ustoupila jí i část historické zástavby. Princip náhrady staré zástavby za sídlištní se stal pro Vrbno v 70. a 80. letech 20. století charakteristický. Severní a západní strana náměstí byly bezohledně zbořeny a nahrazeny panelovými domy. Poblíž hlavní křižovatky vzniklo velké nákupní centrum jako nový středobod města. Historická struktura města byla téměř zcela rozrušena, hodnotu si zachovaly jen jednotlivé objekty. Náměstí se stalo nevzhledným parkovištěm s parčíkem v neutěšeném stavu. Revitalizace parteru tohoto veřejného prostranství by přispěla k lepšímu obrazu města.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: fragmenty historického půdorysu náměstí s kostelem

Krnov byl již v raném středověku významným centrem osídlení. Jeho počátek sahá do doby, kdy na vrchu Hradisko patrně existovalo slovanské hradiště. Krnov je spolu s Opavou jediným městem českého Slezska, jehož půdorys má zřetelně předlokační původ, to znamená, že je zřejmé, že existoval již dříve než města zakládaná na pravouhlém rastru v rámci vrcholné středověké (německé) kolonizace a že byl střediskem okolní oblasti ještě před tímto obdobím. Sídlo vzniklo v místě cesty přicházející z Olomouce přes Bruntál (nyní ulice Revoluční), která se vidlicovitě rozvojila do směru na Glubczyce (Svatého Ducha – Hlubčická) a Holasovice (nám. Minoritů – Opavská). Jádro města tvořil soudkový prostor, rozdělený domovními bloky na hlavní Dolní rynek a severněji položený Horní rynek. Základ kostela sv. Martina pochází z přelomu 13. a 14. století, ale nějaký kostel v Krnově nepochybně existoval již dříve. Hlavní formování města

Krnov – historický snímek

Krnov – zámek

bylo ukončeno ve druhé polovině 13. století, kdy byl také založen klášter minoritů poblíž Opavské brány. Okružní ulice kolem města, z níž se dochovala severní část (ulice Požárníků), existovala již v této době, stejně jako špitál s kostelem sv. Ducha při Hlubčické bráně. Krnovská předměstí se rozvíjela od druhé poloviny 14. století. Krnov byl již ve středověku hlavním městem Krnovského knížectví, ale sídelním městem se stal až v 16. století, kdy byl vybudován zámek při Horní bráně. Ve druhé polovině 17. století bylo město opevněno mohutným prstencem bastionového opevnění a stalo se tak významnou pevností. Koncem 17. století vzniklo z iniciativy minoritů poutní místo na kopci Hradisko s dřevěnou kaplí, kterou na počátku 18. století nahradil velký dvouvěžový poutní chrám Panny Marie Sedmibolestné (dnešní poutní místo Cvilín). Po pruské anexi se Krnov stal pohraničním městem a roku 1746 zanikla i samostatnost Krnovského knížectví. Z historického jádra města dnes zůstaly pouze fragmenty. Půdorysná stopa středověkého města je v hlavních obrysech zachována, ale vybouráním bloků domů uvnitř jádra města vzniklo příliš velké disproporční náměstí. Na zámeckém náměstí se dochoval soubor šesti měšťanských domů s podloubím, další domy se dochovaly na Hlavním náměstí a v Hobzikově ulici. Mimořádnou hodnotu představuje poutní místo Cvilín, jehož areál je od roku 2018 národní kulturní památkou.

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: areál poutního kostela na Cvilíně, historické jádro města se středověkou parcelací a s fragmenty kompaktní zástavby kolem náměstí a drobnější zástavby přilehlých ulic, zámecké náměstí, areál Minoritského kláštera

Vítkov byl založen, stejně jako mnohá další města v Nížkém Jeseníku, koncem 13. století. Náměstí mělo typický téměř čtvercový půdorys, z něhož v rozích vyběhaly ulice. Do historického jádra patřila také navazující zástavba kolem dnešních ulic Oderské a Opavské. Počátek novodobé proměny města je spojen s požárem roku 1851, po němž následovala rozsáhlá přestavba v poměrně prostých architektonických formách. Stavební rozvoj zaznamenalo město po I. světové válce, ovšem bez promyšlené urbanistické koncepce (výrobní závody byly umísťovány do sousedství obytných čtvrtí). Na konci II. světové války byly v průběhu osvobozovacích bojů budovy na jižní a východní straně náměstí zničeny a později byla zdemolována prakticky veškerá zástavba historického jádra kromě západní strany náměstí. Poválečná výstavba přes své problematičké architektonické hodnoty alespoň v základních rysech respektovala někdejší urbanistickou strukturu. Teprve „zprůmyslněné stavebnictví“, reprezentované panelovými domy budovanými od konce 60. let, znamenalo totální rozvrat tradičního městského celku. Dnešní náměstí je velkým parkovištěm „oživeným“ ostrůvkem nepříliš vhodně zvolené zeleně (vzrostlé smrky).

Shmutí hlavních urbanistických hodnot: fragmenty historického půdorysu náměstí

Dolní Benešov vznikl patrně jako osada kolem cesty spojující Opavu s Hlučínem. S povýšením na město koncem 15. století nepochybně došlo k založení nového urbanistického celku mezi tranzitní cestou a středověkou tvrzí, později přestavěnou na zámek. Dosavadní ves se stala zemědělským předměstím. Jádro města tvoří čtvercové náměstí, z něhož vyběhají jen tři ulice. Součástí sídla byl patrně již od jeho založení kostel v poloze na severozápad od náměstí. Město bylo chráněno velkými rybníky, které však limitovaly jeho rozšíření. Novodobý vývoj se proto odehrával převážně kolem opavsko-hlučínské silnice. Koncem 19. století byla při opavské silnici vybudována novogotická kaple Povýšení sv. Kříže, která se stala spolu s opavskou

Dolní Benešov – náměstí (foto archiv města Dolní Benešov)

cestou a cestou do Bolatic jádrem nové rodinné zástavby. V období od II. světové války po dnešek se Dolní Benešov značně rozrostl a náměstí se ocitlo v klidové poloze na okraji obce. V posledních letech bylo úspěšně revitalizováno a může být vzorem pro ostatní podobná veřejná prostranství v kraji.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: panoramatické hodnoty města v poloze u vodní plochy, náměstí se středověkou parcelací a fragmenty původní kompaktní zástavby

Starý Bohumín zřejmě existoval jako osada již dříve, ale jako městečko vznikl ve 13. století na významné obchodní cestě při jejím přechodu přes řeku Odru. Byl založen na pravidelném pravoúhlém půdorysu. Hlavní komunikace procházela východo-západním směrem přes jižní stranu obdélníkového náměstí a dále přes řeku k bohumínskému hradu a levoobřežní částí sídla (dnešní Chalupki), která po prohrané válce roku 1742 připadla Prusku. Odtržení tohoto předměstí znamenalo počátek stagnace Starého Bohumína. Již v polovině 19. století se sice město stalo důležitým železničním uzlem, ale rozvíjelo se jako Nový Bohumín kolem nádraží, které bylo od Starého Bohumína značně vzdáleno. Díky tomu se dodnes dochoval středověký půdorys starého města včetně hmotové skladby a barokních a klasicistních budov. Náměstí bylo nově upraveno a stalo se z něj příjemné a poměrně živé veřejné prostranství.

Starý Bohumín – letecký snímek

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: náměstí se středověkou parcelací a fragmenty původní kompaktní zástavby s dochovanou hmotovou skladbou, poloha na pravém břehu řeky Odry

Klimkovic leží v severovýchodní části Oderské brány na nevýrazné ostrožně nad tokem Polančice a jejím bočním přítokem. Lokační půdorys Klimkovic se řadí mezi typická slezská (opavská) městská založení, charakterizovaná dvojicí rovnoběžných hlavních ulic, mezi nimiž je vymezeno náměstí. Uprostřed náměstí stála radnice a na jeho jihozápadním okraji při vstupu do města kostel. V 15. století byla vybudována tvrz, později přestavěná na zámek. Současně s hlavním náměstím bylo zřejmě založeno i západní Horní předměstí v podobě rozšířené ulice, ukončené v 16. století hřbitovním kostelem. Město se významně rozšířilo zejména ve 20. a 30. letech 20. století o pravoúhle koncipovanou čtvrť rodinných domků severně od osy Horní předměstí – hlavní náměstí. Další domy vyrůstaly převážně neorganizovaně. Během osvobozovacích bojů r. 1945 bylo město značně poničeno, ale historické jádro s patrovými domy kolem náměstí a souvislým podloubím na jižní straně zasaženo nebylo. Pozdější dopravní řešení se jádra města, s výjimkou silnice protínající Horní předměstí, významně nedotklo. V 70. a 80. letech vyrostlo v Klimkovicích mnoho rodinných domů a také objekty občanské vybavenosti (školy). V té době však byla zbořena celá západní část náměstí a nahradila ji nevhodně řešená obchodní novostavba, kvůli níž se město nestalo památkovou zónou. V současné době náměstí nepůsobí přívětivým dojmem, je v podstatě velkým parkovištěm. V roce 1994 byl vybudován nový lázeňský komplex u bývalé vsi Hýlov, který proměnil Klimkovic na lázeňské město.

Klimkovic – letecký snímek

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: náměstí s částečně dochovanou středověkou parcelací a fragmenty původní kompaktní zástavby, areál zámku

Starý Jičín leží ve strategické poloze v Moravské bráně na komunikační spojnici Podunají s Horním Slezskem. Bylo logické, že zde na osamoceném kopci vyrostlo patrně slovanské hradiště a později nejvýznamnější hrad celé oblasti. Díky hradu mělo sídlo předpoklady stát se střediskem panství celé oblasti, ale kvůli nedostatku vody se jím stal Nový Jičín, založený ve 13. století východně od hradu. Novému městu nemohl Starý Jičín konkurovat, přesto byl již ve středověku městečkem. Osu půdorysu sídla tvoří stará dálková cesta od Palačova přicházející z jihozápadu. V prostoru městečka se komunikace vidlicovitě rozšířila v trojúhelníkové náměstí. Dodnes patrný oválný tvar jádra sídla je dokladem dřívějšího opevnění. Starý Jičín tvořilo kromě městečka i vesnické osídlení (Vlčnov, Jičina). Hrad byl funkční ještě v 18. století, ale neposkytoval dostatečný komfort, takže jako sídlo šlechty byl nově vybudován v 18. století zámek východně

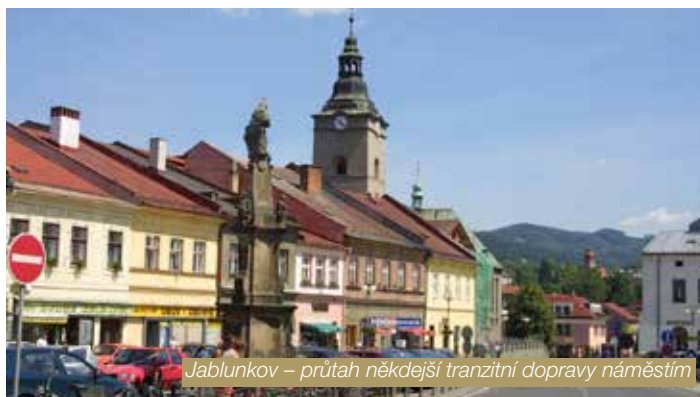
od městečka. Od 19. století Starý Jičín stagnoval. V důsledku modernizací zanikaly maloměstské domy s dřevěnými podsíněmi na náměstí, zámek byl necitlivě přestavěn na školu, hrad se změnil na zříceninu zarůstající lesem. Ve druhé polovině 20. století byl celý areál zámku znovu nevhodně modernizován a celá severozápadní strana náměstí byla zbořena kvůli novostavbě nákupního střediska s poštou. Náměstí dnes dělá dojem spíše venkovské návsi s dominantní asfaltovou komunikací, ostrůvkem betonové dlažby s kašnou a jedinou lavičkou.

Starý Jičín – náměstí jako křižovatka cest

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: areál zříceniny hradu Starý Jičín jako krajinná dominanta, náměstí s částečně dochovanou středověkou parcelací a fragmenty původní kompaktní zástavby

Jablunkov vznikl ve strategické poloze v širokém údolí Jablunkovské brázdy, která ústí do Jablunkovského průsmyku jako významného místa na zemské hranici (dříve hranice Těšínska a Uher). Přes relativně příznivé přírodní podmínky bylo území osídleno teprve ve 14. a 15. století, hlavní velká vlna pasekářské kolonizace přišla však až v 16. století. Ta teprve vytvořila podmínky pro rozvoj sídla městského typu. Jádrem pravoúhlého půdorysu historického Jablunkova je jako u jiných slezských měst protáhlé náměstí vklíněné mezi dvojicí rovnoběžných ulic. Tranzitní roli původně měla severozápadní ulice, ale po vybudování nové císařské silnice do Žiliny (konec 17. stol.) byla doprava přes náměstí vedena diagonálně. Pozdější zástavba se rozvíjela severovýchodně od náměstí směrem k Olši. Ještě v roce 1836 bylo sídlo s výjimkou několika roztroušených usedlostí kompaktní, tvořené z velké části dřevěnými, tzv. podsíňovými domy. Již od té doby se začala rozšiřovat rozptýlená zástavba po celém katastru. Vlastní město se rozvíjelo především na jižní straně, kde byla vytyčena v první polovině 20. století pravoúhlá síť ulic. V období socialismu bylo jádro města narušeno zbouráním dvou domů na kratších stranách náměstí kvůli rozšíření silnice. Předměstská zástavba severovýchodně od náměstí téměř zcela zanikla a nahradilo ji panelové sídliště. Nově vybudovaný obchvat města a zklidnění dopravy přes centrum vytvořily předpoklady pro to, aby náměstí bylo revitalizováno do podoby důstojného centra města.

Jablunkov – průtah někdejší tranzitní dopravy náměstím

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: náměstí s částečně dochovanou středověkou parcelací a fragmenty původní kompaktní zástavby

Městské památkové rezervace a zóny – novodobé hodnoty

Přes nesporné hodnoty historických jader měst nelze opomíjet kvality pozdější zástavby, ať už se jedná o nové městské třídy nebo vilové čtvrti. Téměř každé větší město kraje zaznamenalo v době rozmachu průmyslu od konce 19. století významný rozvoj, který se projevil nejen výstavbou výrobních závodů, ale také veřejných budov a obytných čtvrtí. Blokovaná zástavba ulic, charakteristická pro zástavbu tohoto období, je na rozdíl od panelové sídlištní zástavby městotvorná. Také starší vilové čtvrti, zakládané podle regulačního plánu, vykazují větší urbanistickou hodnotu než současná kobercová zástavba rodinných domků. Specifickým typem zástavby s nespornými urbanistickými kvalitami je zástavba socialistického historismu, resp. realismu, nazývaná též Sorela.

Kromě skupiny měst s dochovanou středověkou strukturou byly v roce 2003 vyhlášeny také městské památkové zóny **Ostrava - Přívoz, Ostrava - Vítkovice a Ostrava - Poruba**. Ve všech třech případech se jedná o městské soubory vystavěné podle promyšlených plánů v době od konce 19. století (Přívoz, Vítkovice) do konce padesátých let 20. století (Poruba). Městská památková zóna **Moravské Ostravy** zahrnuje kromě středověkého jádra města novodobou zástavbu. V roce 2014 byla vyhlášena zatím poslední památková zóna **Český Těšín**.

Ostrava prošla od doby rozvoje těžby a průmyslu vskutku revoluční změnou. Z maloměsta **Moravské Ostravy**, kde ještě na konci 18. století nebyla většina ulic a veřejných prostranství vydlážděna a domy byly převážně ze dřeva, se změnila na industriální velkoměsto. Počátek rozvoje města, které lze již od této doby považovat za aglomeraci, se datuje cca od počátku 19. století. Rozvoj průmyslu na Ostravsku a s ním příliv finančního kapitálu umožnily přestavbu města, které získalo na přelomu 19. a 20. století velkoměstský ráz s ustálenou výškovou hladinou budov a uliční sítí s novými náměstími. V té době byly vystavěny honosné veřejné budovy, banky a činžovní domy. Hlavní tepnou města se stala Nádražní ulice, kolem níž vyrostla nová západní čtvrť. Území mezi frýdlantskou tratí a Nádražní ulicí se stalo největší čtvrtí činžovních domů, která však neměla příliš reprezentativní charakter, s výjimkou domů obrácených do Nádražní ulice. Důležitým počinem bylo vytyčení dnešní Sokolské ulice, která se stala východní analogií Nádražní ulice pro spojení Moravské Ostravy s Přívozem. Dnešní ulice Českobratrská byla prodloužena směrem k řece. Rozvoj pokračoval i v meziválečném období, kdy byla dostavěna Nádražní ulice a bloky směrem ke starému městu a kromě dalších administrativních budov vznikaly i obchodní domy. V letech 1924 až 1929 bylo vymezeno nové osově orientované (Prokešovo) náměstí s budovou nové radnice v čele a s budovami těžařských společností na protější straně. Na osu náměstí navazuje velkorysá městská třída s činžovními domy (30. dubna). Podél Ostravice vznikl městský park Komenského sady a mezi ním a Sokolskou třídou vilová čtvrť. Z pohledu hodnot městského urbanismu lze v Moravské Ostravě považovat za nejcennější území prostor mezi řekou Ostravicí a Nádražní ulicí (obě strany ulice), ohraničené na severovýchodě Bachmačskou ulicí a na jihozápadě ulicí Pivovarskou, s pokračováním na východ od Nádražní ulice až po ulici Porážkovou v úseku od ulice Janáčkovy na severovýchodě po ulici 28. října na jihozápadě. Vilová čtvrť kolem Sadové ulice je dodnes považována za „lepší bydlení“, navzdory pozdějším nepřilíživě vydařeným novostavbám z počátku 21. století.

Moravská Ostrava – bloková zástavba centra města

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: bloková zástavba vymezená ulicemi Českobratrskou, Sokolskou a Nádražní, Prokešovým náměstím a třídou 30. dubna, novodobé centrum města v prostoru náměstí E. Beneše a ulic Zámecké a 28. října (na území městské památkové zóny), obytná zástavba v prostoru od ulice Na Desátém po Bachmačskou (mimo území městské památkové zóny)

Hlavní zásluhu na uplatnění městských principů ve výstavbě měl významný vídeňský urbanista Camillo Sitte, který na přelomu 19. a 20. století vypracoval regulační plány pro Velkou Ostravu i další obce aglomerace. Výrazně se jeho plány uplatnily v Přívoze, kde bylo realizováno dnešní náměstí Svatopluka Čecha a bloky ulic U Tiskárny a Chopinovy (plány pro ostatní části Ostravy nebyly pro odpor majitelů dolů a továren realizovány). Již v r. 1924 byl založen Regulační sbor Ostravský, který společně připravoval jednotný upravitelský plán celé zamýšlené Velké Ostravy, která zahrnovala Přívoz, Mariánské Hory, Vítkovice, Novou Ves, Hrabůvku a Zábřeh nad Odrou (Velká Slezská Ostrava vznikla až v roce 1941).

Impulzem rozvoje někdejší vsi **Přívozu** bylo vybudování Severní dráhy Ferdinandovy s ostravským nádražím v polovině 19. století. Od nádraží byla postavena silnice do Moravské Ostravy (Nádražní ulice). Těžiště novodobého rozvoje Přívozu vzniklo v přednádražním prostoru. Předtím ovšem v souvislosti s otevřením jámy František, následně koksovny

Impulzem rozvoje někdejší vsi **Přívozu** bylo vybudování Severní dráhy Ferdinandovy s ostravským nádražím v polovině 19. století. Od nádraží byla postavena silnice do Moravské Ostravy (Nádražní ulice). Těžiště novodobého rozvoje Přívozu vzniklo v přednádražním prostoru. Předtím ovšem v souvislosti s otevřením jámy František, následně koksovny

Ostrava-Přívoz – urbanistická kompozice podle návrhu C. Sitteho

Ostrava-Přívoz – průhled na náměstí s kostelem v čele

a dalších výrobních provozů vznikaly dělnické kolonie a čtvrti činžovních domů. Zlom ve vývoji nastal v roce 1894, kdy byla zprovozněna tramvajová linka a Camillo Sitte předložil nový regulační plán včetně projektu kostela a radnice. Plán byl prakticky celý realizován. Pro nové město byla k dispozici přibližně čtvercová plocha, lemovaná na severovýchodě bohumínskou tratí s nádražím a na jihovýchodě frýdlantskou tratí. Sitte odmítal mechanickou pravouhloú kompozici a využíval rád netradičních průhledů. Kolmo na diagonálu čtverce osově umístil velké obdélné náměstí s dominantou kostela na severní straně. Za Nádražní ulicí se osa v podobě krátké ulice rozvětvila, a umožnila tak využití akcentu nároží. Obvodové ulice zachovaly směr ostravské parcelace, ale vnitřní ulice tento směr záměrně narušovaly. Kostel není umístěn přesně v ose, čímž umožňuje, aby se v pravé části průhledu uplatnila i radnice. Sitte stanovil také dimenze příčných profilů ulic a podle jejich šířky výšku korunní římsy. V nárožích a lomech ulic navrhl zdůraznění lokálními dominantami. Jeho Přívoz představuje i přes několik demolic (např. synagogy) památkářsky mimořádně hodnotný městský celek.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: náměstí Svatopluka Čecha a zástavba kolem ulic U Tiskárny a Chopinovy (celý rozsah městské památkové zóny)

Podle velkorysých urbanistických plánů vznikly v letech 1876 až 1901 také **Vítkovice** jako průmyslové město na zelené louce. Jejich památková zóna bohužel (až na výjimky v podobě dělnických kolonií a jednotlivých objektů) nezahrnuje ojedinělý soubor obytných, správních a veřejných budov převážně z lícových neomítaných cihel, které byly vystavěny jako součást promyšleného konceptu kolem centrálního náměstí. Ve Vítkovicích bylo již od roku 1877 budováno moderně řešené průmyslové město v zeleni, i když stále narušované rozpínáním železáren. Základní urbanistická kompozice byla definována regulačním plánem. Široký pruh při severozápadní hranici katastru zabral areál samotných železáren se zámekem na jeho okraji. Od něj se k západu táhl zelený pás, který měl být i výhledově zachován. Po jeho jižní straně byla nově vybudována cesta směrem k Zábřehu (dnešní ulice Ruská). Kolmo na ni byla vytyčena osa budoucího (Mírového) náměstí a celého města, pro které se staly charakteristickými stavby z červeného režného zdiva. V téže době byla vybudována i většina kolonií rodinných domků. Na jižním konci náměstí byl vystavěn kostel se samostatně stojící zvonící, která sloužila současně jako vodojem. Další rozvoj byl omezen vybudováním nových výrobních provozů a závodní dráhy, čímž došlo k narušení celé zamýšlené kompozice. Na západní straně náměstí byl vybudován závodní hotel a na severu symetrické budovy dělnických kasáren. Východně od náměstí bylo místo vyhrazené pro areál nemocnice. Stavby z této doby si udržovaly vysokou architektonickou úroveň, včetně budov tržnic, jejichž ploché střechy kryla vrstva lepenky s vrstvou škváry osázené mechem. V poslední etapě výstavby Vítkovic, na přelomu 19. a 20. století, vznikla na severu náměstí budova radnice, která se stala kompoziční protívahou kostela na jihu. Realizace Nových Vítkovic je hodnocena velmi pozitivně, a to jak z hlediska urbanistického a architektonického, tak z hlediska v dobovém kontextu mimořádné kvality bydlení a občanské vybavenosti. Cenné jsou kromě unikátně dochovaného urbanistického komplexu domů z režného zdiva na Mírovém náměstí a v přilehlých ulicích také vily v tzv. ředitelské čtvrti a dělnické kolonie pro zaměstnance v oblasti ulic Siroťců, Meziuliční a Okružní a kolonie v oblasti ulic Ryškovy, Obránců míru a Kovářské.

Ostrava-Vítkovice – koncepce průmyslového města

Ostrava-Vítkovice – dělnická kolonie

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: komplex industriálního města tvořený průmyslovými budovami, obytnými domy a občanskou vybaveností s jádrem kolem Mírového náměstí

Výstavba **Ostravy – Poruby** jako nového města byla zahájena již v roce 1946 novým sídlištěm Ostravsko-karvinských dolů v rámci tzv. dvouletky. Kompozice spočívala v mechanickém řazení paralelních řad bytových domů se sedlovými nebo valbovými střechami. Orientace hlavní osy odpovídala přístupu od Svinova a nebrala ohled na parcelaci porubské plázně.

V letech 1950 a 1951 byla zpracována rajonová studie výstavby socialistických měst na Ostravsku. Základem bylo situování nových urbanistických celků do území nezasažených poddolování. Podle původních představ měla Poruba jako „Nová Ostrava“ nahradit dosavadní město, které mělo být zbouráno. Shodně se směrným územním plánem byl v letech 1952 až 1955 vybudován dnešní I. a II. obvod Poruby v duchu tzv. socialistického realismu, nazývaného později též „Sorela“. Monumentální historizující styl, v němž si libovaly všechny totalitní režimy, byl převzat ze Sovětského svazu, kde byl inspirován ruským klasicismem. Přestože zdobnost a pompéznost staveb může dnes vzbuzovat rozpaky, urbanistická koncepce je výrazně městotvorná, a tím se v pozitivním slova smyslu liší od pozdější sídlištní zástavby. Polouzavřené obytné bloky s vnitřním klidovým prostorem, doplněné veřejnými prostory s občanskou vybaveností, vytváří předpoklady pro kvalitní bydlení. Rovnoběžně s někdejší císařskou cestou z Opavy do Těšína (ulice 28. října) je komponována Hlavní třída (dříve Leninova) jako velkolepý centrální bulvár. Souvislé fronty domů vytvořily kulisu prolomenou obloukovými průjezdy do vnitrobloků. Na křižování s kolmou ulicí Alšovou vzniklo centrální náměstí. Obchody a služby byly umístěny především v parteru Hlavní třídy. V klidovém prostoru vnitrobloků vznikly v zeleni jesle a mateřské školy. Zhruba uprostřed bulváru byl v průsečíku s ulicí k němu kolmou vymezen mohutný kruhový objezd (tzv. Rondel), z něhož směřovala osa zalomená podle směru sídliště dvouletek (III. obvod) k monumentálnímu půlkruhovému domovnímu bloku (tzv. Oblouku) jako vstupu do města. Bulvár měl být na horním konci korunován budovou krajského národního výboru, k jejíž stavbě však už nedošlo, protože období stalinismu mezitím skončilo. (Více o tomto stavebním stylu v podkapitole Sorela – zástavba socialistického historismu.)

Ostrava-Poruba – osová kompozice Hlavní třídy

Ostrava-Poruba – Hlavní třída postavená v duchu socialistického historismu

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: bloková obytná zástavba v celém rozsahu I. porubského obvodu včetně občanské vybavenosti, osová kompozice budov podél ulice Porubské od Oblouku po ulici Dělnickou

Poslední městskou památkovou zónou kraje je **Český Těšín**, který vznikl r. 1920 rozdělením města Těšína na polskou a českou část. Česká část ztratila rozdělením základní městské vybavení a centrum. Z praktických, prestižních a strategických důvodů přistoupila československá vláda k vybudování nového reprezentativního města, které se stalo městem okresním. Centrum města bylo vybudováno mezi železnicí a řekou. Základem kompozice byla Hlavní třída, od níž byla vytyčena pravoúhlá síť ulic, jejíž těžiště leželo jižně od této osy. Zde vzniklo hlavní obdélníkové náměstí s radnicí (1929). Centrální část města byla na jihu ohraničená dnešní ulicí Střelníční, ale rozvolněnější předměstská zástavba pokračovala dále jižním směrem mezi tratí a řekou, a také západně od železnice. Pro tuto část města je charakteristický trojzubec cest Ostravská, Frýdecká

Český Těšín – letecký pohled s centrálním náměstím

Český Těšín – náměstí s radnicí

a Jablunkovská, později doplněný cestou do Fryštátu. Mezi fryštátskou (Karvinskou) ulicí a Ostravskou ulicí vznikla pravidelná uliční síť, která překryla někdejší ves Brandýs, ale zástavba se rozvíjela hlavně ve výseči mezi ulicí Ostravskou a Frýdeckou, a to podle regulačního plánu E. Lea z roku 1927. V poměrně pravidelném rozvrhu ulic se nacházejí poněkud nevýrazné objekty občanské vybavenosti (školy, úřady, nemocnice), stavěné ze státních prostředků, a bytová výstavba ve stejném duchu. Kulturní hodnotu městské památkové zóny prezentuje dochované funkční a prostorové uspořádání centra města, jeho urbanistická skladba, která je dokladem meziválečného československého urbanismu, a jednotlivé objekty vybudované ve stylu klasicismu, secese, art deco, kubismu a tradicionalismu. Nový impulz rozvoje dostalo město na přelomu tisíciletí, kdy se opět začalo propojovat s Cieszynem na polské straně.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: funkční a prostorové uspořádání centra města a jeho urbanistická skladba, která je dokladem meziválečného československého urbanismu, poloha města na levém břehu řeky Olše s parkovým pásem podél nábřeží

Ostatní města – novodobé hodnoty

Zástavba 19. a první poloviny 20. století – městské třídy a vilové čtvrti

Slezská Ostrava se vyvíjela od Moravské Ostravy odlišně. Sídlo má bezpečně předkolonizační původ, jeho středověký půdorys však není znám. Řekami Ostravicí a Odrou vedly zemské hranice Moravy a Slezska a ani za I. republiky nebyla vůle území s Moravskou Ostravou sjednotit. Novodobý urbanistický vývoj zde byl plně ve znamení těžby uhlí, doly vznikaly na mnohých místech katastru a vedle nich rostly hornické kolonie. Jejich územnímu rozložení odpovídala i výstavba škol. Městečkem se Slezská Ostrava stala až ve druhé polovině 19. století, městem až v roce 1920. Kvůli výrazně svažitému terénu a míře devastace důlní činností se tady městská zóna omezila na nevelké území nad řekou v oblasti Zámostí, z něhož se do dnešní doby bohužel zachovalo jen torzo v podobě radnice. Na svahu nad Zámostí a na Hladnovském kopci vznikla vilová čtvrť. Některé reprezentativní vily vysoké architektonické úrovně byly vyhlášeny kulturními památkami (Liskova vila aj.).

Slezská Ostrava – vilová čtvrť, Liskova vila

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: vilová čtvrť na svahu nad Zámostí a na Hladnovském kopci

Mariánské Hory představují poměrně kvalitní novodobý urbanistický celek. Od roku 1902 se začala realizovat výstavba podle zastavovacího regulačního plánu architekta a urbanisty Camilla Sitteho. Na podkladě jeho plánu vznikla diagonála Korunní ulice, spojující okraj původní staré vsi s jihovýchodním rohem mariánsko-horského katastru, která současně zkracovala spojení s Moravskou Ostravou. Na začátku této osy vzniklo malé náměstí s radnicí. Hlavní dominantou se však stal velký dvouvěžový kostel z let 1905 až 1908, doplněný farou a školou. Před ním vzniklo v meziválečném období nové náměstí (Stojanovo). Území mezi ulicemi Korunní, Kollárovou, Boleslavovou a 28. října bylo zastavováno postupně, převážně za I. republiky. Městská zástavba v tomto prostoru a vilové čtvrti (např. Zátíší) se jako urbanistické soubory dochovaly v uspokojivém stavu. Pozoruhodná je také kompletně dochovaná bývalá kolonie jámy Ignát v oblasti kolem ulic Bendlovy, Slévárenské a Daliborovy.

Mariánské Hory – Štítová kolonie

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: městská zástavba mezi ulicemi Korunní, Kollárovou, Boleslavovou a 28. října, vilové čtvrti, bývalá kolonie jámy Ignát

V jižním sektoru došlo v období I. republiky k propojení Vítkovic, Hrabůvky a Zábřehu. Propojící prvek vytvořila na katastru **Zábřehu** svébytná čtvrť rodinných domů Družstvo, vystavěná na pravouhlém rastru s centrálním obdélníkovým náměstím (Generála Svobody). Čtvrť byla později rozdělena výstavbou železniční trati, tzv. Polanecké spojky. Starý Zábřeh jako někdejší venkovské sídlo s kostelem a zámečkem ve svém centru byl v duchu socialistického urbanismu 80. let 20. století brutálně narušen dopravním řešením nového sídliště. Vzniklý mix panelových domů, typových objektů občanské vybavenosti, kapacitních komunikací a rodinných domků nelze nazvat koncepcí, natož hodnotou. Lepšího výsledku bylo dosaženo při budování Nového Zábřehu, kde byla po II. světové válce zahájena výstavba vzorného sídliště mezi rozestavěnou železniční tratí Polanecké spojky a Bělským lesem, přejmenovaného později na Stalingrad. Jádrem souboru, postaveného v duchu socialistického realismu, bylo náměstí SNP v Zábřehu s kulturním domem, obchodním domem, poštou a poliklinikou. Občanská vybavenost pokračovala v parteru hlavní ulice (Rodimcevova), směřující na osu náměstí. Koncepce později budovaných panelových sídlišť je čitelná více z výkresů než z pohledu jeho obyvatel, přesto lze některé jejich části hodnotit pozitivně hlavně z důvodu příznivého měřítka a dostatku zeleně.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: čtvrť bytových a rodinných domů Družstvo, náměstí SNP v Zábřehu a zástavba pokračující podél ulice Rodimcevovy

V období II. světové války měla průmyslová Ostrava pro nacistickou válečnou mašinerii klíčový význam, a proto zde i v této době pokračovala výstavba nejen výrobních celků a dopravní a technické infrastruktury, ale i výstavba bytová. Na území **Hrabové** postavily Vítkovické železárny pro své zaměstnance obytný komplex Šídlovec. Z urbanistického hlediska promyšleně řešený celek 44 domů s centrálním náměstím poskytuje i dnes kvalitní podmínky pro bydlení.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: obytný komplex Šídlovec

Na katastru **Hrabůvky**, mezi dnešními ulicemi Edisonovou a Zlepšovatelů, byl vybudován ojedinelý urbanistický soubor Jubilejní kolonie, který – přestože není jako celek památkově chráněn – tvoří zajímavou kompozici obytných domů s vnitřními dvory a centrální osou veřejného prostranství. Součástí souboru je také veřejná, dodnes činná knihovna. Po II. světové válce se v Hrabůvce, stejně jako v Zábřehu a Porubě, uplatnil nejprve málo nápaditý „kasárenský“ urbanismus „dvouletkových“ obytných domů, řazených v pravidelných odstupech paralelně vedle sebe. Pozdější panelová sídliště v Hrabůvce mají obdobnou strukturu jako sídliště v Zábřehu, ale panelové domy jsou obecně vyšší. V osmdesátých letech bylo budováno na Hrabůvku navazující panelové sídliště Dubina, kde již nelze hovořit o hodnotách, pouze o „urbanismu jeřábových drah“.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: urbanistický soubor Jubilejní kolonie

Opava se stala po prohrané prusko-rakouské válce r. 1742 hlavním městem tzv. Rakouského Slezska. Po zbourání opevnění na počátku 19. století vznikl prostor pro další rozvoj města. V období od poloviny 19. století do I. světové vál-

ky byla urbanisticky přetvořena do podoby zemského hlavního města, byly postaveny nové administrativní, školní i vojenské budovy. Kompozičním základem novodobé Opavy se stal parkový pás okružní třídy kolem jižní poloviny městského jádra, napodobující ve skromnějším duchu vídeňskou okružní třídu. Architektura domů byla velmi různorodá a zdobná, namísto klasicismu se uplatňovala novorenesance a jiné historizující styly. Urbanistický rozvoj města vyvrcholil v 90. letech 19. století a počátkem 20. století, kdy byl mj. zbourán knížecí zámek a na jeho místě vystavěno zemské muzeum. Reprezentativní čtvrti činžovních domů se rozšiřovaly v prstenci od východního nádraží až ke krnovské trati a západnímu nádraží, a zástavba se dále rozvíjela kolem Olomoucké ulice i za trati, kde byla vytyčena klasicizující urbanistická kompozice Goethova (Horova) náměstí. Obohacení urbanistické struktury o nová náměstí se stalo pro Opavu tohoto období charakteristickým. Platí to o Vilémově náměstí (náměstí Slezského odboje), Jahn Platzu (Denisovo náměstí), Rochowenského (Bezručově) náměstí, náměstí Markt Platz (Joy Adamsonové), náměstí Friedenthal Platz (Vaškovo náměstí) a náměstí Františka Josefa (Republiky). Pro vilovou zástavbu jižně od města byly zpracovány regulační plány. Další směr rozvoje byl veden severním a severozápadním směrem, kde došlo k napřímení řeky. Uvolněná plocha byla protáta novou radiálou prodloužené ulice Pekařské, od níž byly vytyčeny další ulice. Počátkem století byly zřízeny nové Městské sady při řece Opavě, vybavené i plovárnou a sportovním hřištěm. Ve 20. letech 20. století byly vystavěny další vilové čtvrti, například na Kylešovickém kopci, jejímž jádrem se stal komplex státních bytových domů a veřejných staveb. Obytné čtvrti vznikly také v prodloužení Horova náměstí a mezi Městskými sady a Jaktaří. Nejvýznamnější stavbou 30. let byl kostel sv. Hedviky od Leopolda Bauera, kolem něhož vyrostla čtvrť nájemních a řadových rodinných domů. Na konci II. světové války bylo město z velké části zničeno. Intaktně dochovány zůstaly cenné městské čtvrti na Kylešovickém kopci a jihozápadně od městského jádra.

Opava – Ostrožná ulice s pěší zónou

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: parkový pás okružní třídy, reprezentativní čtvrti činžovních domů z počátku 20. století, urbanistická kompozice Horova náměstí, náměstí Slezského odboje, Denisova náměstí, Bezručova náměstí, náměstí Joy Adamsonové, Vaškova náměstí, náměstí Republiky; vilové čtvrti z počátku 20. století a meziválečného období

Nový Jičín se výrazně rozvíjí od poloviny 19. století, kdy se postupně stal nejdůležitějším městem moravského Poodří. Kromě soukenictví a výroby klobouků zde vznikají i další odvětví (státní tabáková továrna aj.). Významným impulzem rozvoje byla výstavba císařské silnice z Hranic do Příbora (1785) a obecně výhodná poloha města na křižovatce významných komunikací. Mezi Jičínou a starojičínskou silnicí byla vytyčena přímka reprezentativní Goethovy třídy (dnes Divadelní). Podél ní byly situovány nové veřejné budovy, jako krajský soud, areál škol, spolkový dům atd. Vznikla také reprezentativní okružní třída (Tyršova, Gen. Hladě) a roku 1916 velký městský park (Smetanovy sady). Mezi dnešní Divadelní a Slovanskou ulicí vznikla honosná vilová čtvrť. Také severovýchodně od centra se rozvíjela náročnější výstavba v územní rezervě mezi Novosady, Hoblíkovou ulicí a řekou. Kolem ve městě nejstarších vil bratří A. a J. Hückelových byl založen neobyčejně velký krajinářský park. Nová uliční síť je důsledně pravouhlá, mimo jiné díky staršímu systému parcelace. Ve 20. a 30. letech rozvoj města pokračoval. Nejvýraznějším komplexem veřejných budov z té doby byl areál českých škol na západním okraji města.

Nový Jičín – Divadelní ulice

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: zástavba kolem Divadelní třídy, zástavba kolem okružní třídy (Tyršova, Gen. Hladě), vilová čtvrť mezi Divadelní a Slovanskou ulicí, Smetanovy sady

Příbor zaznamenal na přelomu 18. a 19. století explozi předměstské zástavby. Došlo k propojení se sídly Benátky, Věsky a Klokočov do jedné souvislé aglomerace. Příčinou byl rozmach soukenictví a exportu jeho výrobků díky nové silnici z Hranic do Těšína. Dalším impulzem bylo vybudování železnice ze Studénky do Štramberka. Nová reprezen-

tativní výstavba se nerozvíjela na spojnici města a nádraží, ale mezi historickým jádrem a piaristickou kolejí. Vyrůstly zde monumentální novostavby měšťanských škol a české zemské reálky, další významné stavby vznikaly i na jiných místech předměstí. V prvních desetiletích 20. století došlo k nárůstu obytné zástavby převážně rodinnými domy, ovšem bez výraznější koncepce. Po roce 1945 byly zbořeny některé rázovité uličky a novostavby bytových domů a občanské vybavenosti vznikaly i ve starších částech města.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: zástavba mezi historickým jádrem a budovami piaristického kláštera

Frýdek-Místek vznikl roku 1943 spojením slezského města Frýdku a moravského Místku. Řeka Ostravice, zde stejně jako v Ostravě, tvoří historickou hranici Moravy a Slezska. Novodobý urbanistický vývoj **Frýdku** byl vyvolán rozvojem textilní výroby, vznikem Karlovy huti mezi Frýdkem a Leskovcem, ale zejména vybudováním nádraží v roce 1871. Novou hlavní třídou se stala Císařská silnice (třída T. G. Masaryka) v úseku mezi nádražím a starým městem, kolem níž se stavěly reprezentativní veřejné budovy, zejména školy a finanční ústavy. Kompozici dotváří kolmo na hlavní třídu vedená ulice Husova s cihlovým evangelickým kostelem jako pohledovou uzávěrou. Z vilové zástavby na severovýchodních svazích, budované za I. republiky, se bohužel zachovalo jen torzo, území bylo v 80. letech asanováno a zástavba nahrazena panelovými sídlišti s nevhlednými budovami občanské vybavenosti. Poslední ranou urbanistické struktúře města bylo protažení hlavní třídy mezi zámekem a poutním kostelem směrem do Místku (ulice Revoluční), ale hlavně silniční průtah z Místku do Českého Těšína (dnešní Hlavní třída).

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: zástavba kolem třídy T. G. Masaryka v úseku od ulice Slezské po Hlavní třídu, torzo vilové čtvrti na severovýchodním svahu

Velký rozvoj zástavby **Místku** nastal po polovině 19. století a pokračoval i za I. republiky. Nové městské bloky vyrůstaly kolem historického jádra, zejména na východní straně. Zástavba se rozvíjela také kolem Císařské cesty, spojující Místek s Frýdkem přes Koloredov, a hlavně kolem nové spojnice do Frýdku, vedené severovýchodně od náměstí přes nový most směrem k nádraží. V předměstské zóně Místku vyrůstaly na pravouhlém rastru ulic převážně rodinné domky. Z městské zástavby této doby se dochovaly spíše jen jednotlivé, převážně novorenesanční budovy než urbanistické celky. V 60. až 80. letech totiž město postihla celková přestavba, zachováno bylo jen vlastní náměstí, kostely a některé veřejné budovy. Zbytek města se proměnil na velké sídliště, jeho půdorysná struktura byla zcela změněna. Silniční průtah městem (Hlavní ulice) byl bezohledně proražen mezi historickým jádrem a novodobou centrální částí, která musela ustoupit. Důsledky socialistického urbanismu 20. století se ve Frýdku-Místku řadí mezi nejdestruktivnější v rámci celé České republiky. Pozitivní hodnotou města je parkový pás kolem řeky Ostravice jako živé veřejné prostranství a místo každodenní rekreace obyvatel.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: parkový pás kolem řeky Ostravice

Dnešní **Bohumín** v sobě zahrnuje dvě rozdílná města – historický Starý Bohumín a novodobý Nový Bohumín – spolu s několika přidruženými vesnickými sídly. **Nový Bohumín** byl založen v souvislosti s vybudováním nádraží roku 1847, které se stalo nejdůležitějším železničním uzlem Ostravska. V přímé návaznosti na výpravní budovy nádraží byly kolmo vytyčeny dvě souběžné ulice, z nichž ta východnější se stala budoucí hlavní osou města, při níž vzniklo obdélníkové náměstí (T. G. Masaryka). Náměstí obklopovaly veřejné budovy škol a radnice, závěr ulice tvořil novogotický kostel. Stavělo se výhradně z červených lícových cihel, podobně také v blízké Husově a Štefánikově ulici. Centrální část nového města zaujala poměrně velkou kompaktní plochu s velkým městským parkem na severovýchodě. Naproti tomu rodinné domky byly stavěny poměrně chaoticky jako izolované skupiny bez vazby na jádro města. Přestože mnohé původní domy byly zbourány a nahrazeny novou zástavbou různé architektonické úrovně, centrum Nového Bohumína se dodnes v zásadě zachovalo v původní podobě jako pozoruhodný příklad nově založeného města období industriální éry.

Nový Bohumín – náměstí TGM s typickými budovami z režného zdiva

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: zástavba městského centra kolem náměstí T. G. Masaryka ohraničená zhruba ulicemi Dr. E. Beneše, Štefánikovou, Vrchlického a nádražím

Krnov zaznamenal výrazný novodobý vzestup v druhé polovině 19. století jako centrum průmyslu a obchodu. Zásadní význam mělo pro město vytyčení nové silnice do Osoblahy a vybudování železničního uzlu r. 1872. Poloha nádraží dále od centra pod východním úpatím Bezručova vrchu umožnila rozvoj města tímto směrem. Koncepční výstavba nového Horního předměstí mezi starší zástavbou a nádražím pokračovala až do 30. let 20. století. Území mělo jasně definované hlavní osy tvořené albrechtickou a bruntálskou silnicí, mezi nimi byla vytyčena nádražní třída (dnes ulice Mikulášská). Systém příčných ulic dal celé čtvrti výrazně pravidelný urbanistický řád. Obdobně koncipovaná uliční síť se uplatnila i v další fázi rozvoje Horního předměstí. Nové obytné čtvrti se rozvíjely i na ostatních stranách vnitřního města. Vzniklá struktura byla velmi podobná kompozici tehdejšího Hradce Králové, třebaže měla výrazově odlišný německý ráz. Krnov byl bohužel těžce poškozen v závěru II. světové války, z historického jádra města zbylo jen torzo a dílo zkázy dovršila socialistická dostavba náměstí. Vnější obytné čtvrti byly narušeny jen minimálně, panelová sídlištní výstavba však nenavázala na předválečnou uliční síť. Urbanistickou hodnotu dochovanou z předválečné doby má část zástavby severní strany Revoluční ulice, fragmenty zástavby u náměstí Hrdinů a Smetanova okruhu, zástavba Libušiny ulice, sídliště na Opavském předměstí a především vilové čtvrti jako důkaz někdejší prosperity města. Mnohé vily jsou památkově chráněny.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: část zástavby severní strany Revoluční ulice, fragmenty zástavby u náměstí Hrdinů a Smetanova okruhu, zástavba Libušiny ulice, sídliště na Opavském předměstí a vilové čtvrti z první poloviny 20. století

Třinec se vyvinul jako město z původní vsi díky založení hutního a železárenského areálu na pravém břehu Olše na konci 40. let 19. století, z něhož později vznikly Třinecké železárny. Dalším důležitým mezníkem bylo dokončení Košicko-bohumínské dráhy v roce 1871. Napojení na železnici podpořilo rozvojové možnosti železáren i města. Díky masivnímu přísunu pracovních sil vznikaly zejména dělnické kolonie a ubytovny, toto období bylo však charakteristické naprostou rezignací na koncepční formování urbanistické struktury. Od 90. let 19. století do II. světové války zaznamenaly železárny i třinecká aglomerace bouřlivý rozvoj a v roce 1930 byl Třinec povýšen na město. Jedinou částí, která měla městský charakter, byla ovšem nevelká oblast při ústí Nádražní ulice, omezená na západě Tyrkou a na východě železnicí. Charakterizovala ji pravouhlá uliční síť s ne zcela souvislou blokovou zástavbou a obdélným náměstím Míru. Po roce 1946 došlo k integraci okolních obcí a v roce 1949 vznikl regulační plán autorů Alexy a Meduny, na jehož základě bylo nově zastavěno náměstí Míru a na rozhraní Třince a Lyžbic vyrostla podél Jablunkovské ulice nová obytná čtvrť osově komponovaná ve smyslu principů socialistického historismu s parkovým prostranstvím a budovou školy v jejím středu. Mezi Komenského a Jablunkovskou ulicí byly vybudovány polouzavřené domovní bloky a na jihovýchodním okraji čtvrti bylo vymezeno obdélné náměstí (T. G. Masaryka) ve stylu socialistického realismu (Sorely). Blokovaná kompozice pokračovala podél Jablunkovské ulice i dále, ale již v panelové technologii. Přes schematický charakter zástavby se jedná o ojedinělý městotvorný počín na území Třince. Pozdější panelová sídliště ani kobercová zástavba rodinnými domy městotvornou povahu nemají.

Shrnutí hlavních urbanistických hodnot: zástavba a park v prostoru náměstí Míru, obytná zástavba polouzavřených bloků komponovaná podle zásad socialistického historismu podél Jablunkovské ulice, náměstí T. G. Masaryka

V ostatních městech kraje buď klasická městská zástavba nikdy nevznikla (Kopřivnice, Kravaře), nebo byla natolik narušena (Orlová), že nelze hovořit o urbanistických hodnotách, pouze o hodnotách jednotlivých, většinou památkově chráněných objektů.¹⁰

Sorela – zástavba socialistického historismu

Sorela je název používaný pro zástavbu tzv. socialistického realismu (socialistického historismu). Monumentální historizující styl je obecně oblíben u všech totalitních režimů. Jednou z jeho forem je socialistický realismus, který k nám byl importován ze Sovětského svazu a uplatňoval se ve výstavbě v našich zemích v 50. letech 20. století, v období nejtuzšího stalinismu. Výrazově čerpal z klasicismu, v českých zemích též z renesance (obloučkové štíty a atiky, sgrafita) a z lidové architektury (ornamenty na fasádách). Pomineme-li ideologický obsah a těžkopádnou zdobnost, nelze obytným souborům z tohoto období upřít zdařilé a nadčasové urbanistické řešení, které vytváří hodnotné městské prostředí s hierarchií ústředních, veřejných a klidových poloveřejných prostor, pracuje s parterem, v němž jsou umístěny obchody a služby, a čitelnou kompozicí a zdůrazněním lokálních dominant usnadňuje orientaci v území.

Na území Moravskoslezského kraje se v menší míře tento styl projevil snad v každém větším městě, nejvíce se však uplatnil při budování „nových měst“ Ostravy-Poruby, Havířova a Karviné. Pro jeho nesporné urbanistické kvality jsou některé soubory památkově chráněny. Nejhodnotnějším dokladem této doby je zástavba I. až III. obvodu Ostravy-Poruby, popsaná výše v rámci oddílu Městské památkové rezervace a zóny – novodobé hodnoty.

Ostrava-Poruba – komponované průhledy

Počátky **Havířova** jako města spadají do období od roku 1946, kdy se v rámci řízeného rozvoje palivové základny začaly budovat v dostupné vzdálenosti od dolů první zárodky sídlišť z tzv. dvouletkových domů. V roce 1955 bylo rozhodnuto, že sídliště v Šumbarku a v Dolních Bludovicích budou spojena a vznikne nové město, pro které byl vybrán název Havířov. Podélnou osou urbanistické kompozice se stala těšínská silnice v úseku od šumbarského zámku a kostela, která se stala hlavním bulvárem (Hlavní třída). Nový městský celek se rozvíjel na obě strany od osy formou polouzavřených dvorů. Na rozdíl od Ostravy-Poruby, kopírující sovětské „klasicistní“ vzory, se zde inspirovalo pro zdobné prvky

Havířov – letecký pohled

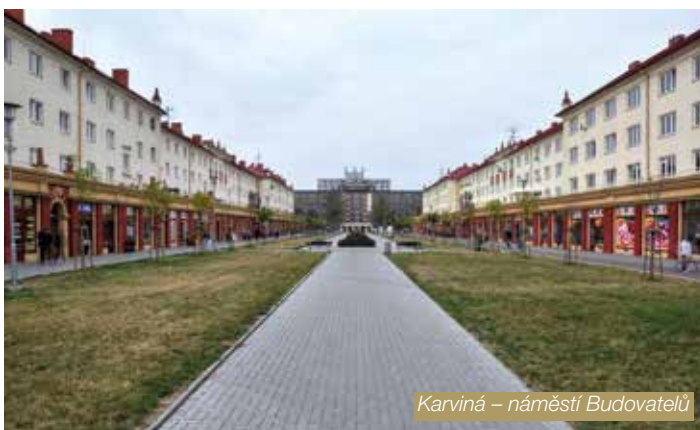
Havířov – dekorativnost Sorely inspirovaná českou renesancí

10 KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri Praha. 1996 - 2011. ISBN 80-85983-12-5 (soubor 8 svazků)*

a architektonické detaily stala česká renesance. Přestože způsob použití těchto prvků může působit úsměvně, vzniklý urbanistický soubor vytváří podmínky pro kvalitní bydlení, jakého pozdější sídliště nedosáhla. Území není chráněno formou městské památkové zóny, pouze v rámci ochranného památkového pásma vyhlášeného kolem zámku a kostela v Šumbarku.

Novodobá **Karviná** začala být budována jako první z nových sídel Ostravska již v roce 1947, kdy bylo severně od Fryštátu založeno satelitní město Stalingrad s osovým bulvárem třídy Osvobození. V první etapě, na přelomu 40. a 50. let, se v území vymezeném dnešními ulicemi Na Vyhliídce, U Bažantnice, Zakladatelskou a Havířskou stavělo ještě částečně v tradicích funkcionalismu pouze s omezeným vlivem sovětských vzorů (nám. Budovatelů), což dalo vzniknout méně kompaktní zástavbě, než jaká je pro Sorelu typická. Ve druhé fázi již vznikl soubor vysloveně v duchu socialistického realismu, jehož základem je mimořádně velké parkové náměstí s kulturním domem uprostřed, situované příčně k hlavní ose. Podél příčné osy je orientována také jižní část Stalingradu. Čtvrť je ale podstatně méně zdobná než zástavba v Porubě a Havířově. Díky Stalingradu, nazývanému od roku 1971 Nové Město, vzrostl mezi lety 1950 až 1961 počet obyvatel Fryštátu z cca 8 500 na cca 27 800.

Také v **Ostravě-Zábřehu** byla roku 1947 zahájena výstavba vzorného sídliště, přejmenovaného roku 1950 na Stalingrad. Situováno bylo mezi rozestavěnou železniční tratí Polanecké spojky a Bělským lesem. První obytné domy byly pouze monotónně řazeny kolmo, šikmo nebo podélně k hlavním ulicím. Obdobné zastavovací schéma bylo uplatněno ve „dvoutletkové“ části nové Poruby i v Hrabůvce nebo Kunčičkách. Historizující pojetí sovětského typu se ve zjednodušené formě projevilo na jednotně řešeném celku náměstí SNP v Zábřehu. To bylo logickým vyústěním hlavní osy obytného souboru (ulice Rodimcevova) v čele s kulturním domem. Kolem náměstí byly vystavěny i další významné budovy, jako obchodní dům, pošta a poliklinika. Průchody z náměstí k obytným blokům a celkové měřítko souboru se však porubské monumentálnosti a zdobnosti nemohou rovnat.

V **Třinci** zástavba v duchu socialistického historismu s charakteristickou osovou kompozicí a polouzavřenými bloky zahrnuje území mezi ulicí Komenského a Jablunkovskou, na severu ohraničené ulicí Mánesovou. Typická zdobnost Sorely se zde omezuje pouze na bloky kolem náměstí T. G. Masaryka s podloubími a zdůraznění nároží vyššími objekty.

Urbanistické hodnoty venkova

Venkov je hlavním nositelem charakteristických znaků regionů. Každý si dokáže vytvořit vlastní představu o tom, co je venkov, ale jednotlivé představy se budou pravděpodobně od sebe lišit v závislosti na tom, odkud kdo pochází. Definice venkova je mnoho a žádná z nich neplatí absolutně (většina obyvatel pracuje v zemědělství nebo dojíždí do měst, počet obyvatel je menší než 2000, zástavba je tvořena převážně rodinnými domy, je zde vyšší sociální kontrola a zároveň sousedská výpomoc atd.). Venkovské sídlo bezprostředně souvisí s kulturní krajinou. Tvoří ji zahrady, sady, pole, louky, pastviny, hospodářský les i vodní toky a rybníky. Vesnici charakterizuje urbanistická struktura vlastního sídla i uspořádání okolní krajiny.

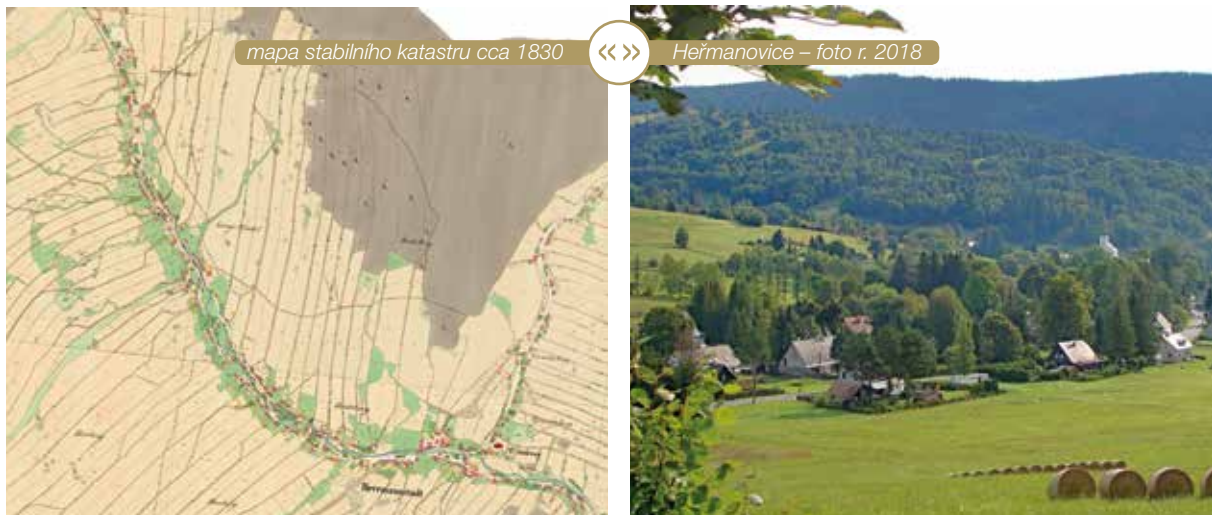
Vydeme-li z úvodní definice urbanistické struktury, pak urbanistická hodnota venkovského sídla souvisí s jeho půdorysnou strukturou a parcelací, hmotovou skladbou zástavby, siluetou sídla a jeho dominant, s kompozicí jeho vnitřních prostor, zejména veřejných prostranství, s polohou sídla v krajině a jeho provázaností s přírodním prostředím.

Vesnické památkové rezervace a zóny

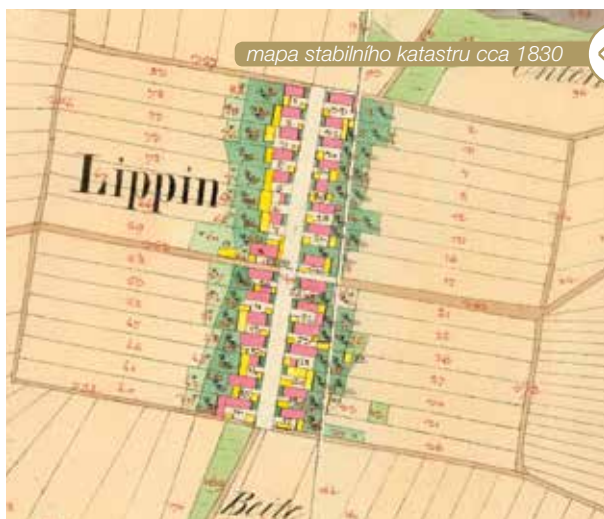
Vesnické památkové rezervace a vesnické památkové zóny zahrnují vesnice s nejlépe dochovanou strukturou zástavby, případně s větším počtem jednotlivě chráněných kulturních památek.

Vesnické památkové rezervace jsou vyhlášeny ve vesnicích Heřmanovice a Štáblovice-Lipina, **vesnické památkové zóny** ve vesnicích Karlova Studánka, Komorní Lhotka, Malá Morávka, Petrovice, Město Albrechtice-Piskořov a Stará Ves-Žďárský potok.

Heřmanovice leží na spojnici někdejší cesty z Nisy a Zlatých Hor do Vrba pod Pradědem. Vznikly patrně hornickou kolonizací před rokem 1339, kdy se uvádějí jako městečko Hermanstat. Později nastal úbytek obyvatel a sídlo částečně zpusťlo, takže je dále představováno jako ves. Obnoveno bylo až ve druhé polovině 15. století. Heřmanovice jsou typickou lesní lánovou vsí oblasti Jeseníků, vyznačující se táhlým údolním půdorysem a záhumenicovou plužinou (viz kapitola Historické typy venkovského osídlení na území Moravskoslezského kraje – Vsi řadové). Pro zástavbu vsi jsou typické přízemní, převážně roubené domy s bedněnými štíty, tzv. jesenícké domy východosudetského domového typu (viz výše Typy lidových domů). Jako jedinečně dochovaný soubor lidové architektury byla obec vyhlášena vesnickou památkovou rezervací v roce 1995. Území památkové zóny zahrnuje bohužel pouze zastavěnou část sídla bez navazujících lánových plužin. Obec patří k nejlépe dochovaným celkům jesenícké vesnické architektury ve Slezsku.

Lipina (místní část obce Štáblovice) je zajímavá tím, že se jedná o tzv. raabizační osadu. Raabizační osady (viz kapitulu Historické typy venkovského osídlení – Raabizační osady) byly zakládány v tereziánské a josefínské době, ve druhé polovině 18. století na místě bývalých panských dvorů. Vyznačují se nápadně přesnými geometrickými tvary půdorysu a plužiny.¹¹ Lipinu založil roku 1783 na místě Lipinského dvora jako novou ves hradecký pán Jan Karel Lichnovský a osídlil ji zemědělci z oderského panství. Jde o celistvě dochovanou ves s pravidelným ulicovým půdorysem a s významným souborem lidové architektury východosudetského typu. Dodnes se dochovalo 25 původních usedlostí, z nichž 12 je vyhlášeno kulturní památkou. Pro svou urbanistickou hodnotu byla Lipina v roce 1995 vyhlášena vesnicí památkovou rezervací.

mapa stabilního katastru cca 1830

Lipina – foto z dnešní doby

Komorní Lhotka je původně řetězovou vsí s rozvolněným půdorysem (viz kapitulu Historické typy venkovského osídlení na území Moravskoslezského kraje - Vsi přírodní a rozptýlené osídlení). Historická zástavba vsi byla roubená s domy typu těšínskoleszského v karpatské formě (viz též výše Typy lidových domů). Urbanistická skladba severní části obce si i přes četné nevhodné přestavby udržela svůj charakter. Za nejvýznamnější hodnoty jsou pokládány areál fojtství s rozvinutým hospodářským zázemím a areál bývalého vodoléčebního ústavu.

Komorní Lhotka – fragmenty původní zástavby

Malá Morávka byla, stejně jako Heřmanovice, založena jako lesní lánová ves v době pozdně středověké kolonizace území (viz kapitulu Historické typy venkovského osídlení na území Moravskoslezského kraje – Vsi řadové). Historická zástavba vesnické památkové zóny je tvořena 41 převážně roubenými domy východosudetského jesenického typu (viz též výše Typy lidových domů). Roubené prvky chalup byly většinou omítnuty a obíleny – měly tzv. kožich. Od druhé poloviny 19. století se stavěly již převážně domy zděné, ovšem zachovávající hlavní znaky jesenického typu domu.

Malá Morávka – obytný dům s hospodářským stavením

¹¹ LÁZNIČKA, Zdeněk. Typy venkovského osídlení v Československu. ČSAV Brno. Sešit 3. Spis 338. Ročník XXVIII. 1956.

Žďárský Potok je patrně nejmladší částí obce Stará Ves na Rýmařovsku. Vesnice byla založena v letech 1653 až 1658. Dochovaná zástavba vesnice ze 17. století jako významný soubor lidové architektury s roubenými stavbami jesenického typu a technickými památkami z 18. a 19. století byla důvodem pro vyhlášení vesnickou památkovou zónou.

Žďárský Potok – soubor lidové architektury

Petrovice jsou typickou lesní lánovou vsí s původní urbanistickou strukturou, chráněno je však, podobně jako u v případě Heřmanovic, jen zastavěné území bez unikátně dochovaného členění plůžiny. Historicky náleží většina území obce do moravských enkláv ve Slezsku. Zástavba těsně navazuje na zástavbu sousední obce Janov, s níž tvoří prakticky jednotný urbanistický sídelní celek.

Petrovice – ortofoto obce s viditelným členěním plůžiny

Piskořov, místní část Města Albrechtic, náleží také svým typem k řadovým vsím. Vesnice si zachovala původní urbanistické uspořádání mimo jiné díky své odlehlé poloze u hranice s Polskem. Dochovaly se zde domy osoblažského typu, řadí se k východosudetskému typu (viz výše Typy lidových domů), a půvabná venkovská kaplička.

Piskořov – dochovaná vesnická zástavba

Karlova Studánka je mezi vesnickými památkovými zónami ojedinělým typem, jedná se o lázeňský komplex budovaný od konce 18. století po 30. léta 20. století. Charakteristické pro Karlovu Studánku je použití tmavě mořeného dřeva na obklady budov a objekty drobné architektury, a to v kombinaci s bílými detaily (okna, omítnuté části) a s lomovým kamenem podezdívek. K obrazu sídla neodmyslitelně patří přírodní rámeček jesenických lesů a panoráma hor.

Karlova Studánka – letecký pohled

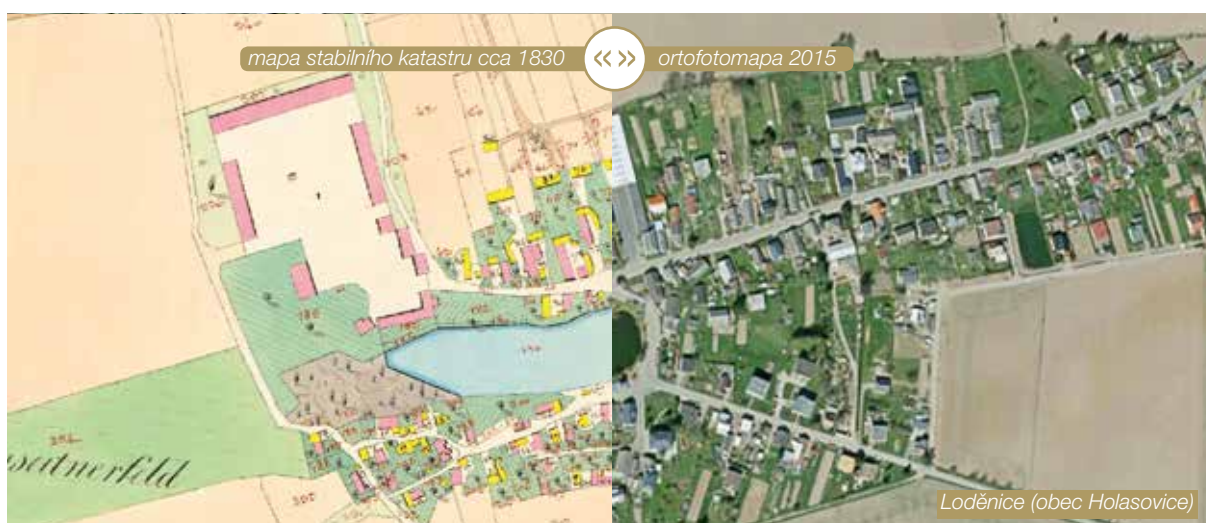

Urbanistické hodnoty ostatních vesnic

Kromě vesnických památkových rezervací a zón se na území Moravskoslezského kraje vyskytuje ještě mnoho dalších vesnic s hodnotnou zástavbou nebo alespoň s původní urbanistickou strukturou, výrazným členěním plužiny nebo s výjimečnou polohou v krajině. Jsou to většinou sídla stranou pólů rozvoje a větších stavebních aktivit, vzdálená od center osídlení nebo hůře dopravně dostupná. V nich se dochovaly i celé soubory staveb, nesoucí stále znaky lidových domů charakteristických pro danou oblast. Některé z nich byly, většinou díky rekreačnímu využití, citlivě opraveny a slouží jako dobrý příklad.

Soustředěné obce starého sídelního území

Pro tento druh vsí je typický kompaktní charakter sídla. Půvab vesnice spočívá v tom, že její intravilán je od polností zřetelně oddělen, domy stojí nedaleko od sebe, v našem kraji štítem obráceny k ulici nebo k návsí. Přes četné přestavby a dostavby se zejména na Opavsku (Brumovice, Hlavnice, Milostovice), Osoblažsku (Vysoká, Hlinka) a Hlučínsku (Třebom, Rohov) dochovaly vesnice s čitelnou strukturou ulicovky nebo návesní ulicovky. Struktura jednotlivých pásů traťové nebo délkové plužiny zde již není obvykle patrná.

Řadové vsi

K řadovým vsím patří velké lánové vsi, pro něž je charakteristická pravidelnost členění plužiny, která je v terénu vyznačena pásy dřevin kolmo k ose údolí (Petrovice, Janov, Valštejn, Hejnov). Malé vsi ve členitějším terénu mohou mít naproti tomu plužinu členěnou paprskovitě (Ruda u Rýmařova, Rešov). V oblasti Jeseníků mají domy obdélný půdorys a jsou převážně obrácené štíty do ulice. Na úrodném Moravském Kravařsku se dochovaly vsi s rozlehlými polouzavřenými nebo uzavřenými selskými dvory (Kujavy, Spálov). V odlehlejších částech Nížkého Jeseníku, Hrubého Jeseníku a Zlatohorské pahorkatiny je dodnes zřetelné členění záhumenicové plužiny pásy vzrostlé zeleně.

Řetězové vsi a přírodní dvorcové vsi

Podbeskydské a beskydské řetězové vsi jsou obdobným typem jako řadové vsi, ale jsou méně uspořádané, domy jsou umístěny ve větších vzdálenostech od sebe a pásy plužiny jsou nepravidelné (Bordovice, Guty, Písek). Ve vyšších polohách se v enklávách kulturního bezlesí objevují jen jednotlivé usedlosti nebo malé osady. Valašské (Moravskoslezské Beskydy) nebo gorolské (Slezské Beskydy) pasekářské osídlení dodává Beskydám charakter obydlených hor

(Staré Hamry – Těšínoky, Košařiska – Do Řepy, Bukovec – Bařiny). Trvalé obyvatelstvo však z těchto odlehklých poloh odchází a nahrazují je rekreační. Horské louky a někdejší políčka bohužel postupně zarůstají lesem.

Májůvka (obec Bílčice) – skupina domů východosudetského typu

Rozptýlená zástavba těšínskoslezského typu

Rozptýlená zástavba měla svůj svébytný půvab, pokud byla skutečně rozptýlená a mimo jádrové území obce existovaly v krajině jen jednotlivé usedlosti. Dnes pokrývá zástavba bez pevného řádu postupně celý katastr s výjimkou lesů (Václavovice, Vendryně, Návsí). Pokračování v tomto trendu nejen popírá její rozvolněný charakter, ale klade extrémní nároky na budování a údržbu infrastruktury. Členění plužiny (převážně úsekové) je v krajině dosud patrné tam, kde se „v malém“ stále zemědělsky hospodaří (Milíkov).

Obecně

Velká část vesnic v Moravskoslezském kraji je součástí rostoucí městské aglomerace, která obsahuje průmyslové podniky, zemědělskou výrobu, rekreační oblasti, nákupní centra, obytná sídliště tvořená vícepodlažními domy i kobercovou zástavbou rodinných domků atd. Aglomerace se stále rozvíjí díky rychlé dopravě. Vztahy mezi městy a vesnicemi jsou natolik provázané, že uvažovat o rozvoji jednotlivých obcí nebo měst samostatně prakticky není možné. Přesto se tak díky legislativě stále děje, města a obce jsou plánovány jen v rámci jejich hranic.

Poloha sídla v krajině, silueta sídla, dominanty

Sídlo je součástí krajiny a krajina je součástí sídla. Některá sídla byla natolik negativně přetvořena, že jejich hlavní hodnotou je krajinový rámec, který je obklopuje. Hodnotnou polohu v krajině mohou mít sídla v horských a podhorských údolích, stejně jako ta v nížinách kolem vodních ploch. Vesnice v nižších polohách starého sídelního území jsou většinou kompaktní, a tak kontrastují s nezastavěným územím. Jesenícké

Pocheň (obec Brumovice) – poloha soustředěné obce v krajině

lánové vsi zpravidla lemují údolí, jehož osu tvoří potok a cesta, a kolmo k tomuto směru se táhnou pásy záhumenicové plužiny. Nejmladší beskydské obce se vyskytují ve vyšších polohách hor jako roztroušené pasekářské osídlení.

Půvab umístění v krajině vynikne tehdy, má-li sídlo svou strukturu. Vesnice, města a osady, které se nekontrolovaně rozpínají, jsou nejen neekonomické z hlediska náročnosti na infrastrukturu, ale jejich umístění v krajině nevykazuje žádné mimořádné hodnoty. Zástavba nízké hustoty ukrajuje volnou krajinu a způsobuje, že cestou do přírody musí obyvatelé center obcí překonávat čím dál větší vzdálenost.

Siluetu sídla tvoří jeho obrys vůči obloze nebo okolní krajině. V historických jádrech sídel siluete vévodí tradiční dominanty, jako kostelní či radniční věže, případně hrady či zámky na vyvýšeném návrší (Hradec nad Moravicí). Silueta se projeví zejména v kontrastu s vodní hladinou, například s hladinou rybníka (Dolní Benešov). To však neznamená, že novodobá nebo současná stavba nemá nárok stát se pozitivní dominantou. Příkladem mohou být rozhledny na kopcích nebo prvorepubliková věž ostravské Nové radnice. Zvláštním typem dominant jsou industriální stavby, například těžní věže. Pro Ostravu je charakteristická například silueta areálu Dolních Vítkovic s nástavbou vysokopecní věže Bolt Tower.

Dominanty v krajině jsou záchytnými body, místy pro krajinu charakteristickými a specifickými. Dominanty v neposlední řadě usnadňují orientaci v území. Krajinné dominanty jsou v zásadě dvojího druhu – přírodní a vytvořené člověkem. Často se však oba typy spojují v jednom: na vyvýšeném místě – přírodní dominantě – je umístěn poutní kostel, hrad, zámek nebo klášter jako dílo vytvořené člověkem.

Přírodními dominantami jsou zejména horské vrcholy, zvláště ty relativně vyšší, jako jsou v Moravskoslezském kraji v Jeseníkách Praděd, Petrovy kameny, Velký Roudný, v Beskydech Lysá hora, Radhošť, Smrk, Kněhyně, Velká Čantoryje, Ondřejník aj. Dominantním kopcem nad Ostravou je sice kdysi uměle navršená, ale dnes již „přírodní“ halda Ema. Jinou dominantou území může být velká vodní plocha (Hlučínská jezera), přehradní nádrž (Slezská Harta, Kružberk, Šance, Žermanice), soustava rybníků (Poodří, Karvinsko) nebo vodní tok (meandry Odry, Opavy, Moravice aj.).

Kulturními dominantami ve vazbě na přírodní útvar jsou moravskoslezské zříceniny hradů (Hukvaldy, Sovinec, Starý Jičín, Štramberk), zámky na kopcích (Hradec nad Moravicí, Fulnek). Dominantní polohu nad řekou Ostravicí má i náměstí se zámekem ve Frýdku; výsadní postavení celého souboru bylo v minulosti bohužel narušeno nevhodně umístěnou novou bytovou zástavbou.

Pro dobu baroka je typické promyšlené umístování církevních staveb tak, aby byly viditelné z dálkových pohledů pokud možno ze všech světových stran. Dokladem jsou poutní kostely na vyvýšených místech, například Cvilín v Krnově s kostelem Panny Marie Sedmibolestné a Povýšení svatého Kříže a Uhlířský vrch u Bruntálu s poutním kostelem Panny Marie Pomocné. Zvláště kostel na Uhlířském vrchu dominuje kulturní krajině jižního Bruntálska a je viditelný ze silnice I/11 minimálně v úseku Milotice nad Opavou – Václavov u Bruntálu. Přispívá k tomu i skutečnost, že Uhlířský vrch je bývalou sopkou, a v území se proto výrazně uplatňuje.

Veřejná prostranství

V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout urbanistické hodnoty, které třebaže nejsou součástí velkých projektů, zlepšují život obyvatel vesnice a přispívají k jejímu dobrému obrazu. Jsou to především zvelebená veřejná prostranství jako místa, kde se obyvatelé mohou scházet, pořádat obecní nebo spolkové akce nebo se jen tak zastavit a posedět na lavičce. Veřejné prostranství by mělo být „obývacím pokojem“ sídla, nikoli pouze veřejným parkovištěm. Základním znakem veřejného prostranství je to, že je volně přístupné pro každého.

Veřejná prostranství na venkově

Zdařile upravených veřejných prostranství ve venkovských obcích v kraji není mnoho, ale jejich počet roste. Za všechny lze jmenovat například komplex veřejných prostranství ve Skotnici, nové veřejné prostranství ve Velké Polomi a nové veřejné prostranství v Malenovicích. Na svou revitalizaci čeká většina návsi a náměstí, jež slouží pouze jako parkoviště doplněné tzv. zelení, kterou tvoří obvykle skomírající trávnik a několik jehličnanů. Na venkově mají lidé dost zeleně ve svých zahradách, případně v okolí obce, další zeleň v intravilánu znamená jen další obecní výdaje na údržbu. Z přírodních prvků úplně postačí několik listnatých stromů, poskytujících stín.

Loděnice (obec Holasovice) – veřejné prostranství kolem rybníka v centru sídla

Velká Polom – nové centrální veřejné prostranství

Veřejná prostranství ve městech

Úprava veřejných prostranství ve městech je na tom zpravidla o něco lépe než na venkově, je ale stále mnoho náměstí, která jsou jen křižovatkami průjezdných komunikací, již zmiňovanými asfaltovými nebo betonovými parkovišti, případně rozpačitými parčíky.

Náměstí

Pozitivním příkladem rehabilitace náměstí jsou náměstí v Dolním Benešově, v Horním Benešově, ve Starém Bohumíně. V památkově chráněných sídlech je náměstí, které je centrálním veřejným prostranstvím, upraveno většinou citlivě v souladu s okolní hodnotnou zástavbou. Naproti tomu v obcích, které byly dříve městy, a díky podstatnému úbytku obyvatel statut města ztratily, bývá někdejší centrální veřejné prostranství stěží rozeznatelné, protože ho překryla tranzitní komunikace, případně se ocitlo v periferní poloze. Za minulého režimu nebyl zájem vytvářet veřejný prostor, kde by se občané neformálně setkávali, a toto dědictví je v mnohých městech stále patrné. O to více je třeba ocenit příjemná veřejná prostranství, která se přirozeně „zabydlela“ lidmi.

Centrální náměstí v Místku

Parky

Parky mají význam ve městech, kde je zelených ploch a míst pro každodenní rekreaci podstatně méně než na venkově. Mezi hojně navštěvované patří například rozlehlý park mezi historickým jádrem Karviné (Fryštátem) a Darkovem přiléhající z jihozápadu k jezeru. Stal se vyhledávaným místem relaxace nejen pro obyvatele města, ale i pro lidi z okolních obcí, a dokonce ze sousedního Polska. Velmi využívaným veřejným prostranstvím parkového typu jsou také sady B. Smetany ve Frýdku-Místku navazující na promenádu kolem řeky Ostravice. Obdobný parkově upravený prostor kolem řeky Olše má Český Těšín, dokonce s propojením na parky v polském Cieszyně. V Ostravě jsou asi nejlépe řešeným parkem Komenského sady s vazbou na nábřeží Ostravice. Populární je také rozsáhlý ostravský lesopark Bělský les mezi Zábřehem a Výškovicemi na jedné straně a Hrabůvkou a sídlištěm Bělský Les na straně druhé.

Park a loděnice v Karviné

Další typy veřejných prostranství

Veřejným prostranstvím typu „bulvár“ je například Hlavní třída v Ostravě-Porubě. Od obyčejné městské ulice se liší velkorysími dimenzemi, širokými chodníky a také tím, že v prostředním pruhu mezi dvěma pásy zeleně je v tomto případě stezka pro pěší a cyklisty. Díky obydlenosti přilehlých domů a občanské vybavenosti v jejich parterech (obchody, restaurace, kavárny atd.) má tento bulvár všechny předpoklady udržet si postavení živého veřejného prostranství, o víkendu neporovnatelně rušnějšího ve srovnání s centrem Moravské Ostravy.

Porubská Hlavní třída

Volně přístupná dětská hřiště a nově také hřiště s tréninkovým vybavením pro dospělé (tzv. workoutová hřiště) patří také do kategorie veřejných prostranství. Uplatňují se zejména v místech vyšší koncentrace bydlících obyvatel, na sídlištích, ale také v parcích nebo na vesnici. Jejich fungování klade vyšší nároky na údržbu, a proto je výhodné je budovat v místech dostatečné sociální kontroly.

Zvláštním druhem veřejných prostranství jsou areály budované ve volné přírodě pro podporu rekreační funkce území. V Moravskoslezském kraji je to například areál Horečky mezi Trojanicemi a Frenštátem pod Radhoštěm s amfiteátrům, stezkou v korunách stromů, zvoničkou a dalšími zajímavými prvky drobné architektury.

Frenštát-Horečky – zvonička
(Kamil Mrva Architects, foto Edmund Segeta)

Cyklostezky

Mezi veřejná prostranství ve smyslu veřejného prostoru pro pobyt lidí patří také pěší trasy a cyklostezky. Posledně jmenovaných vznikla v Moravskoslezském kraji celá řada, a to jak v sídlech, kde jsou určeny pro každodenní dopravu obyvatel, tak v krajině jako spojnice výletních míst. Mezi nejvýznamnější počiny patří cyklostezka, která spojuje Bohumín s Ostravou a pokračuje přes Frýdek-Místek dále (s lokálním přerušením) až do beskydské Ostravice. Pokračováním směru z Bohumína podél Odry je cyklostezka do Poodří, která prozatím končí v Košatce, místní část Staré Vsi nad

Ondřejnicí. Další hojně využívanou dálkovou trasou je cyklostezka/cyklotrasa z Krnova přes Opavu do Kravař, kterou lze (prozatím bez tělesa cyklostezky) pokračovat přes Dolní Benešov kolem Hlučínských jezer až do Ostravy. Nejnověji budovanou cyklostezkou je trasa kolem řeky Olše z Českého Těšína přes Karvinsko do Bohumína. Navazuje na ni cyklostezka do Ropice s vazbou na trasu až do Bukovce. Z dálkové cyklostezky nazvané **Střecha Evropy**, která má v rámci regionu směřovat z Budišova nad Budišovkou přes Odry až do Hranic na Moravě, byly dosud vybudovány jen dílčí úseky (Odry – Klokočůvek). Skvělým využitím bývalého tělesa trati je cyklostezka z Nového Jičína do Hostašovic.

Hustou sítí městských cyklostezek vynikají Frýdek-Místek a Bohumín, kde existuje ucelený systém, podporující udržitelnou mobilitu. Ve Frýdku-Místku je parkově upravený koridor kolem řeky Ostravice, který přirozeně propojuje městskou zeleň s volnou krajinou. Bohumínské cyklostezky spojují město s rekreačním zázemím kolem jezer. V Ostravě prochází část cyklostezky vedoucí podél Ostravice parkem Komenského sady a pokračuje po nábřeží řeky, které se postupně revitalizuje jako kvalitní veřejný prostor.

Také Opavou vede síť cyklostezek, které jsou napojeny na dálkové cyklotrasy různých směrů. Stejně jako v Ostravě zde však některé úseky chybí, a cyklisté jsou tak vystavováni možnému konfliktu s motorovou dopravou. Pozitivní je, že se v obou městech situace zlepšuje. V Českém Těšíně vznikly cyklostezky hlavně v parkovém pásu kolem řeky Olše, který je propojen lávkou s parkem na polské straně. Solidní síť bezpečných cyklostezek s vazbou na dálkové cyklotrasy má též Kopřivnice jako člen **Asociace měst pro cyklisty**. Spolu s cyklostezkami byl na příjemný veřejný prostor přetvořen také parter panelového sídliště, které tvoří podstatnou část městské zástavby.

Uvedený výčet je pouze příkladný, nezahrnuje zdaleka všechny cyklostezky v kraji.

Významná symbolická a duchovní místa

Významná symbolická a duchovní místa jsou lidmi opakovaně navštěvovaná, protože pro ně mají zvláštní hodnotu. Nemusí to být jen kulturní nebo přírodní památky. V Moravskoslezském kraji je takovým místem nepochybně hora Radhošť s areálem Pustevny, o něž se kraj dělí se sousedním Zlínským krajem. Také vrcholy Lysé hory nebo Pradědu jsou pro mnohé obyvatele kultovními místy, které je nutné zdolat několikrát do roka. Novodobým symbolickým místem je Trojmezí na Hřčavě, kde se stýká česká, slovenská a polská hranice. V Ostravě se stalo tradicí vystoupat na přelomu starého a nového roku na haldě Emu, svá lokální symbolická místa mají zajisté i další města a obce v kraji.

Nový rok na haldě Emě V Ostravě

Specifickým druhem symbolických míst jsou místa duchovního významu, poutní místa a křížové cesty. Některá slouží svému účelu kontinuálně, jiná obnovila svou duchovní tradici až v devadesátých letech minulého století. Jsou to v abecedním pořadí Andělská Hora – Anenský vrch, Bruntál – Uhlířský vrch, Frýdek-Místek – Frýdek, Horní Lomná, Hrabyně, Hradec nad Moravicí se Slezskou kalvárií, Hřčava, Krnov – Cvilín, Melč – Filipovice, Palkovice – Myslíkovské Lurdy, Spálov – Mariastein, Staré Hamry – Gruň, Starý Bohumín, Trojanovice – Radhošť, Tvrdkov – Ruda, Vyšní Lhoty – Prašivá. Z hlediska jejich dálkového působení v krajině jsou významné zejména Uhlířský vrch, Cvilín a Křížový vrch v Rudě u Tvrdkova.

Krnov – poutní areál na Cvilíně

Poutní areál s kostelem Panny Marie Sedmibolestné a Povýšení svatého Kříže na Cvilíně je národní kulturní památkou. Areál dotváří soubor čtrnácti kaplí křížové cesty s přístupovým schodištěm a kaplí. Také poutní areál kostela Panny Marie Sněžné v Rudě se souborem čtrnácti pískovcových zastavení byl v roce 2018 prohlášen národní kulturní památkou. Jedná se o mimořádně hodnotný celek jak svým zpracováním, tak situováním v krajině. Vyvrcholení křížové cesty, sousoší ukřížovaného Krista, je umístěno na nejvyšším bodě kopce, který je jedním z krajních vrcholů Nízkého Jeseníku, spadajícím do hanácké roviny. Místo tak poskytuje úchvatný výhled do krajiny. Výraznou pohledovou dominantou města a národní kulturní památkou je rovněž poutní barokní kostel Navštívení Panny Marie ve Frýdku s areálem křížové cesty. Kulturní památkou areálu kostela Panny Marie Pomocné na Uhlířském vrchu je dokladem komplexně řešené barokní kompozice. Spolu s kostelem je chráněna čtyřřadá lipová alej. Vlastní zastavení křížové cesty jsou novodobá, vytvořená z různých druhů dřeva. Slezská kalvárie je označení pro křížovou cestu vedoucí z Hradce nad Moravicí na vrchol kopce Kalvárie. Křížová cesta je tvořena 13 zděnými bílými kapličkami. Kaple sv. Cyrila a Metoděje na Radhošti je spolu s okol-

ním areálem také kulturní památkou. Do areálu náleží ještě kříž a sousoší sv. Cyrila a Metoděje. Svěbytným poutním místem je spálovská Panna Maria ve Skále. Jedná se o kamenný oltář vytesaný do skály se sochou Panny Marie, připomínající zázračné uzdravení zraněného vojáka. Dřevěný kostel sv. Cyrila a Metoděje na Hrčavě, v nejvýchodnější obci kraje, je poutním místem také pro občany sousední polské Jaworzynky, odkud každoročně vychází zpívající procesí.

Linie československého opevnění

V příhraniční krajině od Bohumína přes Hlučínsko, Opavsko až na Bruntálsko se výrazně uplatňuje linie opevnění, fortifikační systém budovaný v Československu v letech 1935 až 1938. Tvoří jej pěchotní sruby a lehké objekty, tzv. řopíky, chránící tehdejší státní hranici s Německem. Nejznámější je veřejně přístupný areál Hlučín-Darkovičky s muzejní expozicí, kolem nějž vede i naučná stezka.

Pevnost – Areál Hlučín-Darkovičky

Kulturní detail v krajině

Charakter naší krajiny utváří také symbióza drobných památek s přírodními prvky. Drobná sakrální architektura, budovaná u nás více než pět století, je pevně vrostlá do krajinného rámce naší země. Spolu s dalšími krajinnými prvky, terénním reliéfem, skladbou porostů, strukturou cest a toků dotváří podobu historické kulturní krajiny. Kapličky, zvonice, boží muka a poklony, kříže a smírčí kříže, ale také sochařské památky v terénu, jak je známe z procházek a toulek venkovskou krajinou, svou přítomností a projevem spoluvytvářejí kulturně historickou stopu území a tvoří charakteristický a neodmyslitelný doplněk krajiny, krajinný detail. Jsou představiteli paměti krajiny, jako kulturní prvky krajinné scény připomínají duchovní rozměr místa a zvyšují jeho estetickou hodnotu.

Původ těchto drobných staveb a prvků sahá sice již do dob předkřesťanských, nedílnou součástí sídel a krajiny jsou u nás od středověku, ale nejvíce dochovaných pochází z druhé poloviny 18. století a prvních dvou třetin 19. století. Každá z těchto památek má svůj život, svůj příběh, je svým způsobem jedinečná, neopakovatelná, má své místo v krajině svého vzniku, je svědkem proměňujícího se obrazu krajiny ve staletích, svědkem minulých událostí. Vesnice, v níž nenalezneme kapli, křížek ani zvoničku, je spíše výjimkou. Vnímáme je jako neodmyslitelnou součást volné krajiny zejména proto, že jsou pro nás symbolem trvání. Tyto drobné památky představují sepětí krajiny s generacemi jejích obyvatel.¹²

Drobná architektura venkova - zleva kaplička v Pochni (obec Brumovice), zastavení a kaplička u Piskořova (Město Albrechtice)

Novodobým kulturním prvkem v krajině jsou rozhledny. Umožňují lepší orientaci v terénu, poskytují jinak obtížně dostupné pohledy na krajinu, motivují lidi k vycházkám do krajiny, a nepochybně tak kultivují jejich vztah ke krajině. Nejstarší rozhledny v Moravskoslezském kraji byly budovány turistickými spolky od 19. století (Cvilín), nejnovější vznikly nedávno, a s jejich výstavbou se počítá i do budoucna (Velký Javorník).

rozhledna Hraniční vrch u Města Albrechtic

¹² SPATHOVÁ, Jana. Klenoty naší krajiny. Sborník příspěvků ze semináře Kulturní detail v krajině, historické struktury krajiny. NPÚ. Kroměříž. 2017. ISBN 978-80-87231-50-0

Zásady pro plánování a výstavbu v urbanisticky hodnotných sídlech

Uvedené zásady je vhodné aplikovat tam, **kde urbanistické hodnoty opravdu existují**. V územně plánovací dokumentaci je potřebné stanovit podmínky pro plochy s rozdílným způsobem využití přiměřeně k podrobnosti dané dokumentace (územní plán, regulační plán) a skutečným podmínkám v území.

- V rámci nástrojů územního plánování, v územně analytických podkladech, případně v doplňujících průzkumech a rozborech, definovat urbanistické hodnoty sídla.
- Při pořizování územně plánovací dokumentace navrhnout urbanistickou koncepci tak, aby zachování urbanistických hodnot bylo prioritou řešení.
- V cenných lokalitách zachovat půdorysnou prostorovou strukturu sídla a jí odpovídající parcelaci a hmotovou skladbu zástavby.
- Půdorysně a hmotově dotvořit území tam, kde byla urbanistická kompozice narušena.
- Vymežit plochy přestavby pro narušená území a nevyhovující, zaniklá nebo chybějící veřejná prostranství.
- Konkrétně určit lokality (obvykle proluky), kde je nová (obnovená) zástavba žádoucí.
- Novou výstavbu přednostně navrhovat na místě objektů zaniklých. Novostavby situovat na pozemcích podle principů utváření historického půdorysu sídla.
- Nepřipustit novostavby, které by rušivě ovlivnily působení historických dominant, siluety a charakteristického obrazu sídla.
- V podrobnější dokumentaci určit vhodné přístupy k řešení zeleně, včetně případného odstranění pohledově rušivých a druhově nevhodných stromů.¹³

Vymezování lokalit pro možnou zástavbu s ohledem na urbanistickou hodnotu a půdorysný typ venkovského sídla

- Pozice objektu na pozemku by měla vždy vycházet z uspořádání související zástavby a historickou strukturu přirozeně doplňovat.
- Pro novou výstavbu je nezbytné přednostně využívat parcel zaniklých objektů a novostavby realizovat na místě původních budov.
- Další výstavbu realizovat v přirozených prostorových rezervách v existující zástavbě tak, aby nebyla narušena historická půdorysná forma sídla.
- Na území vesnických památkových rezervací a zón a v lokalitách zvýšených urbanistických a krajinných hodnot je nežádoucí navrhovat plošnou (kobercovou) obytnou výstavbu ve volné krajině a v bezprostřední vazbě na existující urbanizované plochy. Existuje-li prostorová distence mezi historickou půdorysnou formou a mladší zástavbou, je tento odstup žádoucí zachovat a případně podpořit výsadbou vysoké zeleně.
- V sídlech s dochovaným členěním lánové plužiny (pásky vyšší zeleně, kamenice) je nezbytné zástavbu realizovat výhradně ve vazbě na původní členění polností. Je nevhodné navrhovat objekty mimo linie plužin, do jejich hloubky či mimo jejich tradiční umístění při osové komunikaci.
- Je nevhodné vstupovat individuální obytnou či rekreační zástavbou do volné krajiny, existují-li plošné rezervy uvnitř sídla.

¹³ KUČA, Karel. KUČOVÁ, Věra. *Principy památkového urbanismu. Příloha časopisu Zprávy památkové péče. Ročník 60. ISSN 12105538. ISBN 80-86234-15-0*

- Nepodporovat výstavbu v odloučených lokalitách, které nemají pevnou vazbu dopravní a technickou infrastrukturu spádových sídel.
- U nepravidelné sídelní formy je nutné tuto strukturu respektovat a přirozeně doplňovat.
- U pravidelné sídelní formy s jasnou stavební čarou je třeba doplňovat zástavbu tak, aby nevybočovala z tohoto rámce. Nenavrhovat zástavbu do hloubky parcel mimo stavební čáru související zástavby.
- Tam, kde rušivé elementy (např. areály zemědělské výroby) nenavazují bezprostředně na historickou zástavbu, je vhodné vzájemné prostorové oddělení obou částí návrhem nezastavitelných ploch nebo použitím prostorové zeleně.
- Nové rozvojové plochy navrhovat v rozsahu odpovídajícím velikosti sídla.
- U rozptýlené zástavby nenarušovat její charakter zahušťováním. S ohledem na ochranu volné krajiny a zemědělského půdního fondu je stejně nevhodné „roztahovat“ řídkou zástavbu dále do nezastavěného území. Obec by měla zvážit, kterým směrem se bude rozvíjet, a vymezit zastavitelné plochy také s ohledem na efektivitu využití území a dopravní a technické infrastruktury.¹⁴

---

¹⁴ LÖW&spol. *Zachování krajinného rázu NP Šumava. Část II. Urbanistický manuál sídel na území NP Šumava. Brno 2009. Dostupné na <http://zkr.npsumava.cz/>*

Závěr

Nechť k socialistické architektuře dovádí lidi k obdivování všeho, co se odlišuje, ať už se jedná o „košaté“ domy s výklenky a balkony s balustrádami, bungalovy s „tropicky“ přetaženými střechami, alpské horské statky nebo kanadské sruby. V reakci na tvrdou regulaci všeho vzrostla tendence nerespektovat jakákoli omezení ve jménu vlastních občanských práv. Každá stavba je však součástí veřejného prostoru a jako taková už není pouze soukromou věcí stavebníka. A nejde pouze o stavbu samotnou, ale také o její umístění na pozemku, o její vztah k ulici, veřejnému prostranství. Mimo jiné díky letům přerušené kulturní kontinuity nelze spoléhat na dobrý vkus, vztah ke specifickým hodnotám území a určitou „kázeň“ stavebníka. Pravidla jsou nutná, jsou ostatně běžná i v zemích, kde kulturní kontinuita přetržena nebyla. Například v Dolním Sasku vznikl projekt obnovy venkova, kde jsou domy i hospodářské budovy především opravované a přestavované na nové funkce a nové stavby přednostně umísťované na parcely po zaniklých objektech. V Rakousku mají některé obce stanoven maximální přírůstek nových obytných domů za rok. Smysluplný rozvoj nových území v Holandsku zaručuje regulační plán, bez existence regulačního plánu není možné v nezastavěném území obce dostat stavební povolení.

Regulace však nesmí pocházet z libovůle a z osobních estetických preferencí autorů územně plánovací dokumentace, jejích pořizovatelů, úředníků a zástupců obcí. Musí vycházet z důkladné znalosti území, ze zhodnocení, kde a zda má regulace smysl, kde jsou hodnoty, které stojí za to chránit a rozvíjet, a z rozumného stanovení její míry. Nelze nutit stavebníka, aby se přizpůsoboval pokleslému duchu podnikatelského baroka, aby dodržoval uliční čáru v místě, kde objektivně neexistuje, aby svým jediným domem pokračoval v tradici regionální venkovské architektury tam, kde už prakticky zanikla. Jedním z prvků regulovatelných v územních plánech je intenzita zastavění pozemků související úzce s hustotou zástavby. Mechanické stanovení nízké zastavitelnosti pozemků vede k tomu, že vzniká příliš řídká, a tím neekonomická zástavba, která je zvláště ve městech protismyslná (nelze zastavovat proluky a dodržet charakter stávající zástavby) a obecně v nesouladu s principy udržitelného rozvoje, protože znamená větší zábor volné krajiny pro relativně malý počet bytových jednotek. Míra regulace musí odpovídat také podrobnosti územně plánovací dokumentace (územní plán, regulační plán). V každém případě i tady platí, že „méně je více“ a při pochybnostech je lépe od striktní regulace upustit. Každé omezení je třeba dobře promyslet, odůvodnit a zvážit, zda obstojí i při přezkumném řízení.

Bez toho, abychom poznali svoje tradice, může u nás nová hodnotná architektura vzniknout jen stěží. Pokračovat ve stavební tradici však neznamená kopírovat historické vzory, ale pochopit podstatu a konfrontovat ji s momentální úrovní znalostí.¹⁵

¹⁵ ŠUŠKA, Milan. HORKÝ, Jan. KOSTKOVÁ, Lucie. GOGOLÁK, Ivan. *Kysuce, krajina a architektura*. 1. vydání. Čadca, 2013. ISBN: 978-80-971525-8-1

Literatura

- BUREŠ, Pavel. Lidové stavby Moravy a Slezska. FOIBOS Bohemia o.p.s. 2013. ISBN 978-80-87073-72
- ČERŇANSKÝ, Martin. Architektura Slezska a severní Moravy. Dostupné na http://www.rozhlas.cz/lidovestavby/slezsko-sev_morava
- KLEČKA, Jan. KNEBLOVÁ, Ivona. Velké změny v malém Poodří po 25 letech. Ochrana přírody 2/2017. Ročník 2017. Dostupné na <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/z-nasi-prirody/velke-zmeny-v-malem-poodri-po-25-letech>
- KUČA, Karel. KUČOVÁ, Věra. Principy památkového urbanismu. Příloha časopisu Zprávy památkové péče. Ročník 60. ISSN 12105538. ISBN 80-86234-15-0
- KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri Praha. 1996 – 2011. ISBN 80-85983-12-5 (soubor 8 svazků)
- LÁZNIČKA, Zdeněk. Půdorys slezských měst. Zvláštní tisk slezského sborníku. Ročník 43 (3). Pokrok Opava. 1945
- LÁZNIČKA, Zdeněk. Typy venkovského osídlení v Československu. ČSAV Brno. Sešit 3. Spis 338. Ročník XXVIII. 1956
- LOKOČ, Vladimír. LOKOČOVÁ, Michaela. KOLÁŘOVÁ ŠULCOVÁ, Miroslava. Vývoj krajiny v České republice. 2010. Dostupné na http://www.lowaspol.cz/_soubory/KR_kniha.pdf
- LÖW&spol. Zachování krajinného rázu NP Šumava. Část II. Urbanistický manuál sídel na území NP Šumava. Brno 2009. Dostupné na <http://zkr.npsumava.cz/>
- MAIER, Karel. PELTAN, Tomáš. Evropská úmluva o krajině a české územní plánování. Urbanismus a územní rozvoj – ročník XVIII – číslo 2/2015
- SPATHOVÁ, Jana. Klenoty naší krajiny. Sborník příspěvků ze semináře Kulturní detail v krajině, historické struktury krajiny. NPÚ. Kroměříž. 2017. ISBN 978-80-87231-50-0
- ŠUŠKA, Milan. HORKÝ, Jan. KOSTKOVÁ, Lucie. GOGOLÁK, Ivan. Kysuce, krajina a architektura. 1. vydání. Čadca, 2013. ISBN: 978-80-971525-8-1
- VOREL, Ivan a kol. Cílové charakteristiky krajiny Moravskoslezského kraje. Moravskoslezský kraj. 2013. Dostupné na https://www.msk.cz/cz/uzemni_planovani/uzemni-studie-cilove-charakteristiky-krajiny-moravskoslezskeho-kraje-46500/
- Evropská charta architektonického dědictví. Výbor ministrů Rady Evropy. 26. září 1975
- Stavební řád pro Moravu ze dne 16. 6. 1894 č. 64, změněný zákonem ze dne 16. 6. 1914.
- Stavební řád pro Slezsko z 2. 6. 1883 č. 26.

Zvláštní poděkování náleží autorům knihy Kysuce, krajina a architektura, která byla inspirací i zdrojem vědomostí pro tuto publikaci, a Ing. arch. Karlu Kučovi za jeho vpravdě monumentální osmisvazkové dílo Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, z něhož jsou čerpany téměř všechny uvedené informace o městech Moravskoslezského kraje.

Mapové podklady

Císařské povinné otisky map stabilního katastru Moravy a Slezska

Barevné rastrové kopie map z let 1824 - 1836, původně určené k archivaci v Centrálním archivu pozemkového katastru ve Vídni, odkud byly po vzniku Československé republiky v rámci archivní rozluky předány do Prahy. Na rozdíl od tzv. originálních map stabilního katastru zachycují původní stav krajiny bez dodatečného zákresu pozdějších změn. Pro území Moravy a Slezska je archivováno cca 3300 katastrálních map na cca 15 tisících mapových listech. V katastrálních územích, pro která se tyto mapy nedochovaly, jsou postupně nahrazovány originálními mapami stabilního katastru. Moravskoslezský kraj vlastní tyto mapy pro celé své území v podobě bezešvé mapy s výjimkou Hlučínska, kde se mapy nedochovaly.

Mapový podklad © ČÚZK, © MSK

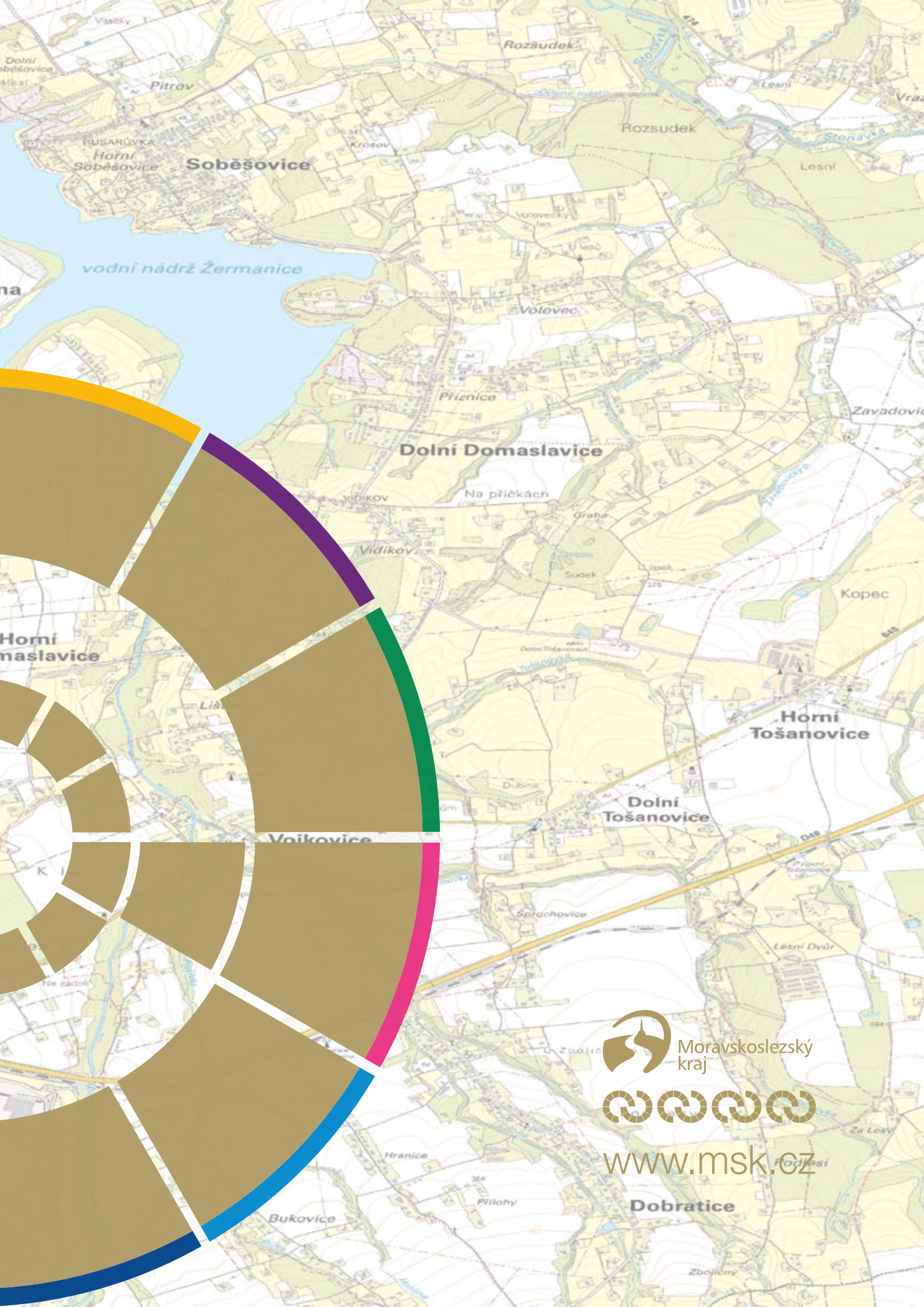
Ortofotomapa z roku 2015

Ortofotomapa z roku 2015 © TopGis, s.r.o.

Vydavatel:	Moravskoslezský kraj, Krajský úřad 28. října 117, 702 18 Ostrava
Redakční zpracování:	Ing. arch. Dagmar Saktorová
Fotografie:	Archiv MSK
Realizace a design:	Agentura API s.r.o.
Rok vydání:	2018
ISBN:	978-80-7576-033-3

vodní nádrž Žermanice

Soběšovice

Dolní Domašovice

Horní Tošanovice

Moravskoslezský kraj

www.msk.cz

Dobratice